

Eteläriiven eteläisen julkisivun I. - Räystäslista.

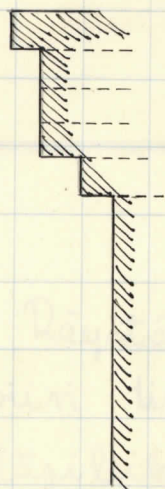
C. J. Gardberg 1951.

Räystäs on rakennettu tiilistä. Sen korkeus on 48 cm (viisi tiilikerrosta) ja se muodostaa kolme hammasta (läpileikkauksen piirroksessa nro 1). Kimmityksessä on tiilenpäitä kaikissa muissa kerroksissa paitsi si keskimmäisessä; siinä on juoksu-tiiliä (piirros 1).

Räystään itäpäätä lukunotamattomasti on sen tiiliasennus kaulaltaan sama. Tiilet ovat kovia ja niiden kulmat teräviä. On aivan ihmeistä että tiilet eivät voi olla vaasa-ajalta, eikä neljämmeltä kaudelta. Tiilimitat osoittavat selvästi että räystäs on muurattu vaasa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614 satamun suuren tulipalon jälkeen. Itätornin eteläseinässä on aivan samanlainen tiiliä, ja myöskin siinä näkee selvästi, että koko seinäpinta on muurattu uudelleen vaasa-ajan jälkeen. Mainittakoon että räystään alla on monin paikoin alkuperäistä neljämmen rakennuskauden muurausta aivan välittömästi.

7½ metri räystään lämpipäätä on sen alapuolella seinässä vanha ankkurirauta, mahdollisesti vaasa-aikainen. Sen ulkopuolella oleva pystysuora tulppa on taottu varsinaiseen ankkurirautaan kiinni, siis typpi, joka ainakin Ruotin limoissa erinneyttä 1500-luvulla. Tämä rauta on räystästä van-

Piirros 1. Räystään läpileikkäms. Kaava 1:20.

PÄÄ
PÄÄ
JUOKSU
PÄÄ
PÄÄ

Tiilikerroksen limitys edestä
katsotuna. limitys on sa-
maa pitkin koko seinää.

hampi, sillä tulpan yläosa on osaksi räystään pei-
tossa, räystääs on muurattu sen päälle.

Räystään tiilimitat ovat seuraavat:

29 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8	30 x ? x 8,5
29 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8	30,5 x ? x 8
29 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8	? x 15 x 7,5
29 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8	? x 15 x 7,5
29,5 x ? x 7	29,5 x ? x 8	? x 15 x 7,5
29,5 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8,5	? x 15 x 7,5
29,5 x ? x 7,5	29,5 x ? x 8,5	? x 15 x 8
29,5 x ? x 7,5	30 x ? x 8	? x 15 x 8
29,5 x ? x 7,5	30 x ? x 8	? x 15,5 x 7,5
29,5 x ? x 7,5	30 x ? x 8	? x 15,5 x 7,5
29,5 x ? x 8	30 x ? x 8,5	? x 15,5 x 7,5
29,5 x ? x 8	30 x ? x 8,5	? x 15,5 x 7,5
29,5 x ? x 8	30 x ? x 8,5	? x 15,5 x 7,5
29,5 x ? x 8	30 x ? x 8,5	? x 15,5 x 8

$$? \times 15,5 \times 8$$

$$? \times 15,5 \times 8$$

$$? \times 15,5 \times 8$$

$$? \times 15,5 \times 8$$

$$? \times 15,5 \times 8$$

Räystään itäpäässä on toinen tiililaji, kaiketa päättäm vielä nuorempaa laatua kuin muu osa.^{x/} Tiilet ovat kirkkaan punaisia ja kovia. Mitat ovat:

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

$$28 \times ? \times 7,5$$

$$? \times 13,5 \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

$$28 \times ? \times 7,5$$

$$? \times 14 \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

$$29 \times ? \times 7,5$$

$$? \times 14 \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

$$? \times 13,5 \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

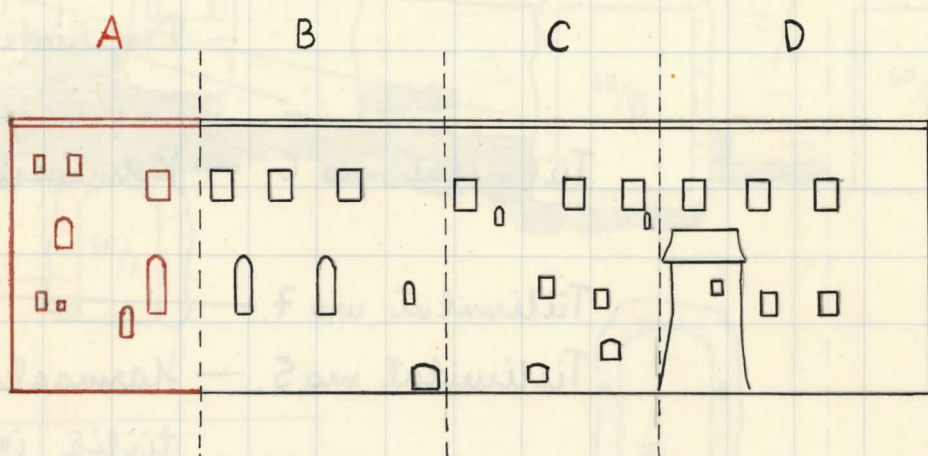
$$? \times 13,5 \times 7,5$$

Huoneen nro 61 ikkunoiden yläpuolella on professori Rinne 1930-luvulla korjannut räystästä.

^{x/} Tämä osa on muurattu suunnilleen vuonna 1907, jolloin eteläpuoleinen julkisivu korjattiin uusilla tiilillä.

Etelärivon eteläinen julkisivu. II - Osa A.

C. J. Gaudberg 1951.

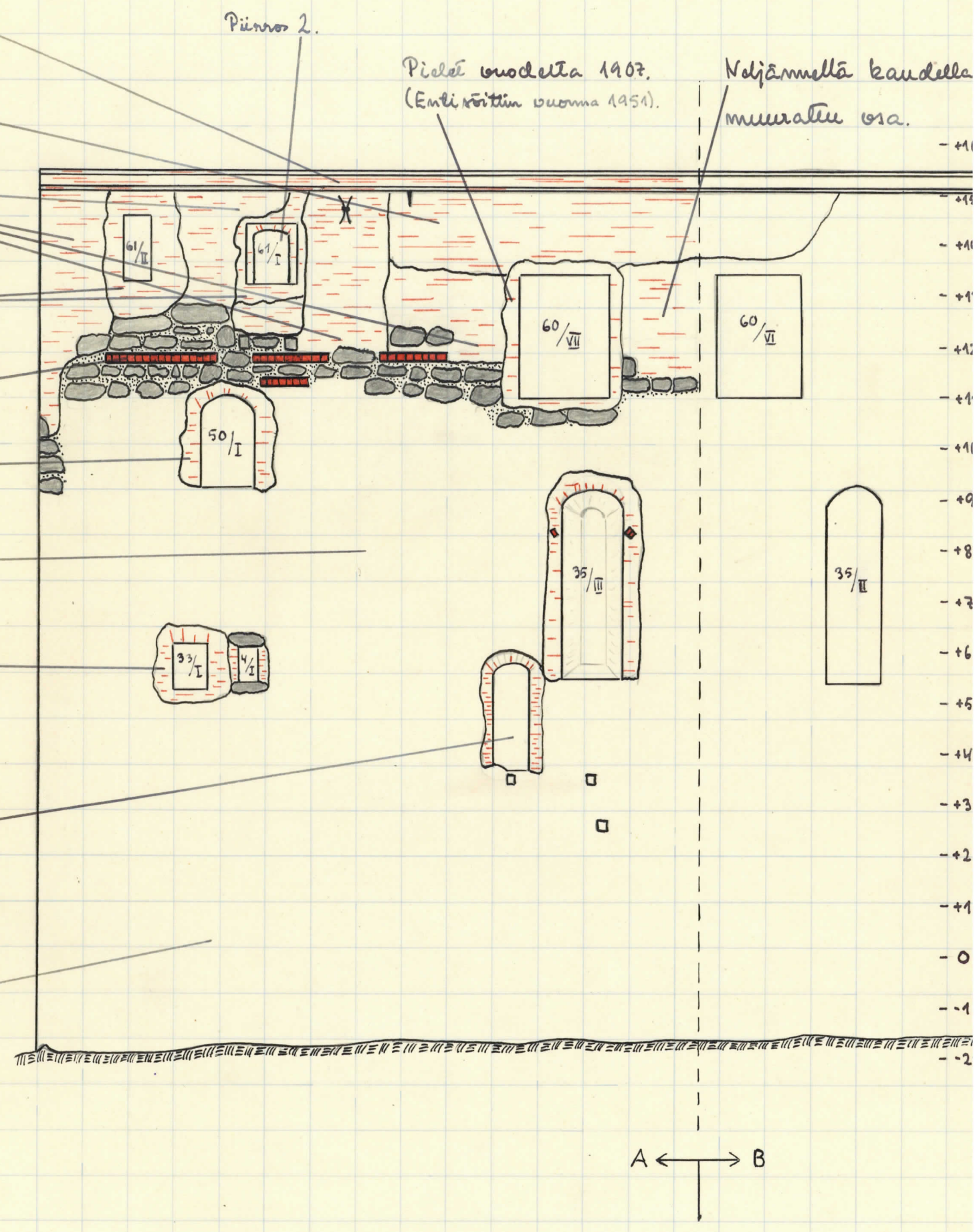
Räystäslista on kuvattu erikseen; se on muurattu vaasa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614 sattuneen suuren tulipalon jälkeen, jolloin linna huoltavasti korjattiin perusteellisesti.

Osa A on suurimmalta osaltaan rakennettu hamaakivestä. Aimoartaan ikkuna-aukkojen pölsimä ja kaaris-~~sa, joka~~ ylimmän kerroksen yläosa on tiilimuurauksia. Ylimmän kerroksen tiiliosa on suunnilleen kolme metriä korkea. Tämä tiilipinta on monta kertaa korjattu, ja siinä on monta erilaista tiililajia (piirros 1).

Tämän ylimmän osan kulma on kaikista päätään, räystäslistaa lukuumattomalla, rakennettu jo neljännellä

Piirros 1. Yleiskuva julkisivun lämpipäästä. Kaava 1:100.

- Räystäälistä.
- Tiilimitat nro 3. — Vaasa-aikainilla tiilillä korjattu osa.
- Tiilimitat nrot 1,2 ja 4. — Neljännellä kaudella muurattu osa.
- Prof. Rintsen korjaama osa.
- Tiilimitat nro 6. — Kolmannen kauden tiilinauha.
- Tiilimitat nro 7.
- Tiilimitat nro 5. — Harmaakivimuurausta, tiiliä joukossa.
- Piirros 3. — Tiilimitat nro 8.
- Piirros 4. — Tiilimitat nrot 9-10. — Ritarihallin lounaiskulman oleva ovikello; sen alapuolella kolme parrunkelloa.
- Harmaakivimuurauksen päällä punaiskriemaalattua rappausta.

rakennuskaudella; eteläsiivon ulkomuuri meni pois jo tal-
lä kaudella nykyiseen räystäslistaan saakka (piirros 1).
Tiilet ovat kirkkaanpunaisia ja tyypillisiä neljännen
kauden tiiliä; ne ovat munkkilimityksessä. Tämä tiili-
muuraus menee varsinkin juuri kulmassa hiukan pitäm-
älle alaspäin kuin muualla; kulmassa on sen pituus räys-
täslistasta lasketuna 380 cm. Tiilien mitat ovat seura-
vat (tiilimitat nro 1):

26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9	? x 12 x 9
27 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9	? x 12,5 x 8,5
27 x ? x 9	27,5 x ? x 9	? x 12,5 x 9
27 x ? x 9	27,5 x ? x 9	? x 13 x 8,5
27 x ? x 9	27,5 x ? x 9,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 9
27 x ? x 9	? x 12 x 8,5	? x 13,5 x 9
27 x ? x 10	? x 12 x 9	

Tämän kulmamuurauksen itäpuolella on huoneen 61
ikkuna (piirros 1), jonka professori Rinne on restauroi-
nut 1930-luvun alkuvuosina (huoneen eteläseinän länti-
sän ikkuna). Professori Rinne on tässä käyttänyt ainoas-
taan uusia tiiliä, niiden pinta on täynnä pieniä pilk-
kuja.

Tämän professori Rinteen korjaaman osan itäpuolella
seksä myöskin sen alapuolella on jälleen neljännen ra-
kennuskauden tiilimuurausta. Tiilet ovat samaa laatua
kuin yläkuivatessa kulmassa; väri on kirkkaanpunai-
nen. Tiilet ovat munkkilimityksessä. Tiilien mitat

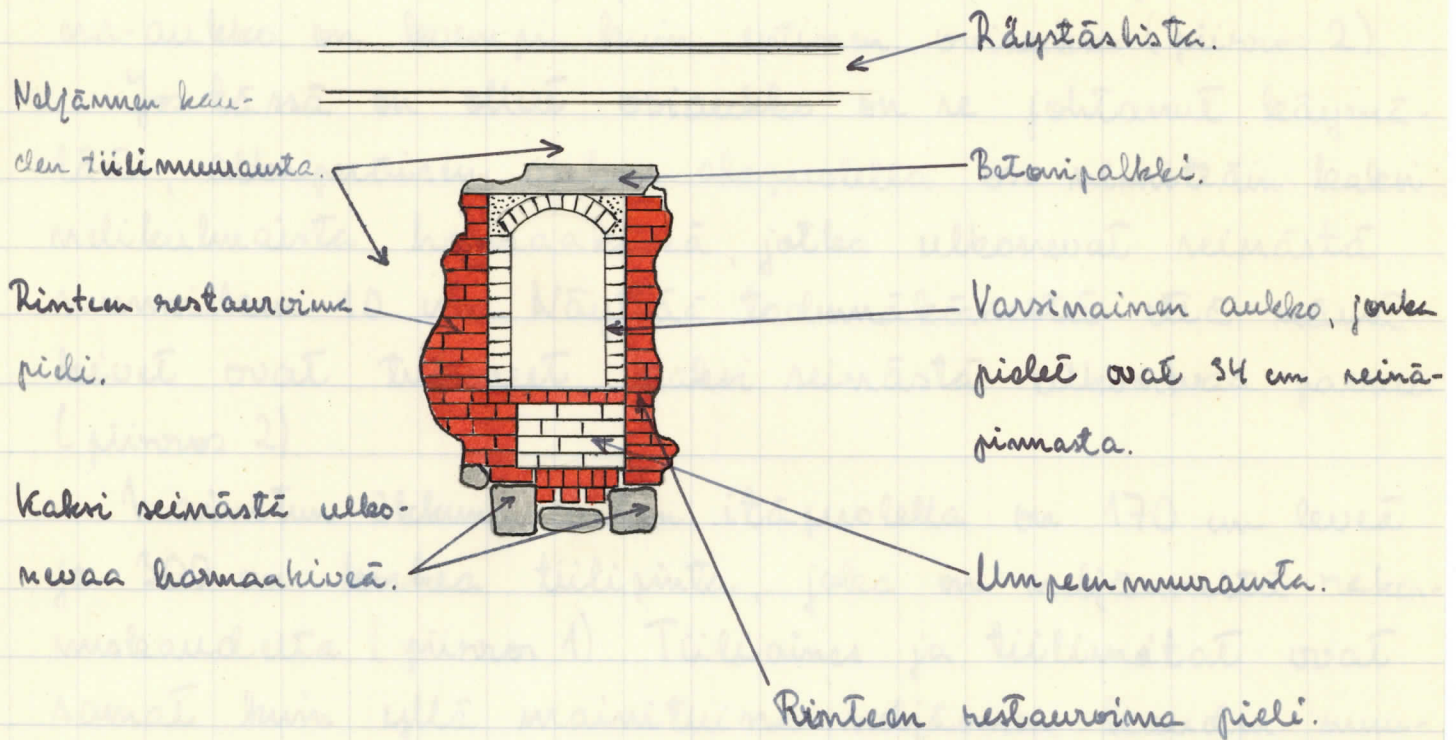
ovat seuraavat (tiilimitat nro 2):

$26,5 \times ? \times 9$	$27,5 \times ? \times 8,5$	$28 \times ? \times 9$
$27 \times ? \times 8,5$	$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 12 \times 8,5$
$27 \times ? \times 9$	$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 12 \times 8,5$
$27 \times ? \times 9$	$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 12 \times 9$
$27 \times ? \times 9$	$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 12 \times 9$
$27 \times ? \times 9$	$28 \times ? \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 8,5$
$27 \times ? \times 9$	$28 \times ? \times 9$	$? \times 12,5 \times 9$
$27 \times ? \times 9$	$28 \times ? \times 9$	$? \times 12,5 \times 9$
$27,5 \times ? \times 8,5$	$28 \times ? \times 9$	$? \times 13 \times 9$
$27,5 \times ? \times 8,5$	$28 \times ? \times 9$	$? \times 13 \times 9$

Tämän tiilimuurauksen itäpuolella on huoneen nro 61 toinen ikkuna-aukko, jonka kaari ja piletit ovat tiiltä. Myöskin tämän aukon restauroi professori Rinne 1930-luvun alkeuvuosina. Samalla hän ainakin osaksi muurari uudeltaan se tiiliosa, joka on aukon alla. Sekä nimä että aukon pielissä ja kaareissa on aivan uusia tiiliä muutamia poikkeuksia lukuunottamatta. Varsinainen aukko sijaitsee 34 cm:n syvyydessä komerossa, joka on suorakaiteen muotoinen; sen yläosa on muora, ja ~~se~~ se on tehty betonipalkista Rinteen ajalla. Komeron pielissä ovat tiilien mitat ~~27~~ $27 \times 12/13 \times 7,5/8,5$. Aukon segmenttikaari on kuuden tuuman paksumainen, mitat ovat $? \times 13 \times 8,5$.

Aukon alla oleva muuri, jonka Rinne on korjannut, on huoltavasti muorempi ~~muorempi~~ täytemuuraus. Sen sivuilla on saumoja, jotka viittaavat siihen, että tässä pei-

Piirros 2. Huoneen 61 itäseinän itäinen ikkuna-aukko
 ulkopuolelta katsottuna. Kaava 1:50.

kansa alunperin on ollut oviaukko, jonka folja on ollut huoneen 61 lattian tasolla (piirros 2). Tämä ovi on myöhemmin muutettu ikkunaksi. Ikkuna-aukon kameran itäinen pieli jatkuu kameran alareunasta suoraan alas noin 60 cm, ja näyttää todennäköiseltä että kameran nykyinen itäpieli olisi ollut myöskin oviaukon pidentä. Nykyisessä muodossaan pieli kuitenkin sisältää niin paljon Rinteen aikaisia tiiliä, että on vaikeata tehdä varmoja johtopäätöksiä.

Se tiiliosa ikkuna-aukon alapuolella, joka saumoista päätetään voisi olla umpenmurausta entisen oviaukon alaosassa, on 70 cm leveä. Sen länsipuolella on rikeä pystymura sauma, ilmeisesti oven läntinen pieli. Tämä pieli

on muurattu tiilistä. Pielan alin piste on samalla tasolla kuin itäpielan alin piste, ja se nousee nurana ylös 43 cm. Silloin se päättyy johtum rita, että nykyinen ikkuna-aukko on levempi kuin entinen oviaukko (piirros 2).

Jos tässä on ollut oviaukko on se johtanut käymälään; alkuperäisen aukon alapuolella on nimittäin kaksi nelikulmaista harmaakiveä, jotka ulkonevat seinästä suunnilleen 10 cm. Näyttää todennäköiseltä että nämä kivet ovat tukeneet kaksi seinästä ulkonevaa parua (piirros 2).

Mainitun ikkuna-aukon itäpuolella on 170 cm leveä ja 300 cm korkea tiilipinta, joka on neljänneltä rakennuskaudelta (piirros 1). Tiiliaines ja tiilimitat ovat samat kuin yllä mainituissa neljännän kauden muurauksissa (tiilimitat 1 ja 2). Tämä osassa on aivan räystäslistan alla ankkurirauta, joka fueltavasti on pantu seinään 1700-luvulla (muoto ihmeessä piirroksista 1).

Viimeisimmän tiilimuurauksen itäpuolella on räystäslistan alla suunnilleen 9 metriä pitkä ja 150-170 cm korkea tiiliosa, joka kaikelta päältä on vaasa-ajalta. Tämä osa on ilmeisesti korjattu silloin, koska vaasa-aikaisten tiilien ohella esiintyy myöskin neljännän kauden tiiliä. Korjaus on tapahtunut samalla kun alla oleva muri ikkuna ⁶⁰/_{VII} (piirros 1) on haikattu seinään ja muurattu. Tämä tiilimuuraus ulottuu myöskin seuraavan suuren ikkunan (⁶⁰/_{VII}) yläpuolelle (piirros 1). Tiilet ovat pääasiassa vendikäisessä liimityksessä, joskaan ritä ei kaikkialla ole todettavissa; tämä johtuu tiilipinnan huonosta kunnosta.

Tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 3):

$29,5 \times ? \times 8$	$30,5 \times ? \times 9,5$	$31,5 \times ? \times 9$
$30 \times ? \times 8,5$	$31 \times ? \times 9$	$32,5 \times ? \times 8,5$
$30 \times ? \times 8,5$	$31 \times ? \times 9,5$	$? \times 15 \times 8,5$
$30 \times ? \times 8,5$	$31 \times ? \times 9,5$	$? \times 15 \times 9$
$30,5 \times ? \times 9$	$31,5 \times 16 \times ?$	

Muutamia tiiliä oli kaikesta päättään (tiilien väristä ja mitoista päättään) neljänneltä rakennuskaudelta. Näiden tiilien mitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 4):

$27 \times ? \times 9$	$27,5 \times ? \times 9$	$28 \times ? \times 9,5$
$27,5 \times ? \times 8,5$	$28 \times ? \times 8,5$	

Mainitun tiilimuurauksen alla olevan nuoran ikkunan ($60/\text{VII}$) pidet ja sen päällä oleva ^{mellacini} muora kaari oli ~~oli~~ kaikki muurattu aivan uusilla tiilillä 1900-luvun alussa, huoltavasti vuonna 1907, jolloin etelärivin eteläisen julkisivun korjattiin muinaistieteellisen toimikunnan ja Turun läänin rakennuskonttorin aloitteesta. Ikkuna-aukon pidet ja kaari olivat aivan seinäpinnan tasossa, eikä vaasa-aikaisesta pykälästä ollut säilynyt mitään. Aukon ja seinäpinnan kulmassa oli 1900-luvun muurauksen leveys seinäpinnassa 25-40 cm (piirros 1). Vuonna 1951 muurattiin alha tämän etelä muiden julkisivurokosen ikkunoiden pykälät uudestaan. Ne tehtiin polyjoissiveen polyjoismuurissa säilyneiden ikkunoiden mukaan.

Ikkunan ylemmän puoliskon molemmalla puolella on

neljännen rakennuskauden tiilimuurausta. Tiiliaines ja tiili-
mitat ovat samat kuin yllä mainituissa neljännen kauden
muurauksissa (tiilimitat 1 ja 2). Joukossa on myöskin uu-
dempia tiiliä sekä pari hamaakiveä. Itäpuolella olevan
tiilimuurauksen itäpuolella on ikkuna $60/VI$.

Ylimpänä oleva tiilimuri on niin kuin jo mainittiin
suunnilleen kolme metriä korkea. Sen alapuolella on har-
maakivimuri. Muurissa on suurimmalta osalta verrat-
tain muuria kiviä; keskipituus on suunnilleen 60-70 cm
ja keskikorkeus 30-40 cm. Kivet ovat hyvin murena mää-
nänsä suorassa liivityksessä; tunnusmerkittistä on kui-
tenkin että saumat ovat erittäin leveät, ja että niissä
monin paikoin on tiilikivi täyteenä. Näin on arjalaita
varsinkin toisen ja kolmannen kerroksen tarolla. Ensim-
mäisen kerroksen muurissa on liivitys säännöllisempi.
Kaikki kivet ovat tässä melkein yhtä korkeat, ja saumat
ovat huomattavasti kapeammat kuin ylempänä. Tämän
kerroksen laatu on ollut niin huono, että se muurin pin-
nasta on juossut pois aivan kuin löysänä rantana.
Tämä on ominaista ei ainoastaan tälle osalle, vaan
eteläisen julkisivun koko ensimmäiselle kerrokselle. Tä-
män johdosta oli muurin koko alin osa erittäin hu-
nona kunnossa ennen kuin se koryattiin. Arjalaita
on sama myöskin sisäpuolella. Laastin huono laatu on
aiheuttanut vaikeuksia jo aikaisempinakin aikoina;
sen johdosta on kaikesta päätään julkisivun itäosa-
sa oleva tukimuri rakennettu.

Toisen ja kolmannen kerroksen hamaakivimuri on
kaikesta päätään ^{toiselta puolelta} ~~rakennuskaudelta~~ rakennuskaudelta. Si-
kolmannen kerroksen ylin osa, jossa on
erittäin tiiliä, on huoltavasti kolmannelta kaudelta

hen viittä m.m. seinässä olevat tiilet. Ne ovat tummanpunaisia ja verrattain koviksi poltett. Ne ovat kaikki niin hajallaan ettei missään ole olemassa ruonasta limitystä. Melkein poikkeuksetta ne ovat muurissa rinä asemassa, etä pää on ulospäin. Sen tähden oli vaikeata saada täydellisiä tiilimittoja. Tiilimitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 5):

26,5 x ? x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
27 x ? x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 7,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5	? x 13,5 x 8

Harmaakiviosan välillä oli ollut saumasta, ja yllä mainitut tiilet olivat olleet saumauksen peitossa.

Seinän tiiliosan ja harmaakiviosan välillä on muuren ikkunan (⁶⁰/VII) länsipuolella suunnilleen 7 metriä pitkä suora tiilirivi, jonka yläpuolella vielä on pari vajanaista harmaakivirivää ennen kuin tiilipinta lopullisesti alkaa

(piirros 1). Kaikki tiilet ovat päittäin seinässä; samassa rivissä on myöskin muutamia pienempiä harmaakiviä. Tiilistä ovat osa lappellaan, osa ryjällään. Tiilet ovat kaikki samaa laatua kuin alampana harmaakiviseinässä olevat tiilet (tiilimitat nro 5). Tiilien väri on samanlainen ja tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 6):

? x 12,5 x 8	? x 13 x 8	? x 13 x 8
? x 12,5 x 8	? x 13 x 8	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8	? x 13,5 x 8,5

Koska tiilet sekä mitoista että väristä päätään ovat kolmannelta rakennuskaudelta, ja korke tiedetään (m.m. saman seinän keskellä (osa C) kolmannelta rakennuskaudelta peräin olevista ampuma-aukeista päätään) että kolmannen rakennuskauden muuri päättyi suunnilleen tälle tasolle, ~~on~~ näyttää siltä että tiilirivi osoittaa kolmannen rakennuskauden ~~muurin~~ muurin korkeinta kohtaa. Siiven lounaiskulman toisella puolella, lämpipäädyen ulkopinnassa, on muo harmaakivisauma, ja saumassa on yhinäinen muo tiilimauka pithin kubo seinää. Jos oletukseni että kolmannen kauden muuri on päättynyt tällä tiilimaukalla (jäännös räystäslistasta?) pitää paikkansa, on tämä pääosa kaikista päätään olut aumakatto.

Tiilimaukan ~~muurin~~ taso on sekä lämpipäädyen puolella että eteläisellä julkisivulla linjan nolasta 12.30-

12,40 metriä. Ikkunan $60/IV$ itäpuolella on samanlainen tiilinivi tasolla 11,40-11,50 (osa B, piirros 1). Tämän mukeaan oli muuri tällä kohdalla ollut hiukan matalampi kuin länsipäässä. Krongvistin piirustuksen mukaan on Krongvistkin oletamut että näin on ollut asianlaita.

Ikkuna-aukko $50/I$ on ~~se~~ seinäpinnan kohdalla 102 cm leveä ja 190 cm korkea (keskeltä). Aukko kapeene sisään päin, ja 70 cm seinäpinnasta on sen leveys 60 cm; sen jälkeen se taas levonne sisään päin. Aukko on katettu segmenttiikaarella. Sekä pidet että kaari ovat tiilestä, vaihtoehtoisesti muuten tällä kohdalla on muurattu harmaastahkivettä. Segmenttiikaari on tiilenpään leveinen. Ulkoseinän pinnassa on tiilipidien leveys 30-50 cm. Aukon pohja on myöskin tiilestä; aukon kapeimmasta kohdasta se laskee hiukan ulospäin. Aukko on korjattu professori Rinteen aikana, mutta pidissä on myöskin vanhoja tiiliä. Vanhojen kulmatilien vinous on havaittu, ei valettu. Näiden tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 7):

$27 \times 13 \times 8,5$	$? \times 12 \times 8$	$? \times 12,5 \times 8$
$27 \times ? \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 8$	$? \times 13 \times 8$
$26 \times ? \times 8$		

Kuuden metrin tasolla liman nolapisteestä laskettuna on kaksi ikkunaa vierekkäin. Toimen ($33/I$) on vartijahuoneen eli kivikammarin ikkuna, toinen kuulukellarin ikkuna ($4/I$). Vartijahuoneen ikkuna on 100 cm korkea ja 70 cm leveä. Kuulukellarin ikkuna on 68 cm korkea ja 41 cm leveä. Molemmissa ikkunoissa on kaarni ollut aivan seinäpinnan tasolla.

Vartijahuoneen ikkuna-aukon pidet, kaari ja pohja ovat

tiilestä. Kaari on segmenttimuotoinen ja tiilen pituuden le-
veinen. Ikkunan aukon alapuolella on tiilimuurausta vielä
neljä tiilikerrosta. Länsipuolen tiilimuuraus on seinäpinnas-
sa 35-85 cm leveä. Itäpuolella oleva tiilimuuraus on 60
cm leveä; se menee vanhikan eli kuulukellarin ikkunaan
saakka. Tämän ikkunan pielit ovat tiilestä, mutta pienen
leveys on ainoastaan 8-10 cm, sillä tiilet ovat päittäin
seinänsä ja myyjällään (piirros 3). Joskin nämä pielit tii-
lien rajoitusten johdosta eroavat muusta tiilimuuraukse-
stä, näyttää siltä, että molemmat aukot on muraattu
yhtä aikaa. Tiiliaines on sama molemmissa aukoissa,
ja niiden välissä on tiilimuuraus, joka menee pielistä
piileen; sen leveys on 60 cm. Tiilimitat ovat seuraavat
(tiilimitat nro 8):

26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 9	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8	28 x ? x 8	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	28 x ? x 8	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 8,5
27,5 x ? x 8,5	28,5 x ? x 8,5	? x 13 x 9
27,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 9	? x 13 x 9
27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8	? x 13,5 x 8,5
27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5	? x 13,5 x 8,5
27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5	? x 13,5 x 9
27,5 x ? x 9	? x 13 x 8,5	

Tiilimitoista ja tiilien ulkonäöstä ja väristä päät-

Piirros 3. Ikkuna-aukot $33/I$ ja $4/I$. Kaava 1:50.

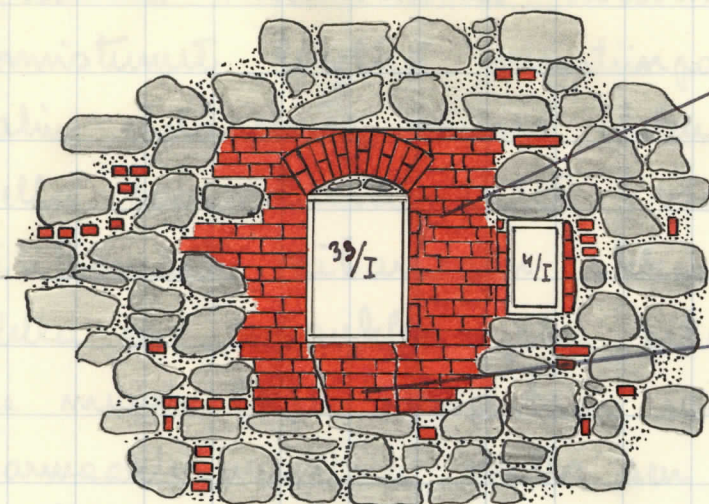
-+8

-+7

-+6

-+5

-+4

duultavasti ~~muurattu~~ ^{toinen}
kauden tiilimuuraukse.
Tiilimitat nro 8.

duultavasti vaasa-ajall
muurattu osa.

tämä on tiilimuurauksen toiselta rakennuskaudelta. Molemmat aukot olivat siis tältä kaudelta. ~~muurattu~~ Vartiijanhuoneen ikkuna-aukon alla on nitävaatoin neljä tiilikerrosta muorampaa muurauksesta (piirros yllä). Tämä osa on 50-60 cm leveä, ja näyttää siltä että se on vaasa-ajalta, koska tiilet ovat $32 \times 16 \times 9$ -tyyppiä. Sisäpuolella on arionkaita sama: aukon seinät ovat ~~muurattu~~ toiselta rakennuskaudelta ja perheki vaasa-ajalta.

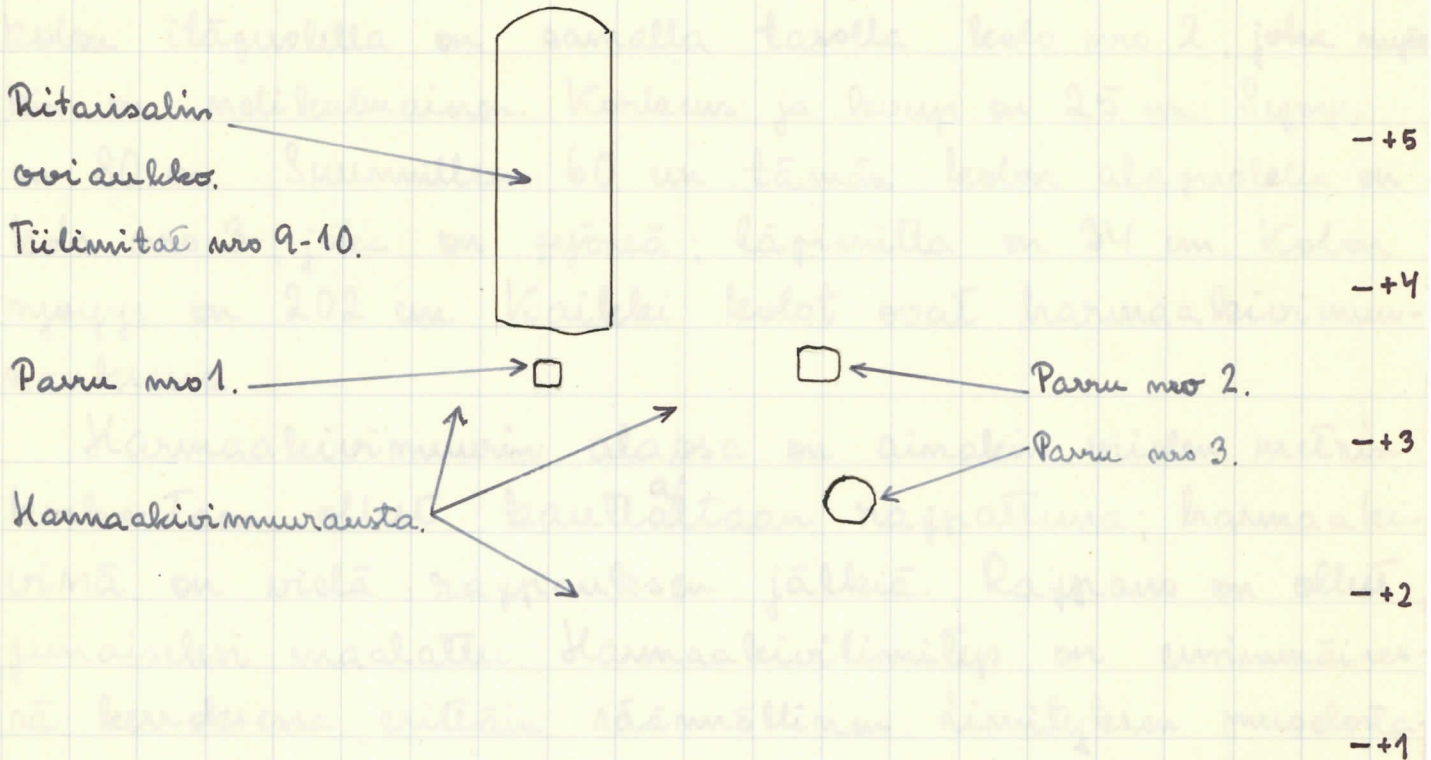
Yllä kuvattun ikkunan $60/III$ alla on nitärisalin läntim ikkuna, $35/III$ (piirros 1). Tämän on professori Rinne restauroinut täydellisesti ~~1930~~ 1930-luvun alkuvuosina. Aukko on keskekkä 365 cm korkea ja leveys on ¹¹⁸~~105~~ cm. 250 cm:n korkeudella on molemmalla puolella muusta muurauksesta poikkeavia tiiliä, läntipuolen puolella yksi tiili, itäpuolen puolella kaksi (piirros 1). Tiilet ovat vino-asennossa aivan kuin ne olisivat olleet segmenttikaa-

nessa. Mahdollisesti sinne on entisöimistöissään löytynyt vanhan kaaren tästä kohdasta ja osoittamie kaaren paikkaa mainituilla tiilillä. Elle kirjoittaneen ei ole omistunut löytää muistiinpanoja tästä asiasta. Ritarisalin itäseinän muissa ikkunoissa on samalla korkeudella samanlaiset tiilet (osa B, piirros 1).

Välittömästi ritarisalin ikkunan (^{35/III}) alarunan länsipuolella on oviaukko, joka ritarisalin lounaiskulmasta kulkee muurin läpi ulkopintaan saakka. (Piirros 1). Oviaukko on harmaakivimuurissa, mutta sen seinät ja piletit ovat tiiltä. Se on katettu 13 cm:n paksuisella tiilisellä segmenttikaarella. Kaaren päällä on välittömästi harmaakiveä. Aukon korkeus on pienen kohdalla 195 cm, keskellä 218 cm. Leveys on 74 cm. Aukon länsipuolella oleva tiilimuuraus on 20-70 cm leveä; itäpuolella oleva tiilimuuraus on 10-40 cm ~~leveä~~ leveä. Aukon pohja on harmaakiveä. Pohja laskee ulospäin, suunnilleen 8 cm metrillä. Myöskin segmenttikahvi laskee hiukan ulospäin. Näyttää siltä että oviaukko muraattiin samalla kuin seinä rakennettiin; tiilipiletit sopivat luonnollisesti harmaakiviseiniin. Tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 9):

26,5 x ? x 8,5	27 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 8	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x 12,5 x 8	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x 13 x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x 13 x 9	28 x ? x 9	? x 13,5 x 8,5
27 x ? x 8	? x 12,5 x 8,5	? x 13,5 x 8,5
27 x ? x 8,5	? x 13 x 8	? x 13,5 x 9

Piirros 4. Pitärisalin oviaukon alla olevat parunkedot.
Kaava 1:50.

Oviaukon segmenttikäärä on samanlaatuista tiiltä kuin seinissä ja pölkissä. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 10):

26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8
27 x 13 x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	

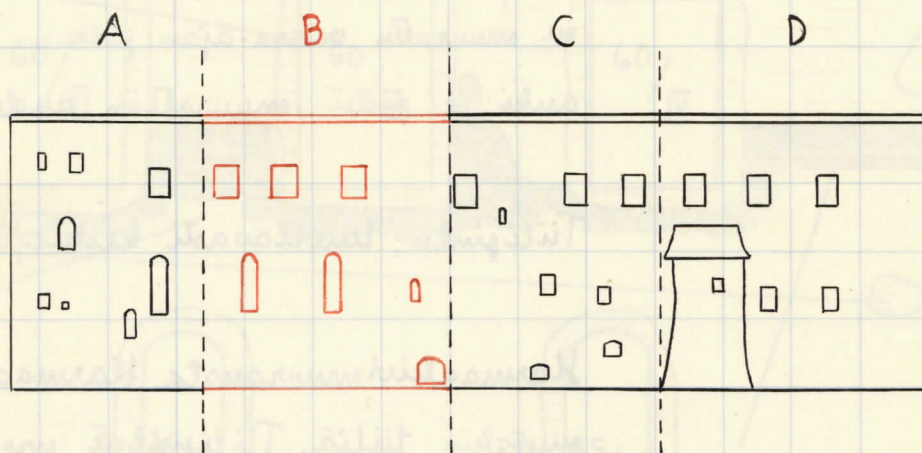
Kesällä vuonna 1951 muurattiin oviaukko noin 30 cm:n paksuisella tiilimuurilla, joka asetettiin ulkopinnan kohdalle.

Oviaukon alapuolella on kolme parunkoloa (piirrokset 1 ja 4). Kolo nro 1 on aukon keskipisteen alapuolella; sen yläreuna on 20 cm aukon alareunasta. Kolo on 70 cm syvä. Kolo on nelikulmainen, sivun pituus on 20-25 cm. Tämän kolan itäpuolella on samalla tavalla kolo nro 2, joka myös on nelikulmainen. Korkeus ja leveys on 25 cm. Syvyys on 80 cm. Suunnilleen 60 cm tämän kolan alapuolella on kolo nro 3, joka on pyöreä; läpimittaan on 34 cm. Kolan syvyys on 202 cm. Kaikki kolot ovat harmaa kivi muurauksessa.

Harmaa kivi muurin alasa on ainakin viiden metrin korkeuteen olleet kaulaltaan rappauma; harmaa kiviä on vielä rappausten jälkiä. Rappaus on ollut punaiseksi maalattu. Harmaa kivi limitys on erittäin säännöllinen. Limityksen muodostavat nelikulmaiset, pitkulaiset, pinnaltaan tasaiset kivet, jotka ovat muuratut kerroksittain huolellisesti tavoitelmalla edellisen kerroksen pinta seuraavan poljaksi. Tällaista limityksenä lainkaan ei. Niin kuin jo ylempänä mainittiin on laasti tällä kohdalla erittäin huono (si-
vulla 8).

Eteläsiiven eteläinen julkisivu. III. — Osa B.

C. J. Gardberg 1951.

Räystäalista on kuvattu erikseen; se on muurattu vaa-
sa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614. Sattuneen suu-
nen tulipalon jälkeen, jolloin linna huoltavasti korjati-
ttiin perusteellisesti.

Osa B on suurimmalta osaltaan rakennettu harmaa-
kivistä. Ainoastaan ikkuna-aukkojen pölsissä ja kaaris-
sa, ylimmän kerroksen yläosassa ja pienessä osassa toisen
kerroksen muurissa on tiilimuurausta. Ylimmän kerroksen
tiiliosa on suunnilleen kolme metriä korkea. Tämä tiili-
pinta on korjattu monta kertaa, ja siinä on monta eri-
laista tiililajia. (Piirros 1).

Osa B:n ylimmässä kerroksessa on kolme ikkunaa,

Piirros 1. Yleiskuva osasta B. Kaava 1:100.

Röyhtälistä, kuvattu erikseen.

Tiilet pääasiana vaasa-ajalta. Tiilimitat nro 3 (osa A).

Vuonna 1907 korjattu osa, tiilimitat nro 11.

Ikkunat 60/V ja 60/VI, jotka olivat alunperin mureneina kun korjaukset aloitettiin. Pielimuuraus on muurattu vaasa-ajan jälkeen. Ikkunat otettiin auki ja pielit muurattiin uudestaan.

Tiilipinta, luultavasti keskiajalta. Tiilimitat nro 15.

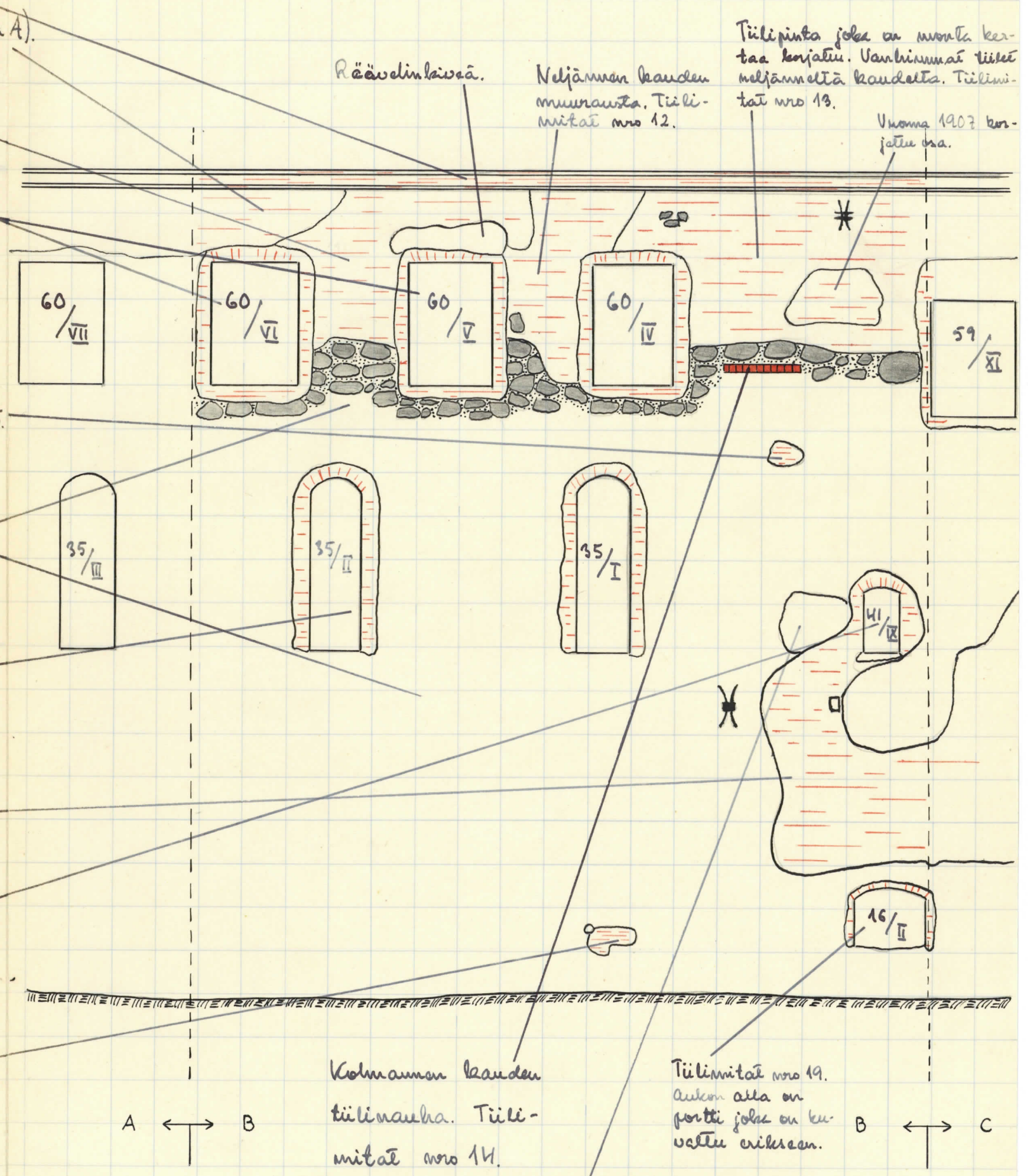
Harmaakivimuurausta. Harmaakivien joukossa myöskin tiiliä. Tiilimitat nro 5 (osa A).

Ritarisalin keskimmäinen ikkuna, jonka piilessä on myöskin keskiaikaisia tiiliä. Tiilimitat nro 16.

Vuonna 1907 korjattu pinta. Tiilimitat nro 18.

Ikkuna-aukko 41/X, jonka pielit ovat keskiajalta ja tiiltä. Aukon pohjassa kalkkikivi johon on hakattu vesiränni. Tiilimitat nro 17. (Piirroksia 2, 3 ja 4).

Tiilipinta, jonka yhteydessä on parrunkolo. Tiilimitat nro 20.

Tiilipinta joka on monta kertaa korjattu. Vanhimmat tiilet neljänneltä kaudelta. Tiilimitat nro 13.

Vuonna 1907 korjattu osa.

A ← B

B ← C

Räädinkivää.
Läheisimmän piirroks.

$60/IV$, $60/V$ ja $60/VI$ (piirros 1). Näiden ikkemoiden yläpuolella ja osittain myöskin niiden välissä on tiilimuurauksia.

Ikkumat $60/IV$ ja $60/VI$ olivat umppeenmuuratut kun tämän julkisivun korjaukset aloitettiin vuonna 1951. Kaikesta päätään ikkumat muurattiin umppea vasta 1700-luvun lopussa tai 1800-luvun alussa. E. Mörönsöörin piirustuksessa (Analecta Archeologica) ne ovat vielä auki. Umppeenmuuraus oli 30 cm paksu ja se sijaitti muurin ulkopinnan tasolla. Tiilet olivat monta eri lajia, ja niiden perusteella oli mahdotonta tehdä johtopäätöksiä.

Mainittujen ikkunoitten pidet ja kaaret oli muurattu vaasa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614 satuneen suuren palon jälkeen tai myöhemmin. Ikkuna-aukkojen pidet ja kaaret olivat aivan seinäpinnan tasolla, eikä vaasa-aikaisista pykälästä ollut säilynyt mitään. Aukkojen ja seinäpinnan kulmassa oli myöhemmän muurauksen levyys seinäpinnassa 25-40 cm (piirros 1). Vuonna 1951 muurattiin sekä nämä että muut juhkakerroksen ikkunat uudestaan vaasa-aikaiseen asuunsa pykälimeen. Ne tehtiin pohjoisriivin pohjoismuurissa säilyneiden ikkemoiden mukaan.

Ikkuna $60/IV$, joka on ikkunoista itäisin, ei ole ollut umppeenmuuratuna. Myöskin tämän ikkuna-aukon pidet ja kaari olivat aivan seinäpinnan tasolla, eikä pykälästä ollut säilynyt mitään. Kaari ja pidet olivat muuratut aivan uusista tiilistä. Ne oli muurattu 1900-luvun alussa, huhtikuussa vuonna 1907, jolloin eteläriivin eteläosan julkisivu korjattiin Muinaistieteell...

lisen toimikunnan ja Turun läänin rakennuskonttorin aloitteesta. Uuden muurauksen leveys seinäpinnassa oli 25-45 cm. Aukon päällä oleva kaari oli muora ja sen paksuus oli 30 cm. Sen risäpuolella oli, niin kuin villäkin, suuri segmenttikaarella katettu ikkunakomero pankkeineen. Segmenttikaaren lähimmät ikkunan kaarta oleva osa oli myöskin 1900-luvun alkupuolelta. Myöskin tämä ikkuna muurattiin uudelleen koryauksesta vuonna 1951.

Ikkuna-aukon $60/\sqrt{1}$ yläpuolella on villäinän risainan tiilipinta, jonka tiilet pääasiassa ovat vaasa-ajalta. Tämä osa jatkuu länteen päin, ja se on kuvattu A-osan muistimpaneissa (sivuilla 6-7, tiilimitat 3). Tämän muurauksen itäpuolella ja ikkunoitton $60/\sqrt{1}$ ja $60/\sqrt{1}$ yläosien välillä on aivan uutta muurautta muinaistieteellisen toimikunnan yllä mainitusta koryauksesta, siis vuodelta 1907. (Piirros 1). Tiilet ovat tummanpunaisia, ja niiden pinta on aivan kova ja rikeä. Joukossa on myöskin muutamia vanhempia tiiliä. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 11):

27,5 x ? x 7	28 x ? x 7,5	? x 14 x 7
27,5 x ? x 7,5	28 x ? x 7,5	? x 14 x 8,5
28 x ? x 7	28,5 x ? x 7,5	? x 14,5 x 8
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 7,5	? x 14,5 x 8
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 7,5	
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 8	

Ikkuna-aukon $60/\sqrt{1}$ päällä on toistaikymmentä eri-suuruista m. s. räpävelinkiveä (piirros 1).

Ikkuna-aukon 60/II itäpuolella on vanha tiilipinta, joka alkaa välittömästi näytästävän alapuolella ja menee 3-4 metriä alaspäin. Tiilipinnan leveys on 100-250 cm. Sen ala-osa on ikkunoiden 60/II ja 60/IV välissä. (Piirros 1). Tiilimitoista päätään on tämä muuraus neljänneltä rakennuskaudelta; tiilet ovat samaa laatua kuin samalla tavalla lähempänä, missä myöskin on neljännän kauden muurausta (osa A, piirros 1, tiilimitat 1 ja 4). Dimmitys on epäsäännöllinen johonkin siltä, että säilynyt osa on niin kapea ja että pinta muutamissa paikoissa on paikattu myöhemmin. Tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 12):

27,5 x 12,5 x 9	27,5 x ? x 9,5	28,5 x ? x 8,5
27,5 x 13 x 8,5	27,5 x ? x 10	28,5 x ? x 9
27,5 x 13 x 9	28 x ? x 9	30,5 x ? x 9,5
27,5 x ? x 9	28 x ? x 9	31 x ? x 8,5
27,5 x ? x 9	28 x ? x 10	? x 13 x 8,5
27,5 x ? x 9	28 x ? x 10	? x 13 x 9
27,5 x ? x 9	28,5 x 13 x 9	

Ikkuna-aukon 60/IV yläpuolella ja itäpuolella on tiilipinta joka on korjattu monta kertaa. Pinta menee itään-päin C-osan puolelle. Pinta alkaa välittömästi näytästävän alapuolella ja menee suunnilleen kolme metriä alaspäin; siinä kohdassa alkaa harnackivipinta. Vanhimmat tiilet ovat kaikista päätään neljänneltä rakennuskaudelta. Niiden tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 13):

27 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9,5	28 x ? x 9
--------------	----------------	------------

$$\begin{array}{lll}
 28 \times ? \times 9,5 & 28,5 \times ? \times 8,5 & ? \times 13 \times 9 \\
 28 \times ? \times 9,5 & 28,5 \times ? \times 9,5 & ? \times 13,5 \times 8,5 \\
 28,5 \times ? \times 9 & ? \times 12,5 \times 9 &
 \end{array}$$

Mainitussa tiilipinnassa on pieni osa joka on ~~mu-~~ muurattu 1900-luvun alussa murilla tiilikillä.

Harmaakivipinta ulottuu ikkunoitten väliin; sen korkein kohta on 3-4 metriä räystäslistasta. Ikkuna-aukon $60/10$ itäpuolella on korkein harmaakivikerros korkeudella 11.80 - 11.50 linnan 0-pisteestä. Tämän kerroksen alapuolella on vaakasuora tiilikeros, jonka pituus on 120 cm. Kerros alkaa 115 cm ikkuna-aukon itäpielestä. Kerroksessa on 11 tiiltä. Kaikki tiilet ovat päittäin seinänsä; suurin osa on myyjälään. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 14):

$$\begin{array}{lll}
 ? \times 12,5 \times 8 & ? \times 12,5 \times 8 & ? \times 13 \times 8,5 \\
 ? \times 12,5 \times 8 & ? \times 12,5 \times 8,5 & ? \times 13 \times 8,5 \\
 ? \times 12,5 \times 8 & ? \times 12,5 \times 8,5 & ? \times 13 \times 8,5 \\
 ? \times 12,5 \times 8 & ? \times 13 \times 8,5 &
 \end{array}$$

Tiilet ovat väristä ja mitoista päätään kolmannelta rakennuskaudelta. Nämä tiilet ovat tässä kohdassa korkeimmilla olevat kolmannen kauden tiilet; niiden yläpuolella olevan harmaakivikerroksen yläpuolella on jo neljännen kauden tiiliä. Koska tiedetään (m.m. saman seinän keskeltä (osa C) kolmannelta rakennuskaudelta peräisin olevista aumuna-aukoista päätään) että kolmannen rakennuskauden muuri päättyi suunnilleen tälle tasolle, näyttää siltä, että tiilirivi osoittaa

kolmannen rakennuskauden muurin korkeinta kohtaa.

Tiilikerroksen taso on limnan nolasta 11.40 - 11.50. Niin kuin A-osan muistimapaissa on mainittu on julkisivun länsipäässä ja kulman toisella puolella, rivien länsipäädyssä, samanlainen tiilikeros tasolla 12.30 - 12.40 (osa A, piirros 1, rivit 10-11). Tiilet tässä kerroksessa olivat aivan samaa laatua kuin B-osan tiilikerroksessa. Kaikesta päätellen on kolmannen rakennuskauden muuri B-osan kohdalla ollut hiukan matalampi kuin länsipäässä. Krongvistin piirustusten mukaan on Krongvistkin oletanut että näin on ollut arjalaita.

Ylimpänä oleva tiilimuri on niin kuin jo mainittiin suunnilleen kolme metriä korkea. Sen alapuolella on harmaakivimuri. Muurissa on suurimmalta osalta verrattain suuria kiviä; keskipituus on suunnilleen 60-70 cm, ja keskikorkeus 30-40 cm. Kivet ovat hyvin suuressa määrässä suorassa liimityksessä; tunnusmerkittistä on kuitenkin että saumat ovat erittäin leveät, ja että niissä monin paikoin on tiilikivi täytteenä. Tiilet on pantu seinään samalla kuin tämä rakennettiin. Näin on arjalaita varsinkin toisen ja kolmannen kerroksen tasolla. Ensimmäisen kerroksen muurissa on liimitys säännöllisempi. Kaikki kievet ovat tässä melkein yhtä korkeat, ja saumat ovat huomattavasti laapeammat kuin ylemmänä. Tämän kerroksen laasti on ollut niin huono, että se muurin pinnasta on juossut pois aivan kuin löysänä samentana. Tämä on ominaista ei ainoastaan tälle osalle, vaan eteläisen julkisivun koko ensimmäiselle kerrokselle. Tämän johdosta oli muurin koko olin osa erittäin huonossa kunnossa ennen kuin se korjattiin. Arjalaita on sama myöskin

sisäpuolella. Kaartin huono laatu on aiheuttanut vaurioita jo aikaisempinakin aikoina; sen johdosta on kaikesta päätään julkisivun itäosassa oleva tukimuurirakennettu.

Toisen ja kolmannen kerroksen harmaakivimuurit on kaikesta päätään toiselta rakennuskaudelta; kolmannen kerroksen ylin osa on ehkäpä kolmannelta kaudelta. Siihen viittaa m. m. seinässä olevat tiilet. Ne ovat tummanpunaisia ja verotain koriksi poltetut. Ne ovat kaikki niin hajallaan ettei missään ole olemassa suoranaista liittytäkään. Melkein poikkeuksittain ne ovat muurissa riinä asemossa, etä pää on ulospäin. Tiilimitat ovat A-osan muistilomakirjoissa (tiilimitat nro 5, rivillä 9).

Harmaakivien välillä on ollut saumauksia, ja yllä mainitut tiilet olivat olleet saumauksen peitossa.

Harmaakivimuurissa on ritarisalin itärimmän ikkunan itäpuolella, ikkunan korkeimman pisteen tasolla pieni tiilipinta, mahdollisesti korjattu kohta. Pinta on 54 cm leveä ja 25 cm korkea. Kaikki tiilet ovat päittäin seinässä. Tiilet ovat kaikki samaa laatua, ja niiden ympärillä on aiomastaan harmaakiviä, eikä mitään ruoria saumojia. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 15):

? x 11,5 x 8	? x 12 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 7,5	? x 12 x 8,5	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12 x 8,5	? x 13 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12 x 8,5	
? x 12 x 8	? x 12,5 x 7,5	

Harmaakivimuurissa on kaksi ritarisalin ikkunaa, ³⁵/I ja ³⁵/II (piirros 1). Professori Rinne restauroi molemmat

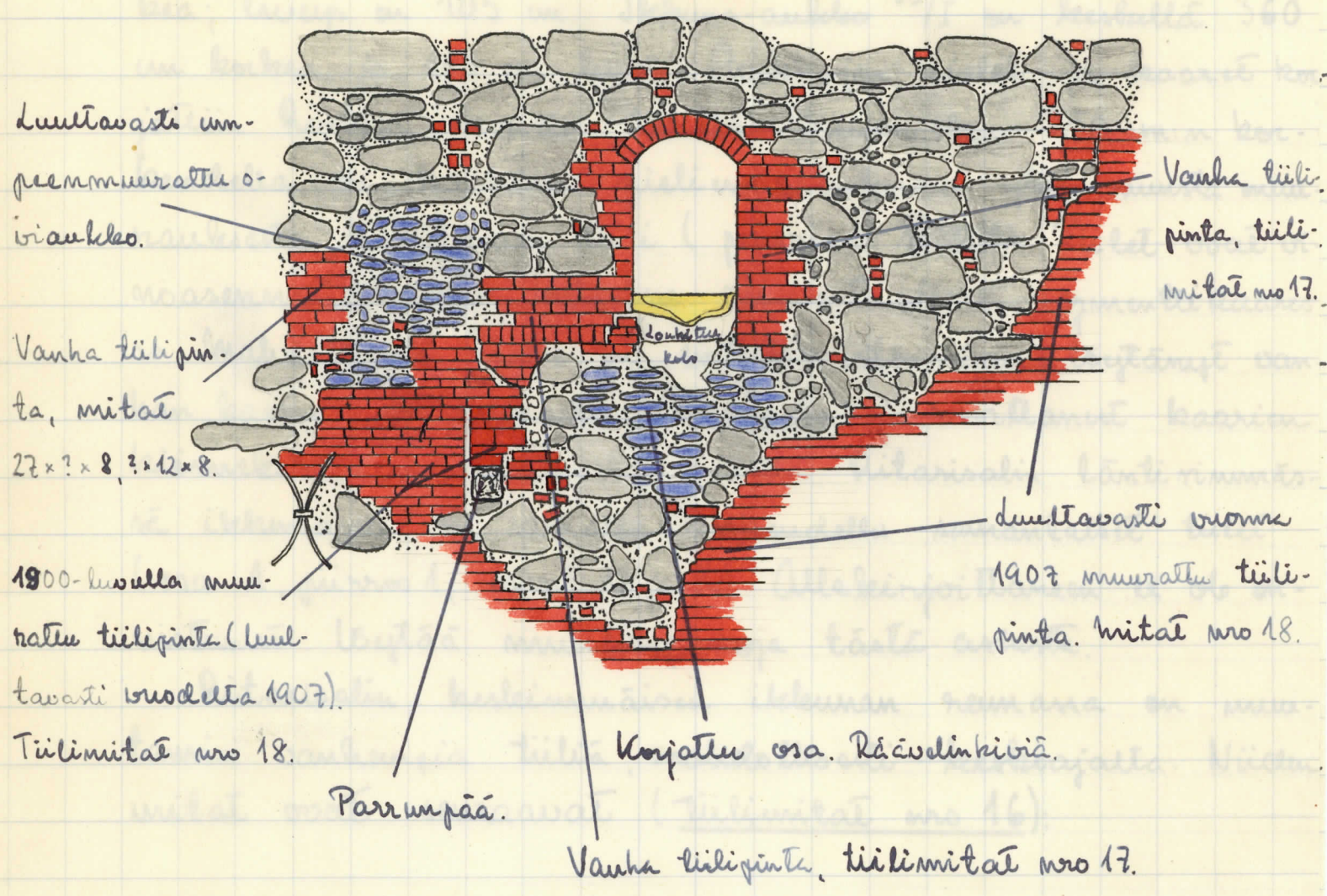
1930-luvun alussa. Ikkuna-aukko ³⁵/II, joka on ritarisalin itämuurin keskimmäisim ikkuna, on keskellä 365 cm korkea; leveys on 105 cm. Ikkuna-aukko ³⁵/I on keskellä 360 cm korkea ja 113 cm leveä. Aukkojen piselet ja kaareet korjattiin hintaan uusilla tiilillä. Suuremmilleen 250 cm:n korkeudella on kaikissa pisiimeurauksissa yksi muusta muurauksesta poikkeava tiili (piirros 1). ~~Tiilet~~ Tiilet ovat viroasenmossa aivan kuin ne olisivat olleet segmenttikaareissa. Mahdollisesti Rinne on entiroimistöissään löytänyt vanhan kaaren molemmasta ikkunasta ja osoittanut kaarian kiinnikekohdat mainituilla tiilillä. Ritarisalin läntirinnässä ikkunassa on samalla korkeudella samanlaiset tiilet (osa A, piirros 1, rivit 13 ja 14). Allekirjoittaneen ei ole onnistunut löytää muistiinpanoja tästä asiasta.

Ritarisalin keskimmäisen ikkunan reunassa on muutamia vanhempia tiiliä, mahdollisesti keskiajalta. Niiden mitat ovat seuraavat (tiilimitat no 16):

26,5 x ? x 8	? x 12 x 8	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 8	? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5

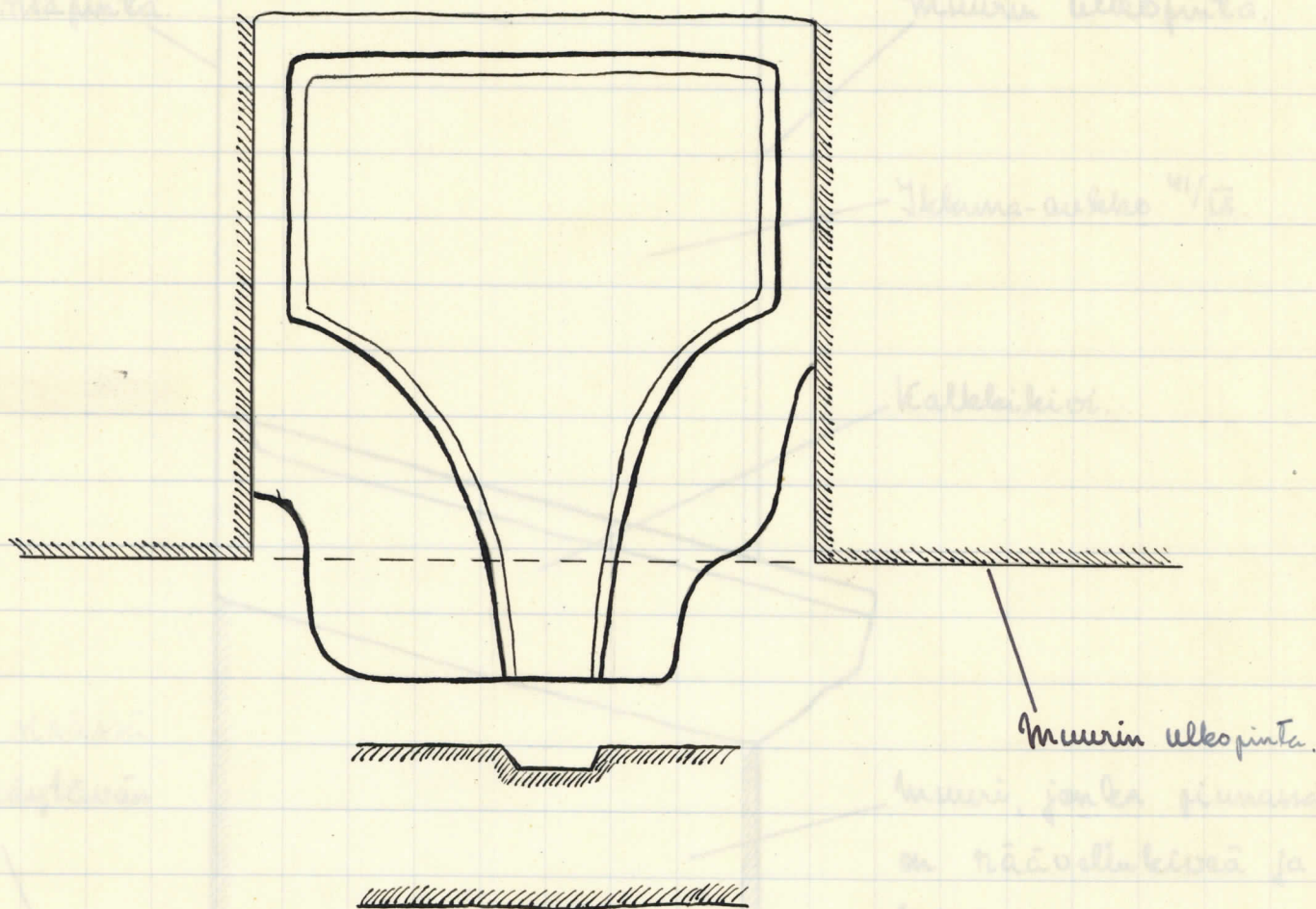
490 cm ritarisalin itärintämän ikkuna-aukon itäpuolella on ikkuna-aukko ⁴¹/IX. Tämän ikkuna-aukon sisäpuolella on pieni muurin pituusmuunnassa kulkuva käytävä, johon pääsee huoneesta 41 ja käytävästä 42. Käytävän ulkoseinä on 90 cm paksu ja sen ~~sisäpinta~~ sisäpinta on tiilistä. Sen

Piirros 2. Ykköma- aukko 41/IX edestä katsottuna. Kaava 1:50.

- tiiltä
- m. s. räävelinkiveä
- harmaakiveä
- rappaus
- tavallista kalkkikiveä
- kolo

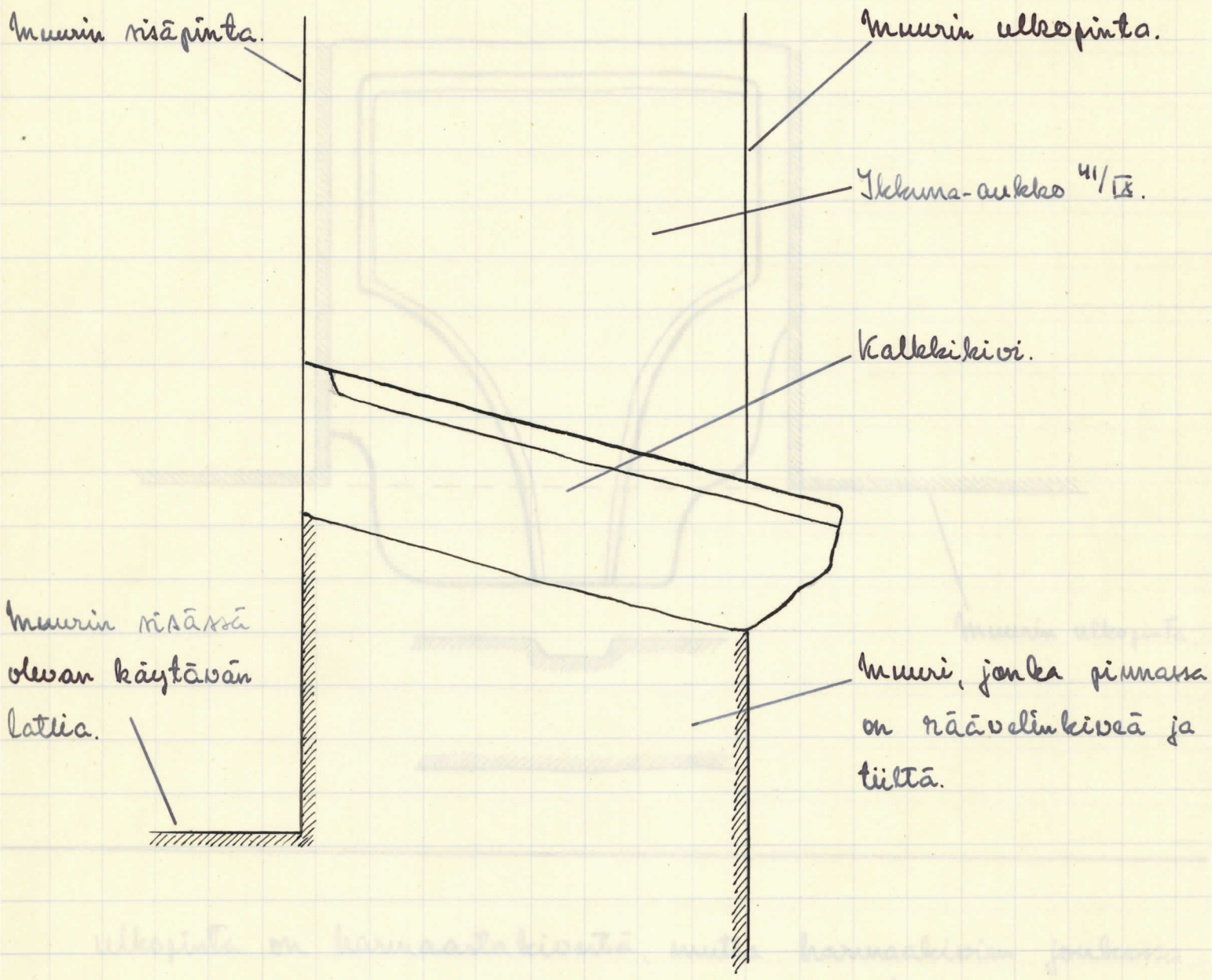
Piirros 3. Jalkuna-aukon $41/IX$ polyassa oleva veitinämällä na-
rustettu kalkkikivi. Kaavaan 1:10.

Ulkopinta on harmaastakivistä, mutta harmaakivien joukossa on myöskin näävelinkiveä ja tiiltä (piirros 2).

Jalkuna-aukko $41/IX$ on 76 cm leveä sekä sisäpinnan että ulkopinnan kohdalla. Sen korkeus on keskellä 141 cm, aukon seinän kohdalla 120 cm. Aukon seinät ovat tiiltä. Aukko on katettu 6 tuuman paksuisella tiilisellä segmenttikaarella. Aukon polyassa on yksi ainoa kalkkikivi (piirroset 2, 3 ja 4), jonka pinta laskee ulospäin. Kiven pintaan on hakat-

Piirros 4. Ylekkö-aukko 41/IX, pystymuora leikkaus pohjasta.
Kaavaan 1:10.

Tu 3 m:n syvä ryvennys (piirroksat 3 ja 4). Syvennys alkaa 5 m kiven sisäreunasta ja sen leveys on tällä kohdalla 68 cm. Näin leveänä se jatkuu ulospäin 33-36 cm, sen jälkeen se kapenee ulospäin ja muodostuu lopuksi 13 cm:n leveäksi vesisämmiksi (piirroksat 3 ja 4). Kiven koko leveys

on 76 cm. Mitta kivän sisäreunasta muurin ulkopintaan on 74 cm. Tästä pisteestä kivän ulospäin kapeneva keskiosa vielä ulkomaee 16 cm. Kivän paksuus on 20-25 cm.

Jlekkuna-aukon läntisessä pilessä oleva tiilimuuraus on 18-120 cm leveä. Itäpuolella oleva tiilimuuraus on 45-70 cm leveä. Tiilien väri on tummanpunainen ja ne ovat kaikista päätään keskiajalta. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 17):

26,5 x 12,5 x 8	27 x ? x 8	? x 12,5 x 8
26,5 x 12,5 x 8	27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 7,5	27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8,5
26,5 x ? x 8	27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8,5
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 9	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8	? x 12 x 8	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8,5	? x 12 x 8	? x 13 x 8
26,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
27 x 12,5 x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
27 x 13 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5

Jlekkuna-aukon itäinen pieli ja seinä jatkuu rikeämä pintana ja suorana cheänä kulmana kalkkikivien alapuolelle suunnilleen 40 cm (piirros 2). Kalkkikivien reikä ylä-

Etä alapuolella on itäseinässä samanlaista tiiliseinää. Myöskin ikkuna-aukon länsiseinä on kaikesta päältäen jätetty kalkkikiven alapuolella, vaikkei pinta ole säilynyt ehänä. (Vuonna 1939 tehtiin pursaus kalkkikiven alle, ja silloin tuli itäseinän rike pinta esille). Nämä reiät viittaa siihen, että ikkuna-aukko $4\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ alunperin on ollut oviaukko, ja että kalkkikivi vasta myöhemmin on muurattu aukkoon.

Ikkuna-aukon ja sen alla olevan kolon alla on runsaasti n.s. räätelinkiveä (piirros 2). Tämä viittaa siihen että tämä kohta on korjattu joskus keskiajan jälkeen, vaara-ajalla tai myöhemmin. Myöskin 150-200 cm aukon länsipuolella on runsaasti räätelinkiveä; tässä on kaikesta päältäen unpeennuurattu oviaukko (piirros 2) (käytävän 42 eteläpäässä ollut aukko). Unpeennuurauksen länsipuolella on muutamia vanhoja tiiliä, mitat ovat $27 \times ? \times 8$, $? \times 12 \times 8$ (piirros 2).

Ikkuna-aukon $4\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ länsipuolella ja alapuolella (100 cm länsipuolella ja 110 cm alapuolella) on seinän poikkisuunnassa oleva neliskulmainen parvi. Parviin leveys on 26 cm ja sen korkeus 27 cm (piirros 2). Parvi on 60 cm korkeampana kuin A-osan parvi kolot ritarisalin oviaukon alla (osa A, piirros 4 sivulla 15). Parvi alapuolella on hamaakivimuurauksia. Sen länsi-, itä- ja yläpuolella on uutta tiilimuurauksia, huoltavasti vuodelta 1907, jolloin eteläisen julkisivun korjattiin perusteellisesti.

Ylämäärätty ikkuna-aukon alapuolella on suuri tiilillä korjattu pinta (piirroksia 1 ja 2). Tämä pinta korjattiin huoltavasti vuonna 1907. Suurin osa tästä pinnasta on C-osan

puolella. Korjaukseen käytettiin valtaosin muria tiiliä; tiilet
ovat tennanpunnaisia, kovia ja teräväreunaisia, ne ovat
tehdyt keltaisena. Tiilet ovat renessanssiliimityksensä. Niiden
mitat ovat seuraavat (tiiliimitat nro 18):

26,5 x ? x 6,5	27,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 7
26,5 x ? x 7,5	27,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 7,5
27 x ? x 7	27,5 x ? x 7,5	? x 14 x 7
27 x ? x 7	28 x ? x 7	? x 14 x 7
27 x ? x 7	28 x ? x 7	? x 14 x 7
27 x ? x 7	28 x ? x 7	? x 14 x 7
27 x ? x 7	28 x ? x 7,5	? x 14 x 7
27 x ? x 7	? x 13 x 7	? x 14 x 7
27 x ? x 7	? x 13 x 7	? x 14 x 7
27 x ? x 7	? x 13,5 x 6,5	? x 14 x 7
27 x ? x 7	? x 13,5 x 6,5	? x 14 x 7
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	? x 14 x 7
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	? x 14 x 7,5
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	? x 14 x 7,5
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	? x 14 x 7,5
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	? x 14,5 x 7
27,5 x ? x 7	? x 13,5 x 7	

Ensimmäisessä kerroksessa on ikkuna-aukko ¹⁶/_{II} (piirros
1). Aukko sijaitsee lähellä C-osaa. Aukon seinät ja pidet
ja sen segmenttikaari ovat tiiltä. Aukko korjattiin profes-
sori Rinteen aikana 1930-luvulla. Tiiliinmuurauksen laasti on
uutta semanttisekaista, mutta tiilet ovat ainakin suurim-
malta osaltaan vanhat. On kuitenkin vaikeata tietää

16.
 olivatko tiilet seinissä jo ennen korjausta, vai käyttikö
 sinne vanhoja tiiliä korjauksessaan. Ehkäpä edellinen vaihtoehto on oikea. Vanhat tiilet ovat vaasa-ajalta. Niiden mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 19):

30 x ? x 7	31 x ? x 9	32 x ? x 9
30 x ? x 7,5	32 x ? x 8	? x 14,5 x 9
31 x ? x 8,5	32 x ? x 9	? x 15 x 8,5
31 x ? x 9	32 x ? x 9	? x 15 x 9

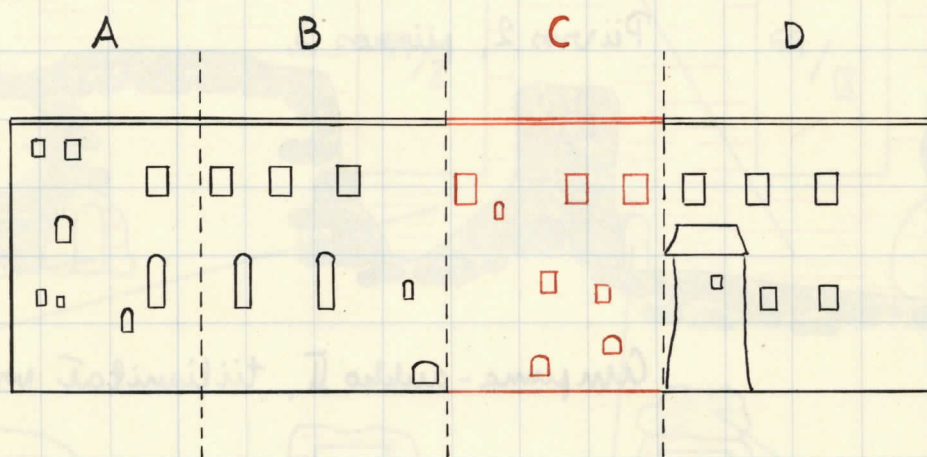
Auleon alla on ensimmäiseltä rakennuskaudelta peräisin oleva etelärivein portti. Tämä portti on kuvattu erikseen.

Suunnilleen viisi metriä auleon $16/II$ länsipuolella on harmaakivimuurissa ~~muurattu~~ tiilikä päällystetty osa. Tiilipinta on 40-50 cm korkea ja 60-110 cm leveä. Tiilipinnan yhteydessä on 55 cm syvä pyöreä keelo, jossa on ollu 20 cm leveä paruu. Tiilien pinta on osaksi rapautunut. Tiilien väri on kirkkaanpunainen. Tiilet eivät ole vuoden 1907 korjauksesta, vaan ne ovat huomattavasti vanhempia. Mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 20):

29,5 x 15,5 x ?	29,5 x ? x 8,5	? x 15,5 x 8,5
29,5 x ? x 7,5	30 x ? x 8,5	? x 15,5 x 8,5
29,5 x ? x 8,5	30 x ? x 8,5	

Etelänsivun eteläinen julkisivu IV. — Osa C.

C. J. Gaudberg 1951.

Räystäskista on kuvattu erikseen; se on muurattu vaasa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614 satuneen suuren tulipalon jälkeen, jolloin linna huoltavasti korjattiin perusteellisesti.

C-osan pinta on rakennettu sekä tiilestä että harmaasta kivistä. Alunperin on kuitenkin ollut tiilimuurauksia ainoastaan ikkuna-aukkojen pölyssä ja kaarissa, sekä ylimmän kerroksen yläosassa. Ylimmän kerroksen tiiliosa on alunperin ollut suunnilleen kolme metriä korkea. Vuonna 1907 korjattiin etelänsivun eteläinen julkisivu perusteellisesti hui-naistiveteellisen toimikunnan ja Turun läänin rakennuskont-

Räystäälistä, keuhatteu erikseen.

Piirros 1. Yleiskuva osasta C. Kaava 1:100.

Tiilipinta, joka on monta kertaa korjattu. Vanhimmat tiilet neljänneältä kaudesta. Tiilimitat nro 13 (osa B).

Luultavasti vuonna 1907 muurattu tiilipinta

Ampuma-aukko I, tiilimitat nro 21 ja 22.
Piirros 2, piirros 3.

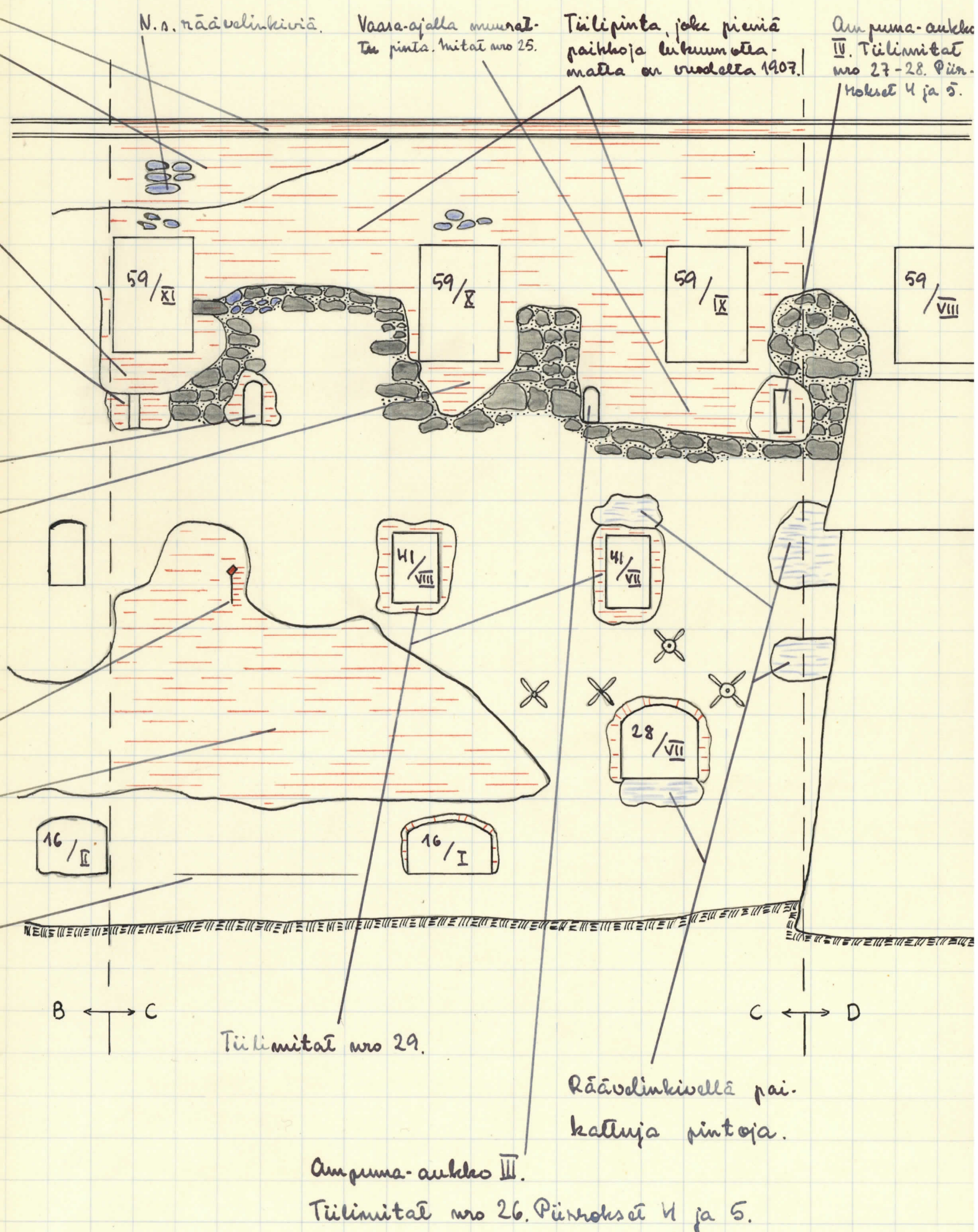
Ampuma-aukko II, tiilimitat nro 23. Piirros 2, 3.

Luultavasti vuonna 1907 korjattu paikka. Tämä on mahdollisesti ennen ollut ampuma-aukko.
Tiilimitat nro 24.

Vanhan ikkuna-aukon pidi. Tiilimitat nro 30.
Piirros 6.

Vuonna 1907 korjattu tiilipinta. Tiilimitat nro 18 (osa B).

Tämän linjan alapuolella on seinäpinta vedetty sisään 20 cm muusta seinäpinnasta laskettuna.

Ampuma-aukko III.
Tiilimitat nro 26. Piirroksia 4 ja 5.

torin aloitteesta (Muinaistiet. toimik. Nro 3003/69 1907), ja ni-
loin käytettiin runsaasti tiiltä myöskin niissä osissa, jotka
ennen olivat olleet ainoastaan harmaata kivestä. (Pirros 1).

C-osan ylimmässä kerroksessa on kolme kirkkosalin ik-
kunaa, $59/\text{IX}$, $59/\text{X}$ ja $59/\text{XI}$. Näistä on $59/\text{XI}$ kirkkosalin ete-
länmuurin läntisin ikkuna (piirros 1).

Ikkuna-aukon $59/\text{XI}$ yläpuolella on tiilipinta, joka on kor-
jattu monta kertaa. Pinta menee läntsempään B-osan puolelle
(piirros 1; osa B piirros 1). Pinta alkaa välittömästi räys-
täslistan alapuolella ja menee suunnilleen 150 cm alas-
päin. Vanhimmat tiilet ovat kaikista päätään neljännel-
tä rakennuskaudelta. Niiden tiilimitat ovat B-osan
muistimpaneissa (tiilimitat nro 13, rivit 5-6).

Ikkunoiden $59/\text{IX}$ ja $59/\text{X}$ yläpuolella on tiilipinta kor-
jattu uusilla tiilillä vuonna 1907 niin perusteellisesti, et-
tä vanhoja tiiliä on ainoastaan muutamassa paikassa
ja silloinkin niin pienissä määrin, että on paikasta
tehdä varmoja johtopäätöksiä.

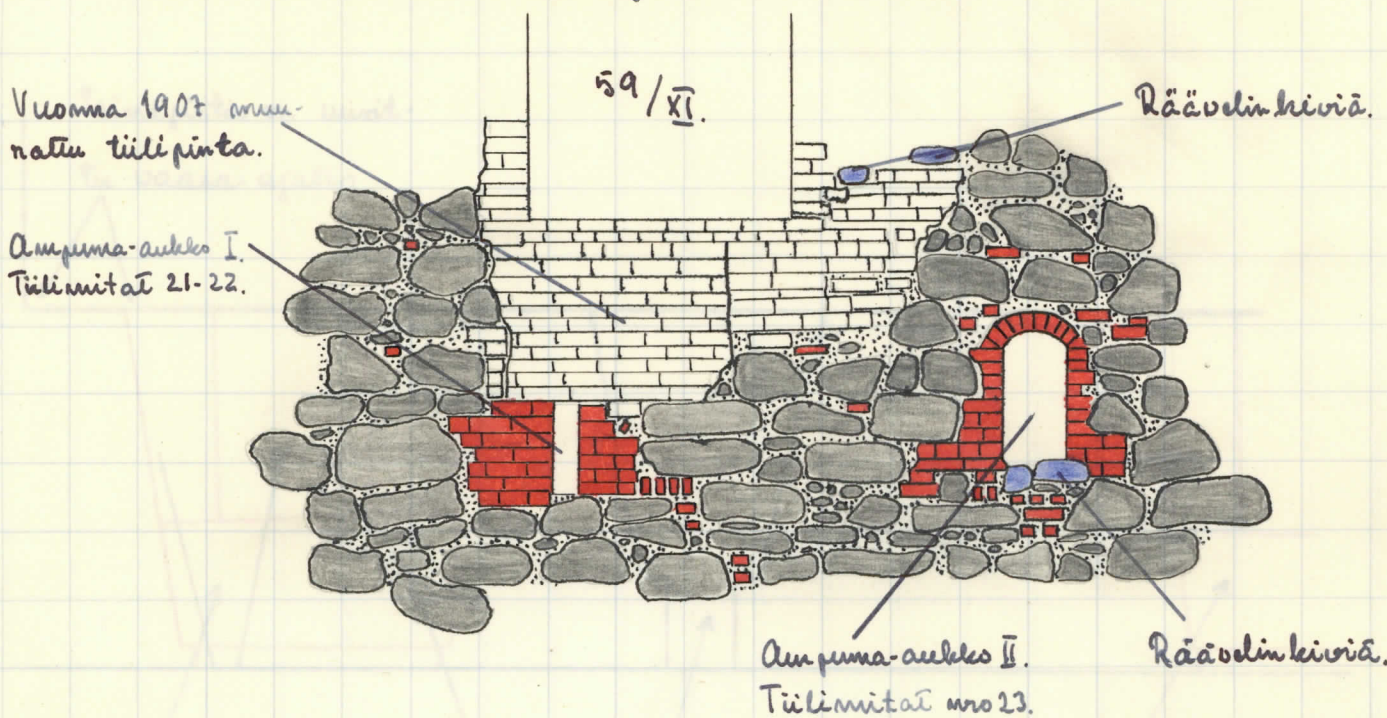
Kirkkosalin yllä mainitut ikkunat korjattiin perus-
teellisesti vuonna 1907. Pidetään muurattiin uudestaan uuvilla
tiilillä ja myöskin ikkunoitien seinäpinnan kohdalla oleva
suora kate muurattiin uudestaan; kateen sisään muurat-
tiin rataakisko. Sekä pidetään että suorat kateet olivat
aiovan seinäpinnan tavoin, eikä vaasa-aikeisesta py-
leälästä ollut säilynyt mitään. Vuonna 1951 muurattiin
sekä näiden että muiden julkakerroksen ikkunoiden pylsä-
kät ja kaaret uudestaan. Ne tehtiin pohjoisriivin pohjois-
muurissa säilyneiden ikkunoiden mukaan.

A- ja B-osien muistimpaneissa todettiin, että ylimmän
kerroksen tiilipinta ulottui räystäslistasta suunnilleen kol-

me metriä alaspäin. C-osan kohdalla ulottuu tiilipinta vielä pitummälle alaspäin pari kohtaa lukunottamatta. (Piirros 1). Tämä johtuu siitä, että vuoden 1907 korjaustöissä käytettiin tiiliä myöskin harmaakivimuurissa. Ikkunan aukon 59/XI itäpuolella alkaa harmaakivimuuraus 300-330 cm räystäslistasta. Ikkunan aukon 59/X itäpuolella alkaa harmaakivimuuraus 380 cm räystäslistasta; raja pysyy tällä tasolla kuitenkin ainoastaan pari metriä itäänpäin, sen jälkeen alkaa harmaakivimuuraus ~~alaspäin~~ vasta 650 cm räystäslistasta (piirros 1). Ikkunan aukon 59/IX kohdalla menee tiilimuuraus ikkunan alapuolelle, ja harmaakivimuuraus alkaa vasta 670 cm räystäslistasta. Tämän johdosta ei tällä kohdalla ole säilynyt mitään kirkonrakennuskauden muuriharjaista.

Ikkunan aukon 59/XI alapuolella on pieni tiilipinta, joka kaikesta päältä on säilynyt keskiajalta. Seinätiilipinnassa tuli tutkimuksissa kesällä vuonna 1951 esille kaipa ampuma-aukko, joka leveni sisäänpäin (piirroksat 1, 2 ja 3, ampuma-aukko I). Seinäpinnassa oli aukko 58 cm korkea ja 17 cm leveä. Sen alareuna oli tasolla +8.80 limman nollassa; yläreuna oli tasolla +9.40. Aukko leveni sisäänpäin niin paljon, että sen leveys 100 cm:n syvyydellä oli 60 cm (piirros 3). Sikäät seinäpinnat jatkuivat tästä kohdasta yhä edelleen sisään seinään, ja ne olivat säilyneet ainakin vielä 145 cm:n syvyydellä. Sisäpuolella, kirkkosalissa, on seinäpinta tässä kohdassa uusittu keskiajan jälkeen, luultavasti vaasa-ajalla, jolloin ikkunan aukko 59/XI rakennettiin sen päälle (piirros 3). Ampuma-aukon ulkoseinäpinnan kohdalla olevien kulmatilien viivous on valettu ei halattu. Ulkopuolisen tiilien mitat ovat seuraavat

Piirros 2. Ampuma-aukot I-II edestä katsottuna. Kaavaan 1:50.
Kirkkiaisesti tiileä ovat piirretty punaisella värillä.

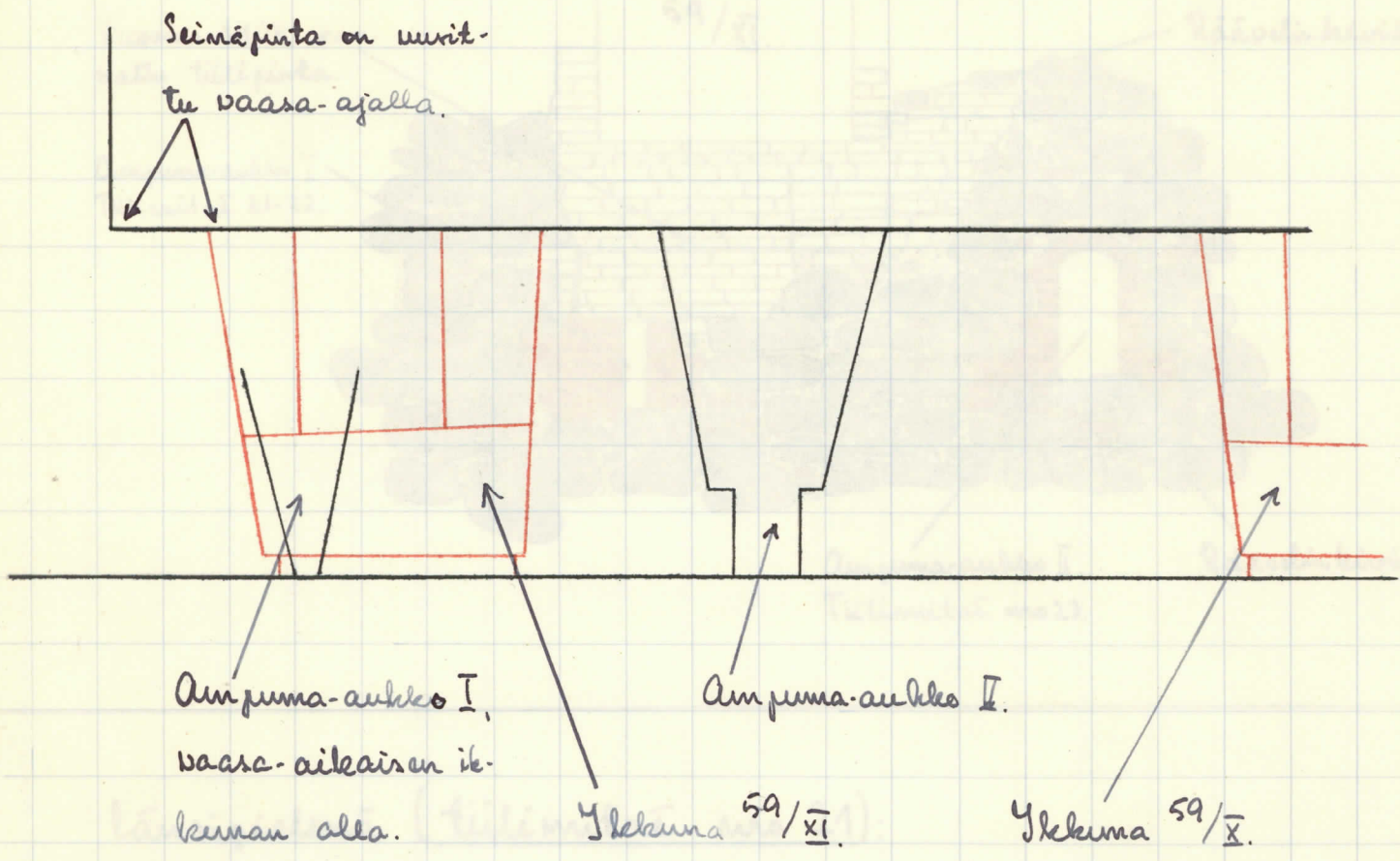
Länkipilessä (tiilimitat nro 21):

26,5 x ? x 8	27 x ? x 8	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 8	27 x ? x 8	? x 12,5 x 8,5
26,5 x ? x 8	27 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	
26,5 x ? x 8	? x 12,5 x 8	

Ytärilessä on samanlaista muurausta. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 22):

26,5 x ? x 8	26,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 8	26,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 8	27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8
26,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8

Piirros 3. Ampuma-aukkojen (I ja II) pohjat. Kaavaan 1:50.

? x 12,5 x 8

? x 12,5 x 8,5

? x 13 x 8,5

? x 12,5 x 8,5

? x 13 x 8

Ampuma-aukon pohja on tehty harmaakivistä, ja tiilimuurauksen alapuolella on myöskin harmaakivimuurausta. Aukon yläpuolella on aivan uusi tiilipinta, huultavasti vuodelta 1907 (piirros 2).

Yllämainitun ampuma-aukon itäpuolella on, suunnilleen samalla tasolla, ampuma-aukko II (piirrokseset 1, 2 ja 3). Tämä aukko, joka on säilynyt täydellisesti, ei ole samaa tyyppiä kuin aukko 1. Aukon pohjamuoto ilmenee piirroksesta nro 3. Ulkoseinän pinnan kohdalla on aukon

Leveys 412 cm. Aukon korkeus on pisin kohdalla 73 cm, keskellä 88 cm. Varsinaisen aukko, jonka korkeus on 60 cm, on katettu tiilisellä segmenttisaarella, kaaran leveys on 15 cm (= tiilen leveys). Myöskin aukon siväpuolella oleva kornis on katettu tiilisellä segmenttisaarella. Ulkoseinän pinnassa on aukon pidissä oleva tiilimuuraus 15-60 cm leveä. Tiilimuuraus on alkeperäinen. Aukon pohjassa harmaakiveä. Ulkoseinän pinnan kohdalla on räätälinkiveä (piirros 2). Kivien alla on muutamia tiiliä.

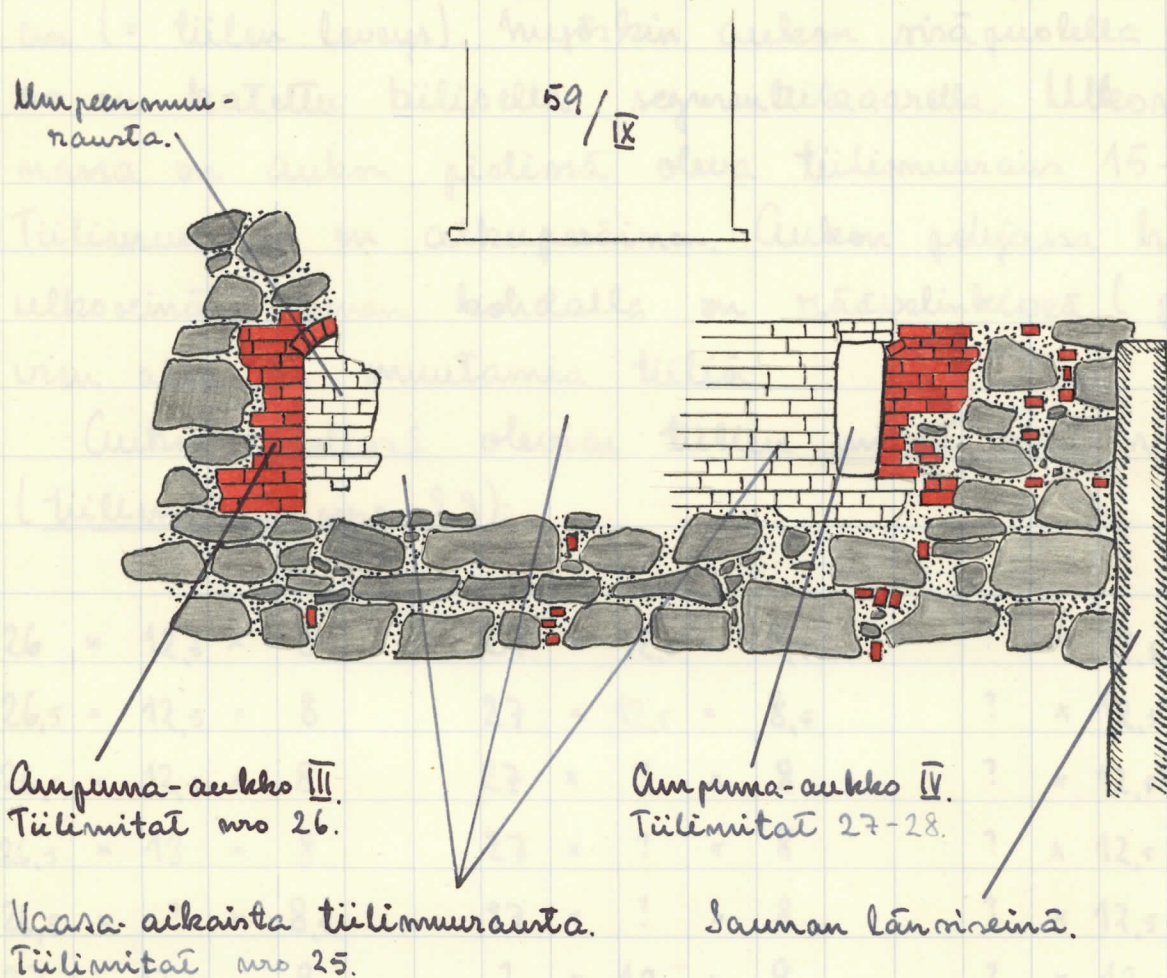
Aukon pidissä olevien tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 23):

26 × 12,5 × 8	27 × 12,5 × 8,5	? × 12,5 × 8
26,5 × 12,5 × 8	27 × 12,5 × 8,5	? × 12,5 × 8
26,5 × 12,5 × 8	27 × ? × 8	? × 12,5 × 8
26,5 × 13 × 8	27 × ? × 8	? × 12,5 × 8,5
26,5 × ? × 8,5	27 × ? × 8	? × 12,5 × 8,5
27 × 12,5 × 8	? × 12 × 8	? × 13 × 8,5
27 × 12,5 × 8,5	? × 12 × 8,5	

Ykkönaukon $59/8$ alla on pinta, joka on korjattu tiilikillä. On mahdollista että tässä on ollut samankainen ampuma-aukko kuin samalla tavalla oleva aukko II. Korjattun pinnan itäpuolella on vielä kahri samanlaisista aukkoja, ja niiden välimitan mukaan olisi myöskin tässä kohdassa pitänyt olla aukko (piirros 1). Korjatuissa pinnassa on monta erilaista tiililajia, m. m. kivia tiiliä vuodelta 1907. Mitat ovat (tiilimitat nro 24):

26,5 × ? × 6,5	27 × ? × 7,5	27,5 × ? × 8,5
26,5 × ? × 7	27,5 × ? × 7,5	28,5 × ? × 8

Piirros 4 Ampuma-aukot III ja IV edestä katsottuna. Kaava 1:50. Keskiaikaiset tiilet on piirretty punaisella värillä.

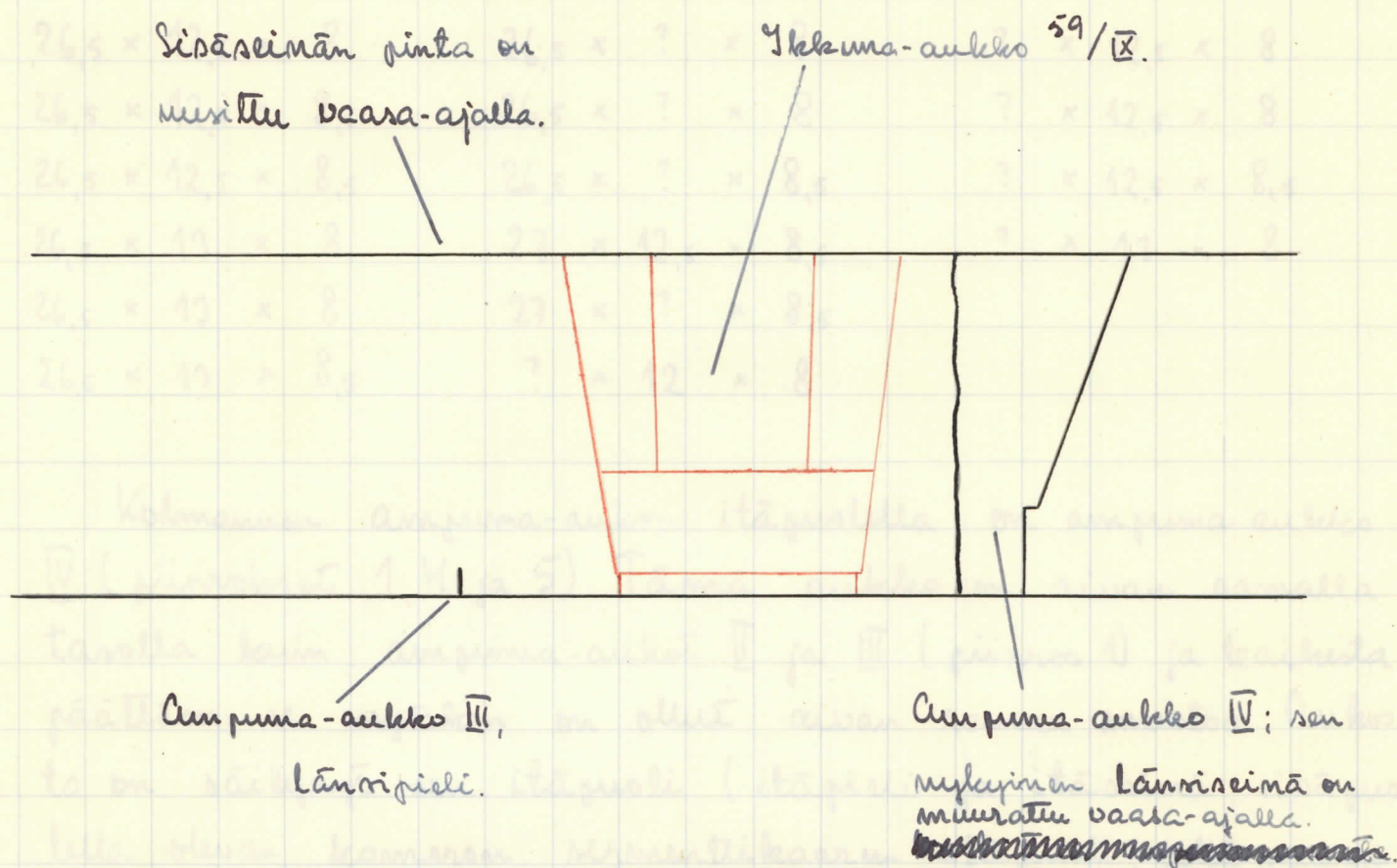

Ikkuna-aukon 59/IX alla on suuri tiilipinta, joka on vaasa-ajalta (piirroksat 1 ja 4) (ikkunan piletit olivat vuodelta 1907, mutta ne muurattiin myöskin uudestaan). Vaasa-aikaiset tiilet olivat pääasiassa vundiläisessä kimityksessä. Tiilimitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 25):

31 x ? x 9	31,5 x ? x 9,5	32,5 x ? x 9
31,5 x ? x 9	32 x ? x 9	33 x ? x 9
31,5 x ? x 9	32 x ? x 9	? x 13,5 x 9

Vaasa-aikaisen tiilipinnan lämmipuolella on ollut samankaltainen ampuma-aukko kuin aukko II (aukko III, piirros-

Piirros 5. Ampuma-aukkojen (III ja IV) pohjat. Kaava 1:50.

reit 1, 4 ja 5), ja niin kuin myöskin ampuma-aukko II on aukko III kaikesta päältä kolmannelta rakennuskaudelta. Aukosta on säilynyt ainoastaan sen länsipidi ja kattoena oleen tiilisen segmenttikaaran läntinen puolisko. Aukon itäpuolen puolisko hävitettiin ilmeisesti kun seinä korjattiin vaasa-ajalla. Sitä ennen oli se kuitenkin huolellisesti muurattu umpeen, ja umpeenmuurauksesta on osa säilynyt (piirros 4). Sisäpuolella on seinän pinta murettu vaasa-ajalla ampuma-aukon kohdalla, eikä aukosta enään ole mitään jälkeä.

Muurin ulkopinnassa säilyneen läntisen pään tiilistä muurettu osa on 26-40 cm leveä. Pään korkeus on 75 cm. Segmenttikaari on 15 cm leveä (= tiilen leveys). Tiilet ovat

samaa laatua kuin ampuma-aukon II piilissä. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 26):

$26,5 \times 12,5 \times 8$	$26,5 \times ? \times 8$	$? \times 12,5 \times 8$
$26,5 \times 12,5 \times 8,5$	$26,5 \times ? \times 8$	$? \times 12,5 \times 8$
$26,5 \times 12,5 \times 8,5$	$26,5 \times ? \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 8,5$
$26,5 \times 13 \times 8$	$27 \times 12,5 \times 8,5$	$? \times 13 \times 8$
$26,5 \times 13 \times 8$	$27 \times ? \times 8,5$	
$26,5 \times 13 \times 8,5$	$? \times 12 \times 8$	

Kolmannen ampuma-aukon itäpuolella on ampuma-aukko IV (piirroksiset 1, 4 ja 5). Tämä aukko on aivan samalla tasolla kuin ampuma-aukot II ja III (piirros 1) ja kaikesta päätään se myöskin on ollut aivan samaa muotoa. Aukosta on säilynyt sen itäpuoli (itäpieli ja itäseinä, sisäpuolella olevan komeron segmenttikaaren itäpuoli, sekä muurin ulkopinnassa ylä- ja aläpääsegmenttikaaressa, piirroksiset 4 ja 5). Yläpääpielin korkeus on 77 cm. Pielin ulkopinnassa oleva tiilimuuraus on 15-65 cm leveä. Tiilet ovat samaa laatua kuin ampuma-aukoissa II ja III, kaikesta päätään kolmannelta rakennuskaudelta. Tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 27):

$26,5 \times 12,5 \times 8$	$27 \times 12,5 \times 8$	$27,5 \times ? \times 8,5$
$26,5 \times 12,5 \times 8,5$	$27 \times ? \times 8$	$? \times 12,5 \times 8$
$26,5 \times 12,5 \times 8,5$	$27 \times ? \times 8$	$? \times 12,5 \times 8,5$
$26,5 \times 13 \times 8,5$	$27 \times ? \times 8,5$	$? \times 13 \times 8$
$26,5 \times ? \times 8$	$27 \times ? \times 8,5$	
$26,5 \times ? \times 8$	$27,5 \times 12,5 \times 8,5$	

Ampuma-aukon länsiseinä on vaasa-ajalta. Seinä on ai-
van epätasainen ja laasti tunkautuu ulos saumoista. Tämä
seinäpinta on nyrtyynyt siten, että ampuma-aukko oli ch-
jämä vaasa-ajalle saakka ja umpemuurattomana.
Vuonna 1558 rakennettiin huone 59 (kirjekoski)
ja silloin purettiin ampuma-aukon länsiosa. Tämä tapahtui
riikkiä että ampuma-aukon länsipuolelle rakennettiin ikku-
na-aukko 59/IX (piirroset 4 ja 5; ikkuna-aukon risäpuo-
lella olevan komeron lattia on aukon alareunasta 107 cm
alimpana). Seinään hakettiin suuri aukko, ja kun ikkuna-
aukon risäpuolella olevan komeron itäinen penkki muu-
rattiin muodostui ampuma-aukon länsiseinä tämän muu-
rauksen takapuoleksi. Jostain syystä muurattiin ampuma-
aukko umpem vaasa sen jälkeen ~~kuin~~ kun ikkuna-auk-
ko 59/IX oli muurattu. Aukon länsiseinässä olevien tiilien
mitat ovat seuraavat (tiiliimitat nro 28):

$31,5 \times ? \times 9$	$32 \times ? \times 9$	$? \times 13,5 \times 9,5$
$31,5 \times ? \times 9$	$32 \times ? \times 9$	$? \times 16 \times 9$
$31,5 \times ? \times 9$	$32,5 \times ? \times 9,5$	$? \times 16 \times 9,5$
$31,5 \times ? \times 9,5$	$33 \times ? \times 9$	

Kolmannessa kerroksessa on kaksi ikkuna-aukkoa $41/VII$ ja
 $41/VIII$. Aukkojen ympärillä on tiilimuuraus, joka ei näytä ko-
vin vanhalta; joka tapauksessa se on muurattu vaasa-ajan
jälkeen. Itäisen ikkunan ($41/VIII$) ^{päällä} on m.s. räätälinkiveä, kaksi
kerrosta, joiden yhteinen korkeus on 30 cm (piirros 1). Tiili-
muurauks on erittäin huolimattomasti tehty, tiilistä on suu-
ri osa rikkiä. Ikkunoiton yläpuolella ei ole segmentti-
kaaria, vaan suora tiilimuuraus, joka lepää karniin päällä

Tiilet ovat päittäin tässä tiilimuurauksessa. Itäisen ikkunan päällä ne ovat myyjällään, läntisen ikkunan päällä lappellaan. Pöleet ovat ulkoseinän pinnassa, pyykkiä ei ole. Kaikelta päältä on ikkunien nykyinen muoto 1600-, 1700- tai 1800-luvulta. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 29):

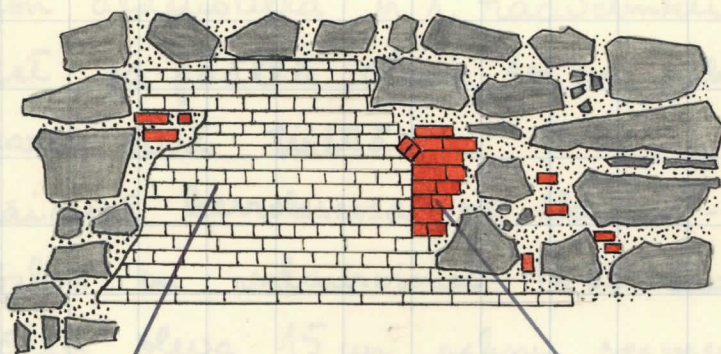
$27 \times ? \times 7,5$	$29 \times ? \times 7,5$	$? \times 13,5 \times 7$
$28 \times ? \times 8$	$? \times 13 \times 7$	$? \times 13,5 \times 7,5$
$28,5 \times ? \times 7$	$? \times 13 \times 7,5$	$? \times 13,5 \times 7,5$
$28,5 \times ? \times 7,5$	$? \times 13 \times 7,5$	

C-osan itäpuolella alkaa välittömästi itäriiven ulkopuolelle rakennettu hamaakivituki, jonka päällä on m. s. sauma. (Piirros 1). Tämän saumarakennuksen länsipuolella on julkirive kahdessa paikassa korjattu räädlinkivillä (piirros 1). Räädlinkivipinta ei mene saunan seinän alle; paikkaus on siis kaikelta päältäen lapahatut vasta sen jälkeen kuin sauma on rakennettu.

Yllämainittujen ikkunoitten (IV/VII ja VI/VIII) länsipuolella ja osaksi myöskin miten alapuolella on suuri tiilikä korjattu pinta (piirroset 1 ja 6). Tämä pinta korjattiin huoltavasti vuonna 1907. On tästä pinnasta on B-osan puolella (osa B, piirroset 1 ja 2). Korjaukseen käytettiin valtaosa uusia tiiliä; tiilet ovat tummanpunaisia, kovia ja tuäväsaumaisia, ne ovat tehdyt tehtänsä. Tiilet ovat renessanssilimityksessä. Tiilimitat ovat B-osan muistimpanoissa (tiilimitat nro 18, rivillä 15).

Tämän uuden tiilipinnan yläosan reunassa itäpuolella on keuhkankin pieni vanhempi osa (piirros 6). Sii-

Piirros 6. Korjatun pinnan ylin osa, sekä rinnä oleva vanha tiilimuuraus. Vanha tiilimuuraus piirretty punaisella värillä. Kaava 1:50.

Muuraus vuodelta 1907.
Tiilimitat nro 18 (osa B).

Keskiaikaista muurausta.
Tiilimitat nro 30.

mä osana on viiri tiilikerrosta korkea pystymura sauma, sekä sen päällä kaksi tiiltä vanhasta segmenttikäärästä. (Piirros 6). Tämä todistaa siis että paikalla on ollut segmenttikäärällä varustettu aukko, ja että tämä kohta on korjattu ja muutettu vielä tällä vuosisadalla (piirros 6). Myöskin sisäpuolella on olemassa merkkejä vanhasta ikkuna-aukosta (muistinpäivät tästä: "Huone 41, eteläisimän lännipäässä oleva komero").

Ulkopuolella olevan pidem tiilimitat ovat seuraavat:

26 x 12 x 8,5

26,5 x ? x 8

? x 12,5 x 8,5

26 x ? x 8

26,5 x ? x 8

? x 12,5 x 8,5

26 x ? x 8

? x 12 x 8

? x 12,5 x 8,5

26,5 x ? x 8

? x 12,5 x 8,5

26,5 x ? x 8

? x 12,5 x 8

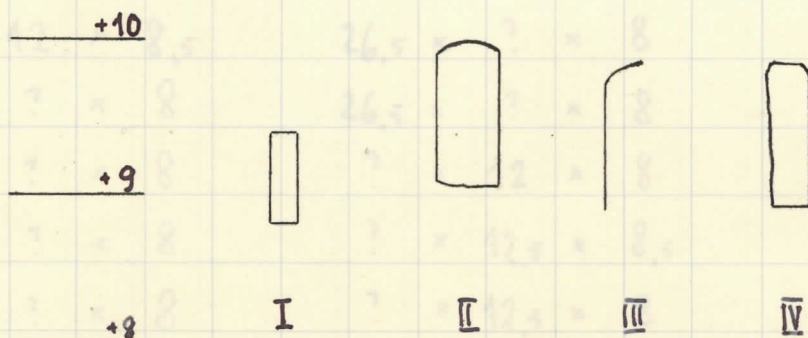
(tiilimitat nro 30).

Toisessa kerroksessa on ikkuna-aulake $28/\text{VII}$ (piirros 1). Rinne on sen restauroimut 1930-luvulla ja käyttämyt paljon uusia tiiliä. On melko mahdollista päätellä onko auleon e-nää mitään alkuperäisiä tiiliä. Ulkoseinän pinnan kohdalla on auleon alapuolella n.s. räädlinkivää, 30-40 cm paksu kerros. Pidet ja päällä oleva 15 cm paksu (= tiilen leveys) segmenttiksaari ovat tiiltä.

Ensimmäisessä kerroksessa on ikkuna-aulake $16/\text{I}$, jonka rinne myöskin on restauroimut 1930-luvulla. (Piirros 1). Pidet ja päällä oleva 15 cm paksu segmenttiksaari ovat tiiltä. Ainakin osa tiilistä on tehty rinteen ajalta; muutaman tiilien pinta on täynnä pieniä pilkkuja. Tiilien joukossa on muutamia, joiden mitat ovat $21 \times 15,5 \times 8/9$; ne ovat mahdollisesti vasa-ajalta. On kuitenkin mahdollista samaa, ovatko ne alkuperäisiä paikassa vai ei.

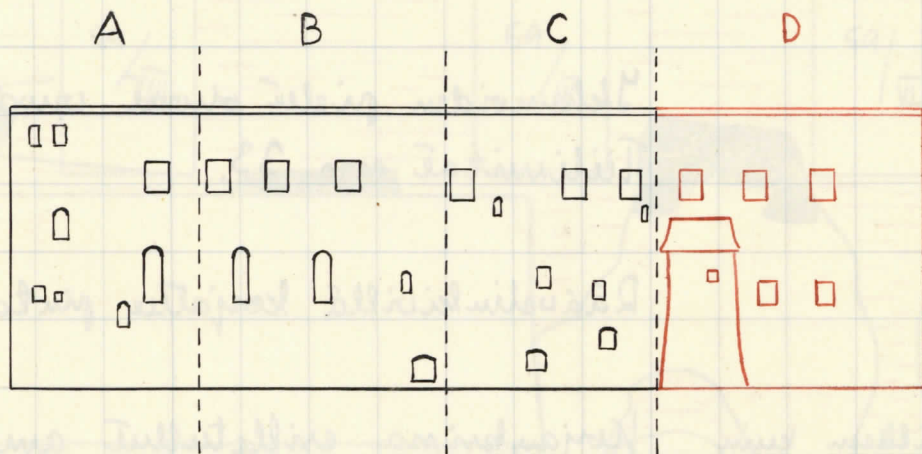
Tavolla - 0,5 m. on viimeksi mainitun ikkuna-aulakon ($16/\text{I}$) lännipuolella pykälä; tämän korkeuspisteen alla oleva seinäpinta on ylämpänä olevaan seinäpintaan verrattuna 20 cm sisäänvedetty (piirros 1).

Piirros 7. Kolmannen kauden anipuma-aulakojen korkeustarot toisiinsa verrattuna. Kaava: 1:50.

Etelärivon eteläisen julkisivun V. — Osa D.

C. G. Gardberg 1951.

Räystäalista on kuvattu aikeseen; se on muurattu vaa-
sa-ajan jälkeen, ehkäpä vuonna 1614 satuneen suuren tu-
lipalon jälkeen, jolloin linna luultavasti korjattiin pe-
rusteellisesti.

D-osan pinta on raskemmi seka tiilistä että hamma-
takivistä. Alunperin on kuitenkin ollut tiilimuurausta
ainoastaan ikkuna-aukkojen pidiissä ja kaarissa, sekä
ylimmän kerroksen yläosassa. Ylimmän kerroksen tiiliosa
on alunperin ollut suunnilleen kolme metriä korkea. Vuon-
na 1907 korjattiin etelärivon eteläisen julkisivun perus-
teellisesti muinaistieteellisen toimikunnan ja Turun läänin-

Piirros 1. Yläiskuva julkisivun itäpäästä. Kaava 1:100.

Räystääkista, kuvattu erikseen.

Tiilipinta, joka pieniä peikkoja leikkunotlamalla on vuodelta 1907.

Tiilimitat nro 31.

Vaasa-ajalta peräisin oleva tiilipinta.

Tiilimitat nro 32.

Ykköskivien piletit olivat vuodelta 1907

Tiilimitat nro 33.

Rävellinkivillä korjattu pinta.

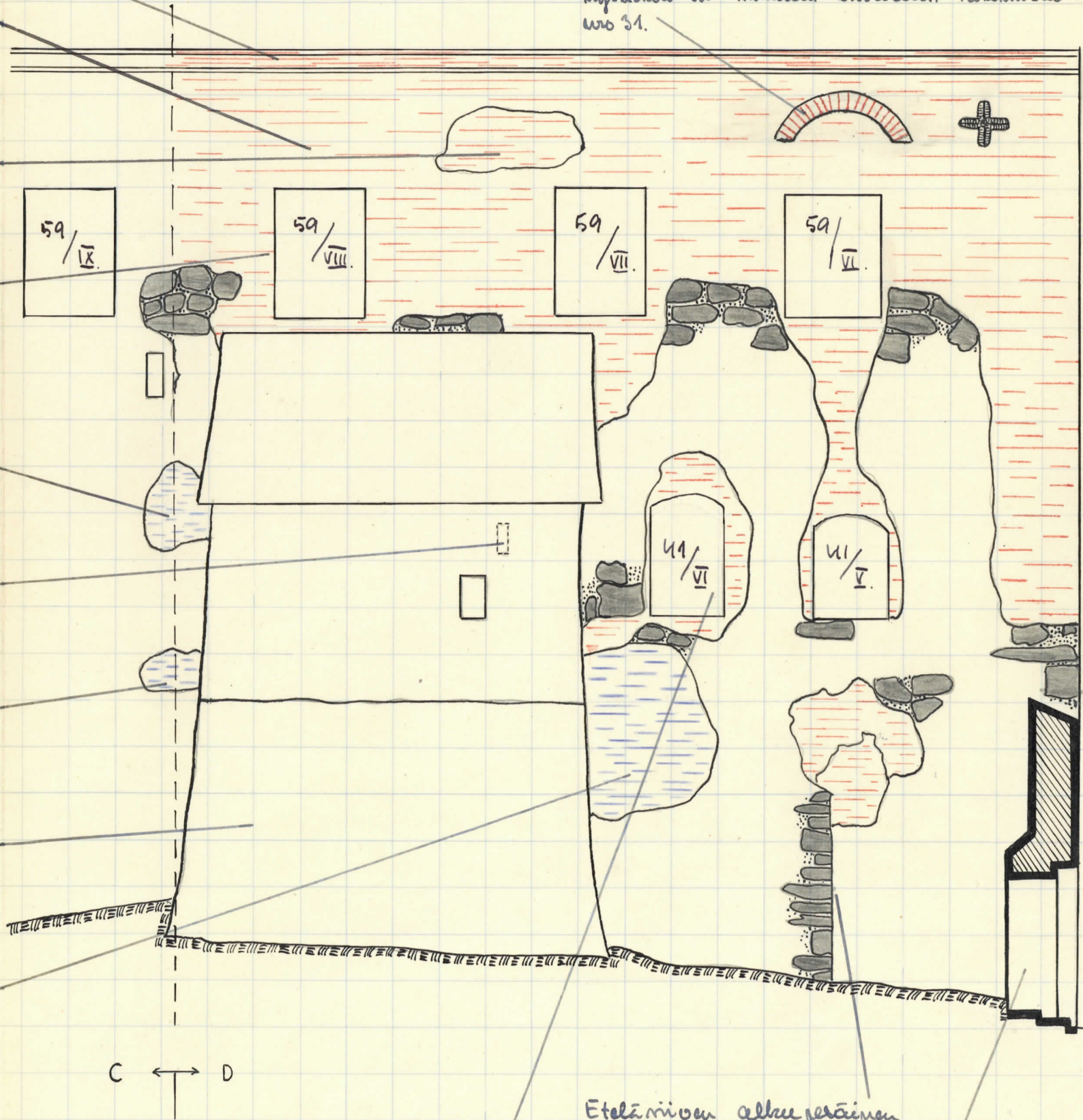
Korjauksissa eriteltyt ampuma-aukko eteläriovan etelämurissa, siis "saunan" pohjoisseinänä. Tiilimitat nro 37. Muut tiilimitat samasta seinästä: nrot 34, 35, 36.

Rävellinkivillä korjattu pinta.

Etelämuurin ulkopuolelle rakennettu harmaakivinen tekimuur, jousen alassa on tiivis. Harmaakiviosan päällä on tiileitä rakennettu huone, huone 44 eli "sauna".

Rävellinkivillä korjattu pinta.

Tiilipinta, joka pieniä peikkoja leikkunotlamalla on vuodelta 1907. Myöskin leikkunotlamalla on samalta vuodelta. Tiilimitat nro 31.

Ykköskivi-
aukko 41/VI,
lähemmin piirros 2.

Eteläriovan alkuperäinen
kaakeloiskulma.

Vankkipihan ja veden
linnanpihan oälän portti

Huomio! Sen jälkeen kuin oikealla mainitun ampuma-aukko piirrettiin piirroksaan, todettiin että sen korkeus on ollut 106 cm. lähemmäs piirroksena 3 ja riulla 9.

rakennuskonttorin aloitteesta (muinaistiet. toimik. nro ³⁰⁰³/69 1907), ja silloin käytettiin runsaasti tiiltä myöskin missä osissa, jotka ennen olivat olleet ainoastaan harmaata kiveä (piirros 1).

D-osan ylimmässä kerroksessa on kolme kirkkosalin ikkunaa, ⁵⁹/VI, ⁵⁹/VII ja ⁵⁹/VIII (piirros 1). Näistä on ⁵⁹/VI kirkkosalin etelämuurin itäisin ikkuna.

Ylimmän kerroksen tiilipinta on pieniä paikkoja lukuun ottamatta vuodelta 1907, jolloin suuri osa eteläriven kaakkoiskulmasta muurattiin uudestaan uusilla tiilillä. Tiilet ovat runärsauskivilimityksessä. Itärimmän ikkuna-aukon (⁵⁹/VI) yläpuolelle muurattiin samalla tuntelemattomasta ryyistä tiilinen kevennyskaari (piirros 1). Kojatun seinäpinnan tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 31):

28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 7,5
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 7,5
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 8
28 x ? x 7,5	28,5 x ? x 8	? x 14 x 7,5
28 x ? x 8	28,5 x ? x 8	? x 14 x 8
28,5 x ? x 7,5	? x 13,5 x 7,5	? x 14 x 8

Uudessa tiilipinnassa on vanhoja tiiliä ainoastaan muutamassa paikassa ja niin pienissä määrin, ettei säännöllisiä limityksiä juuri ole olemassa. Uudessa paikassa on kaikesta päätään vaasa-aikeisia tiiliä (piirros 1), ja niiden mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 32):

$$31 \times ? \times 8,5$$

$$32 \times ? \times 8,5$$

$$? \times 15 \times 9$$

$$31 \times ? \times 9$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$? \times 15 \times 9,5$$

$$31 \times ? \times 9$$

$$? \times 14,5 \times 9,5$$

Myöskin kirkkosalin yllä mainitut ikkunat korjattiin perusteellisesti vuonna 1907. Pidet muurattiin uudestaan uusilla tiilillä, ja myöskin ikkunoiden seinäpinnan kohdalla oleva suora kate muurattiin uudestaan. Ykkunoitten $59/\text{VI}$ ja $59/\text{VII}$ yläpuolella oli 30 cm leveä tiilinen segmenttikaari, jonka alla oli 30 cm paksu tiilipinta, joka lepäsi karnin päällä. Verhimmäisen ikkunan ($59/\text{VII}$) kaari oli 15 cm leveä (= tiilen leveys; tiilet olivat päittäin kaarena), ja sen alla ja karnin päällä oleva tiilipinta oli 15 cm paksu. Segmenttikaaren yläpuolella oli kaikkina ikkunoissa muurin pituussuunnassa menevä ratakisko; yhdessä oli merkintä „DOMNARFVET. 1895“. Sekä pidet että suorat katted olivat aivan seinäpinnan tasossa, eikä vaasa-aikeisista pykälästä olleet säilyneet mitään. Vuonna 1951 muurattiin sekä näiden että muiden juhlaokeroksen ikkunoiden pykälät ja kaaret uudestaan. Ne tehtiin polyjoisriivan juhlaokeroksen polyjoismuurissa säilyneiden ikkunoiden mukaan.

Ykkunoiden piilissä oli uusia tiiliä vuodelta 1907. Tiilien mitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 33):

$$27,5 \times ? \times 7$$

$$28 \times 14 \times 7,5$$

$$28 \times ? \times 7,5$$

$$28 \times 13,5 \times 7$$

$$28 \times 14 \times 7,5$$

$$28,5 \times 14 \times 7,5$$

$$28 \times 13,5 \times 7$$

$$28 \times ? \times 7$$

$$28,5 \times 14 \times 7,5$$

$$28 \times 13,5 \times 7$$

$$28 \times ? \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7$$

$$29 \times 14 \times 7,5$$

$$29,5 \times 14 \times 7$$

$$? \times 13,5 \times 7,5$$

$$29 \times 14 \times 7,5$$

$$29,5 \times 14 \times 7$$

Myöskin mainittujen ikkunoiden alla on sulla muurausta vuodelta 1907 (piirros 1).

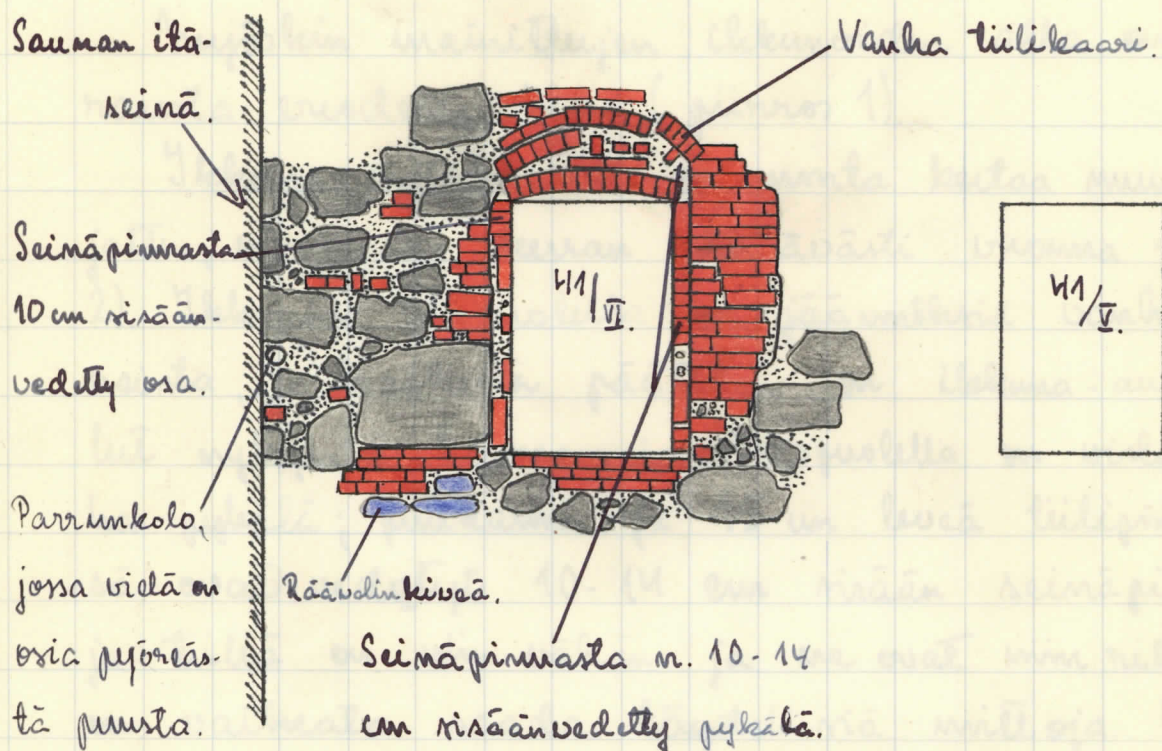
Ikkuna-aukko $\frac{41}{VI}$ on monta kertaa muutettu ja korjattu, viimeisen kerran nähtävästi vuonna 1907. (Piirros 2). Ikkunan yläpuolella on jäännöksiä vanhoista tiilikasnoista, ja kaikesta päätään on ikkuna-aukko ennen olleita nykyistä korkeampi. Ulkopuolella on vielä olemassa vanha pykälä; puskarni ja 15 cm leveä tiilipinta sen vieressä ovat vedettyt 10-14 cm riään seinäpinnasta. Vanhoja tiiliä on niin vähän ja ne ovat niin rikkiäisiä, että on vaikeata saada täydellisiä malleja. Niistä otettiin mitat $27,5 \times 13 \times 7$, $28 \times ? \times 8$, $? \times 13,5 \times 7$.

Sisäpuolella on ikkuna-aukko täydellisesti muurattu uudelleen vuonna 1907. On mahdollista, että tällä paikalla on ollut suurempi ikkuna-aukko jo vaasa-ajalla ja että pykälät ovat pääsinn tältä kaudelta, joskin ne myöhemmin on sekä korjattu että uusittu.

Ikkuna-aukko $\frac{41}{V}$ (piirroksat 1 ja 2) on täydellisesti uusittu vuonna 1907. Myöskin tämä on demassa samanlaiset pykälät kuin edellisessä ikkunasassa. Ikkunauaukon kateena on ulkoseinän pinnan kohdalla 30 cm leveä (= tiilen pituus) segmenttikaaari, joka myöskin on vuodelta 1907. Ikkunassa on ainoastaan käytetty uusia tiiliä. Tiilimitat ovat samat kuin ylempänä näytetään alla (tiilimitat nro 31, sivulla 3).

Ikkuna-aukot $\frac{41}{V}$ ja $\frac{41}{VI}$ ovat muuratut tiilestä, mutta ne ovat kuitenkin harmaaakivimuurissa. Ylim-

Piirros 2. Ykkösa-aukko $\frac{41}{VI}$ edestä katsottuna. Kaavaan 1:50.

pämä oleva tiilipinta on alunperin ollut ainoastaan kolme metriä korkea, ja sen alla on muuri kokonaisuudessaan ollut harmaakivestä. Myöhemmin on harmaakivipinta kuitenkin monta kertaa korjattu tiilillä.

Ylimpänä olevan tiilipinnan alla säilyneessä harmaakivimuurissa on suurimmalta osalta verrattain suuria kiviä; keskipituus on suunnilleen 60-70 cm, ja keski korkeus 30-40 cm. Kivet ovat hyvin suuressa määrässä suorassa limityksessä; tummusmerkkillistä on kuitenkin, että saumat ovat erittäin leveät, ja että niissä monin paikoin on tiilikivi täytteenä. Tiilet on pantu seinään samalla kuin tämä rakennettiin. Näin on arjalaita toisen ja kolmannen kerroksen tavalla. Kaarti on hupa ja vahva, ja ~~muuri~~ muuri on varsinkin risällä

luja kuin kallio. Muuraus on kaikesta päätään toiselta ja kolmannelta kaudelta.

Enimmäisessä kerroksessa on harmaakiviliimitys säännöllisempi. Kaileki kivet ovat tässä melkein yhtä korkeat, ja saumat ovat huomattavasti kapeammat kuin ylempänä. Tämän kerroksen laasti on ollut niin huono, että se muurin pinnasta on juokset pois aivan kuin löysänä samentana. Tämä on ominaista ei ainoastaan tälle osalle, vaan edellisen julkisivun koko enimmäiselle kerrokselle. Arjan laita on sama myöskin muurin sisäpuolella. Tämän johdosta oli muurin koko alin osa erittäin huonossa kunnossa ennen kuin se korjattiin.

Laastin huono laatu on aiheuttanut vaikeuksia jo aikaisempinakin aikoina. Sen johdosta on kaikesta päätään D-osan edessä oleva tukimuri rakennettu (piirros 1). Muurin päällä on pieni huone (huone 44 eli „sauna“). Tiilistä päätään on huone rakennettu osittain ajalla, ja luultavasti on myöskin tukipilari rakennettu samaan aikaan.

Kesällä vuonna 1950 ruvettiin rakentamaan panna-huonetta huoneeseen 15, ja silloin kaivettiin suuri tunneli saukanavaa varten huoneen kaakkoisnurkasta tukipilariin. Tukipilarin yläpuolelta - saunan lattialta - kaivettiin alaspäin rikki että molemmat kanaavat yhtyivät. Tämä työnsä tuli alkuperäisen seinäpinta erille (piirustus E 36).

Tukipilari oli tiivis maanpinnasta saunaan saakka. Työn aikana voitiin todeta, että alkuperäisen seinäpinta oli erittäin heikossa kunnossa. Juuri tällä kohdalla oli suuri pullistuma. Muurin ja tukipilarin vä-

lillä oli avonainen sauma. Vanhan ulkomuurin erille tulleessa osassa oli tiilistä revetserausta harmaakivipinnan päällä; harmaakivipinta oli korjattu. Korjatussa osassa oli kaksi erilaista tiililajia. Alimpana oli seuraavat mitat (tiilimitat nro 34):

$$\begin{array}{lll} 27 \times ? \times 6,5 & 27,5 \times ? \times 7 & ? \times 12,5 \times 7 \\ 27 \times ? \times 7,5 & 27,5 \times ? \times 7 & ? \times 14 \times 7 \end{array}$$

Tiilimitoista päätäten ovat nämä tiilet toiselta tai kolmannelta rakennuskaudelta. Ylmpänä oli seuraavat mitat (tiilimitat nro 35):

$$\begin{array}{lll} 30 \times 13,5 \times ? & 32 \times ? \times 8,5 & 32 \times ? \times 8,5 \\ 31,5 \times ? \times 9 & & \end{array}$$

Tiilimitoista päätäten olivat tiilet vaasa-ajalta. Koska tukipilari oli rakennettu tämän vaasa-aikaisen pinnan eteen, ja sen päällä olevan sauman ulkomuurit ovat vaasa-ajalta, ~~mutta~~ on ilmeistä, että tukipilari on rakennettu vaasa-ajalla.

Sauman pohjoisena on alimmin ollut etelänpuoleisen ulkoseinämä. Tämä seinä on rakennettu harmaakivestä, mutta se revetserattiin vaasa-ajalla tiilellä (piirustus E 36). Revetseraus oli 30 cm (= tiilen pituus) paksu. Tiilet olivat vendiläisessä liittelyksessä. Tiilimitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 36):

$$\begin{array}{lll} 30 \times 16,5 \times 9 & 32 \times ? \times 9 & 32,5 \times ? \times 9 \\ 31 \times 16 \times 10 & 32,5 \times 17 \times 9 & 32,5 \times ? \times 9 \end{array}$$

$32,5 \times ? \times 9$

$33,5 \times ? \times 9,5$

$? \times 17 \times 9,5$

$32,5 \times ? \times 9$

$? \times 17 \times 9,5$

$? \times 17,5 \times 9,5$

$32,5 \times ? \times 10$

Vuonna 1952 purettiin osa raudoituksesta kun pan-
 makuoneesta tuleva savupiippu hakattiin seinään. Tällöin
 tuli seinästä esille vanha ampuma-aukko. Aukko oli
 6:n metrin tavalla (laskettuna limman O-pisteestä) ja hie-
 kan luodista nro 50 itäpuolella. Aukko oli tiilistä muu-
 ratte harmaakiviseinään (piirros 3). Aukon korkeus oli
 106 cm. Sen itäpää oli säilynyt hyvin; kulma tiilet oli-
 vat vinopäisiä, ja aukon itäseinä meni viistoon sisään
 muihin. Aukko on niin ollut kapea ulkopinnan kohdal-
 la ja levennyt sisälle päin. Lämmpää oli rikkimäinen, ja
 sitä oli säilynyt tiilimuuraukselta ~~muuta~~ ainoastaan muu-
 rin sisästä; säilynyt seinä alkoi vasta 60 cm ulkopin-
 nasta laskettuna. Aukon katto oli kaikista päällään ol-
 luit tasainen lautakatto, vaikka si luedoista enään
 ollut mitään jäljellä. Pohja oli muurattu harmaakive-
 tä. Tiilien mitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 37):

$27,5 \times ? \times 8$

$27,5 \times ? \times 8,5$

$? \times 12,5 \times 8,5$

$27,5 \times 13,5 \times 8,5$

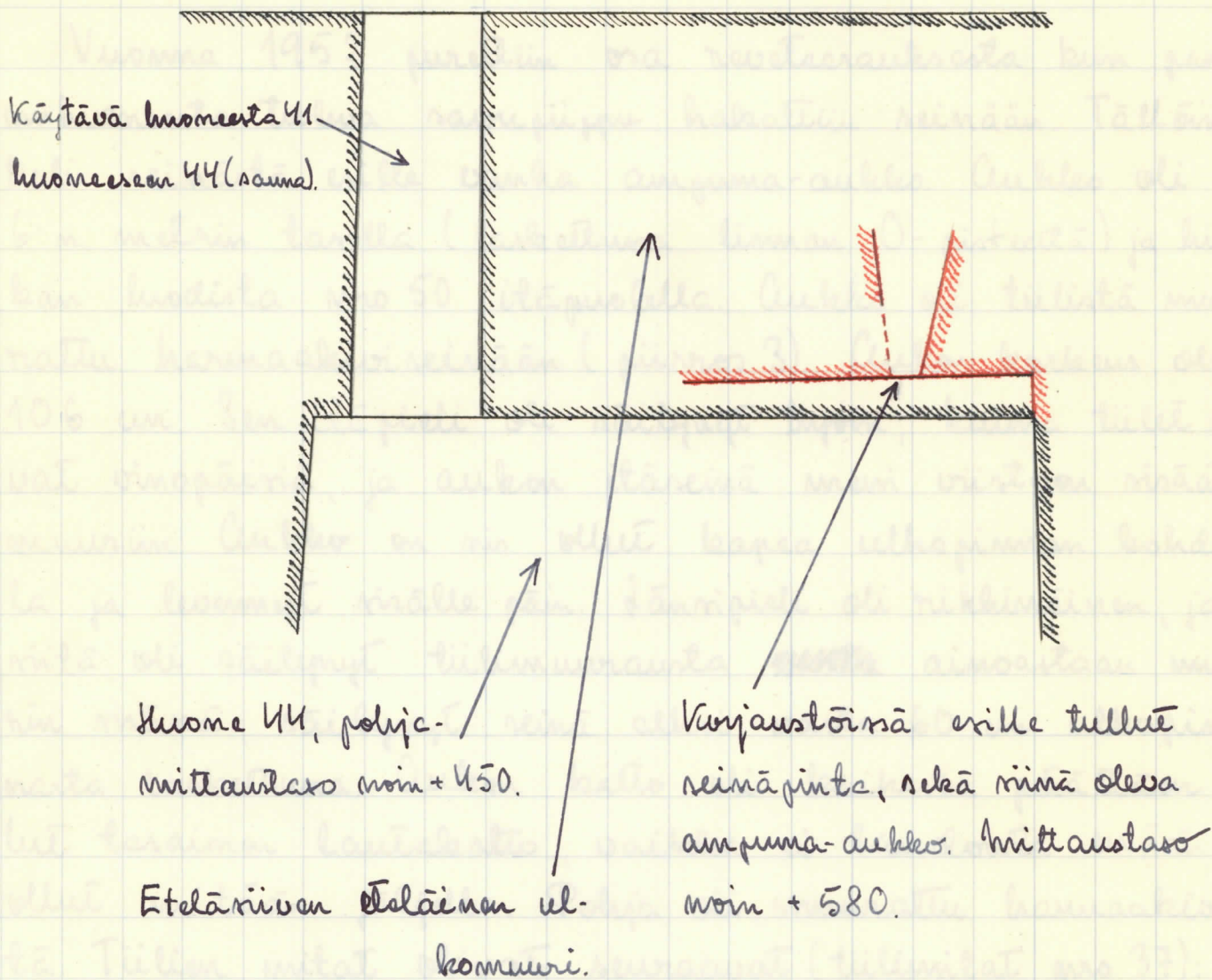
$? \times 12,5 \times 8,5$

$? \times 12,5 \times 8,5$

Lämminseinässä oli ritäpäätri kaksi suurimpaa tiiltä;
 $? \times 13,5 \times 9,5$ oli molempien mitat.

Välittömästi saunan itäpuolella on suuri pinta, joka
 on koryattu räätälinkivillä (piirros 1). Tämän paikan koh-
 dalla on suuri pullistuma, ja on todennäköistä että kor-
 jaus on tehty riksi, että harmaakivimuuuri on ollut rikkimäinen.

Piirros 3. Saunan pohjoisseinämä olevassa vanhassa ulko-
muurissa erille tullut ampuma-aukko, pohja. Ka-
vaan 1:50.

Jokuna-aukon $41/1$ alapuolella on ollut ikkuna, joka on kuulunut huoneeseen 28 (piirros 1). Tämä aukko on nyt ulkopinnan kohdalla umpienmuurattu tiilimuurauksella, joka on 110 cm paksu. Ulkopinnassa on kaakri eri tiililajia. Ylämpänä on pienempiä tiiliä, joiden mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 38):

27 x ? x 6

27 x ? x 6

27 x ? x 6,5

$$26,5 \times ? \times 6,5$$

$$? \times 13,5 \times 6,5$$

$$? \times 13,5 \times 7$$

Seuraavana on suurempia tiiliä, joiden mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 39):

$$29 \times ? \times 9$$

$$31 \times ? \times 8,5$$

$$? \times 13,5 \times 9$$

$$30 \times ? \times 9$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 14 \times 9$$

Umpenmuuratun ikkuna-aukon alla on etelärivin vanha kaakkoiskulma ensimmäiseltä rakennuskaudelta. (Piirros 1). Tämä kulma on rakennettu harmaasta kivistä, ja se nousee nykyisestä maanpinnasta 350 cm eli tasolle +175 linnan ±0-pisteestä laskettuna. Vanha kulma on 460 cm etelärivin nykyisestä kaakkoiskulmasta.

Etelärivon itäpääty, ulkopuolelta.

C. J. Gaedberg 1954.

Etelärivon itäpäädyn yläosan ulkopuoli on suurimmaksi osaksi muurattu 1700-luvulla, jolloin seinäpinta ilmeisesti korjattiin perusteellisesti samalla jolloin poraspäädyn askedeet purettiin. Seinässä on tosin runsaasti vaasa-aikaisia tiiliä, mutta limitys osoittaa selvästi, että pinta on muurattu myöhemmin. Korjaukseen on ilmeisesti käytetty vaasa-aikaisia tiiliä perustusta poraspäädyistä.

Päätykolmion sisäpuolella on vaasa-aikainen muuraus säilynyt paremmin, siinä on selvä vandiläinän limitys. Tiille ovat hieman pienempiä kuin muualla erintyvät vaasa-aikaiset tiilet, mitat ovat suurin piirtein $27/50 \times 14/15 \times 8.5/9$ m.

Neljänsä paikassa on päädyn ulkopuolella pystysuoria saumoja, jotka voivat olla jälkiä perustusta poraspäädyistä (piirroksat 1 ja 2; millipiirustus E40a). Samat saumat ovat näkyvissä myöskin sisäpuolella. Näyttää siltä, että porasaskedeita ainoastaan osaksi on purettu. Osa on täytetty tiilimuurauksella niin että päädyn ääriosa on tullut suoraksi (piirros 2). Näissä vanhoissa säilyneissä porasaskedeissa on samanlainen tiiliaines kuin päätykolmion sisäpuolella.

Piirros 1. Itäpäätty ulkopuolelta, kaavaan 1:100.

Kolme parunkoloa.

Päätykolmion vaasa-
aikaisen tiilien mit-
toja: mitat nro 1 ja 3.

Vuonna 1907 korjatiin kirkon kirkon perusteellisesti uudella tiilillä.

Vaasa-aikaisen aukon alla oli uudempi keskiaikainen aukko. Piirros 5. Mitat 5 ja 6.

215 mm mpa kolo. Tiili-
limitat nro 7-8.

4torni.

Porraspääteyn kulkurauhoja. Tiili-
limitat nro 1.

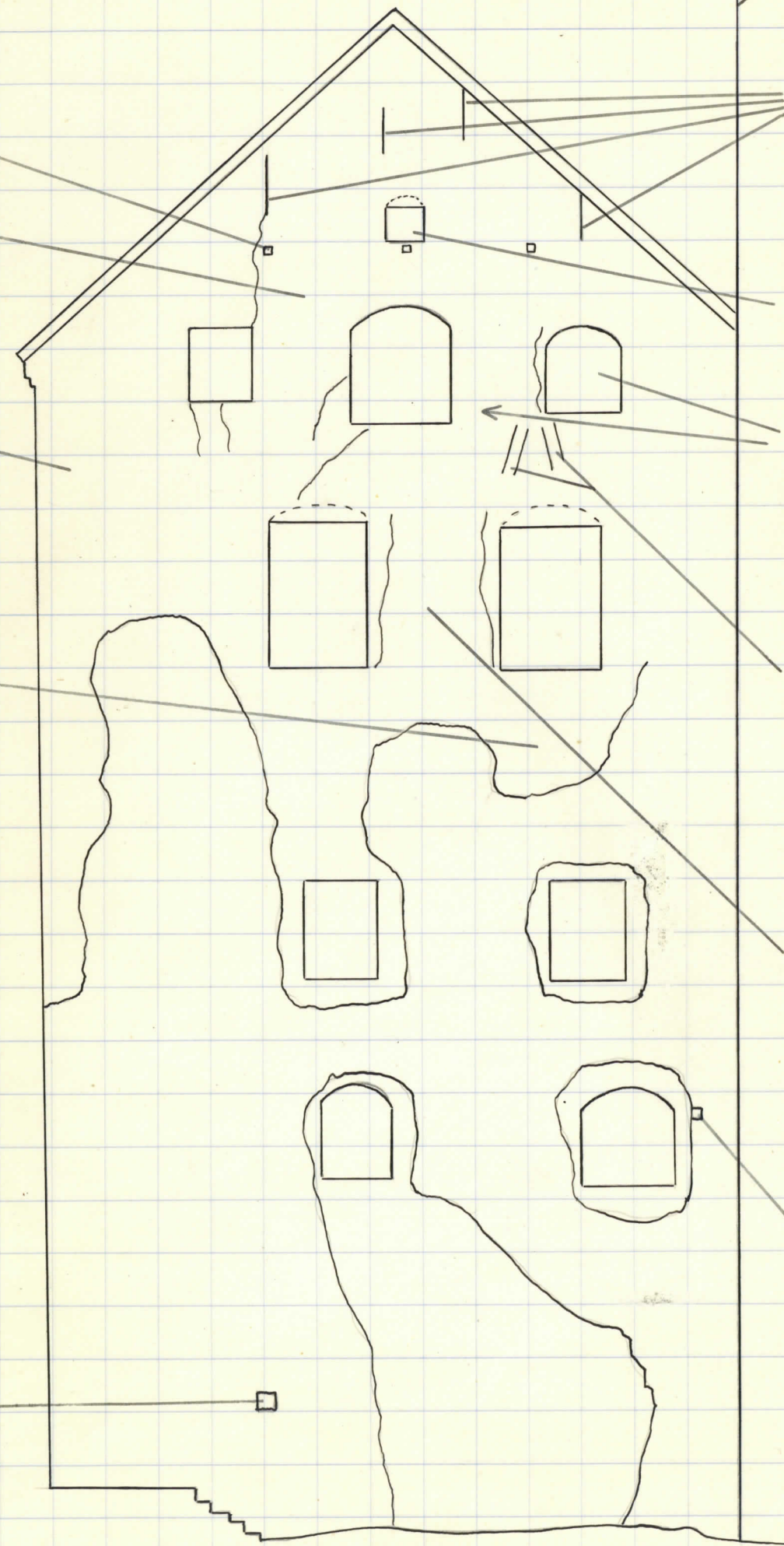
Vaasa-aikainen aukko, jossa on ollut ulkonava hiiri.

Kolme vaasa-aikaisen aukkoa, joista on korjattu myöhemmin. Tiili-
limitat nro 2.

Kaksi peptynmaa parunkoloa muurissa; lähemmin piirroksessa nro 4.

Vaasa-aikaisen muurausta vanditaisessa limityksessä. Mitat nro 4.

110 mm mpa kolo

Tiilimitat (tiilimitat nro 1):

$30 \times ? \times 8,5$	$30 \times ? \times 8,5$	$? \times 14,5 \times 8,5$
$30 \times ? \times 8,5$	$? \times 13,5 \times 9$	$? \times 14,5 \times 9$
$31 \times ? \times 9$	$? \times 13,5 \times 9$	$31 \times 14 \times 9,5$

Päätykolmiossa on neljä aukkoa, kolme samalla korkeudella hiukan ullakon lattiatason yläpuolella; neljäs on keskeisimmän aukon yläpuolella ja on muuta huomattavasti pienempi. Tämän pienen aukon polyassa on selvä merkki siitä, että suuri hirsi on ollut muunnattuna siihen (piirros 2). Ilmeisesti on tämä hirsi pistänyt ulos seinästä ja toimimut nostohissin hirsinä. Alla oleva keskeisin aukko on ilmeisesti ollut ovi-
 aukko eikä ikkuna. On mahdollista että tämä pieni aukko on vaasa-ajalta, sen seinissä on ainakin samanlaisia tiiliä kuin päädyssä sisäpuolella. Aukko on katettu segmenttikaaressa, jossa ennen korjausta oli paha repeämä. Kaaren polyjoispuoli oli eteläpuolella 5 m alumpana sivun kaaren keskipistessä (piirros 2).

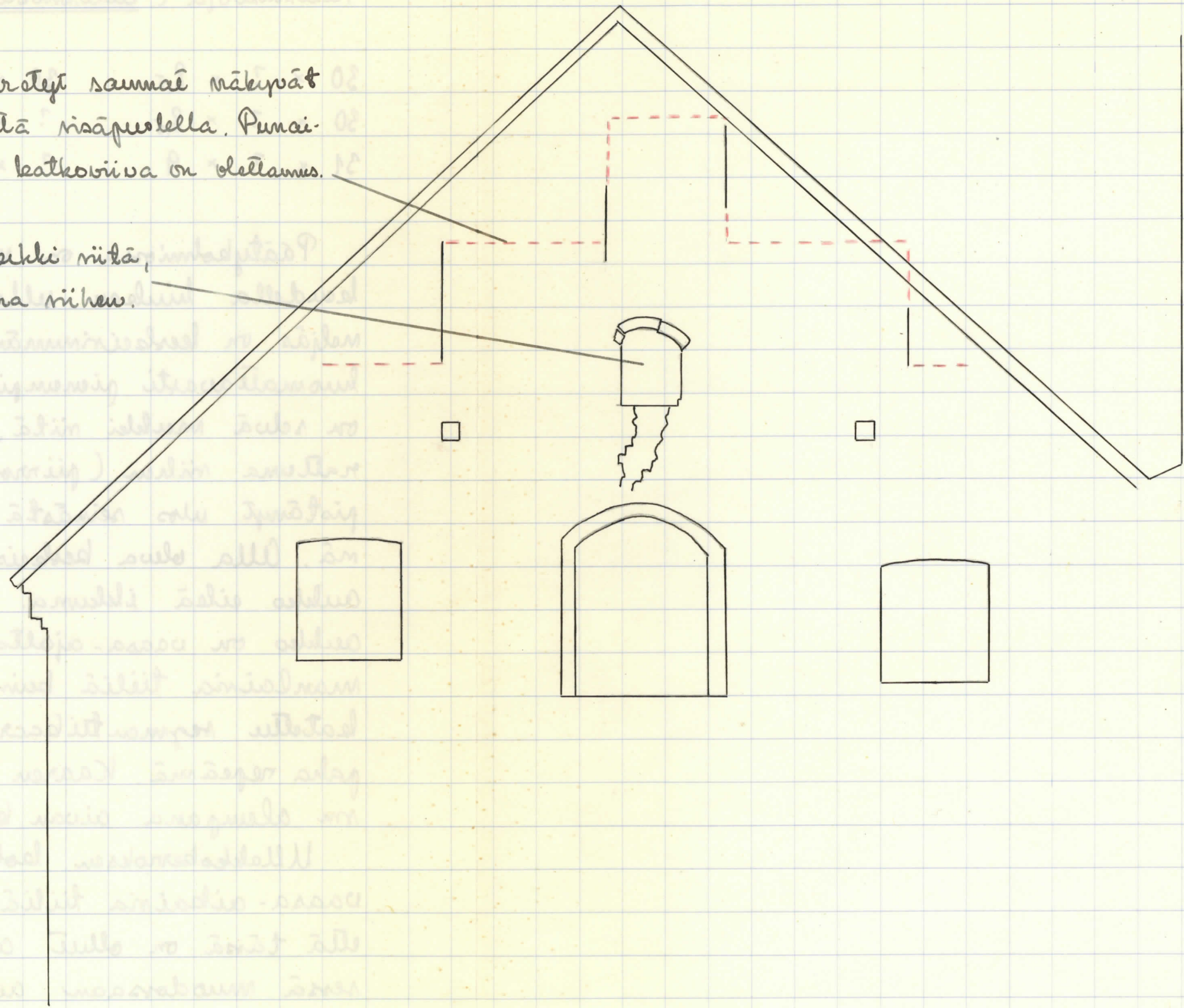
Ullakkokerroksen laohnessa aukossa on muutamia vaasa-ajainia tiiliä, ja näyttää ehdottomasti siltä, että tässä on ollut aukkoja jo vaasa-ajalla. Nykyisessä muodossaan aukot ovat kuitenkin myöhäisemmältä ajalta, luultavasti 1600- tai 1700-luvulta. Ne ovat olennassa Fredrik Jacob Nordenscreutzin vuonna 1751 laatimissa piirustuksissa, mis ennen porraspäätyjen muuttamista.

Keskeisimmässä aukossa on luultavasti miten vaasa-

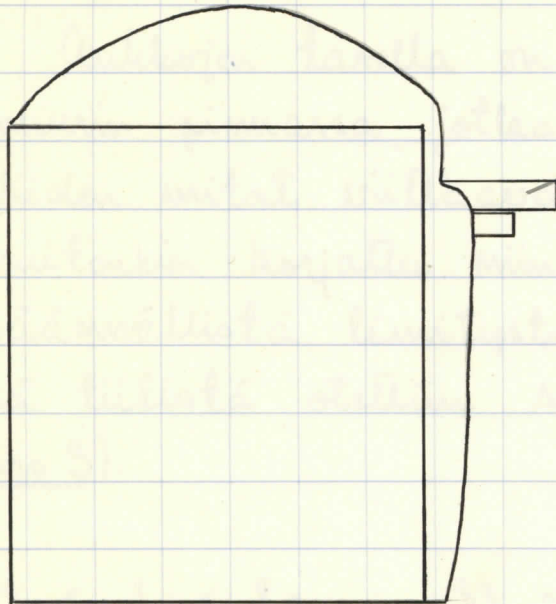
Piirros 2. Porraspääden jäljet päätykolmionsa. Kaavaan 1:50.

Mustalla piirretyt saumat näkyvät
selvällä ulko- että sisäpuolella. Punai-
sella piirretty katkoviiva on oletamus.

Auton pohjassa on selvä merkki siitä,
että hirni on ollut muuratunna riikku.

Piirros 3. Ullakkokerroksen polyjoirinnan aukon (E^U/1) ääriiviat. Kaavaan 1:20.

Aukon polyjoispielessä oleva ulkopuolinen pyhälä kapenee tämän tiilen kohdalla. Tiilen alakulma on leikattu pois, ja nimä on selvästi pyöreä profiili. Aukon segmenttikaari ei ole alkuperäinen, ei myöskään aukon eteläpieli, josta pyhälä puuttu kokonaan.

aikaisia tiiliä. Aukko on muurattu vaasa-aikaisella tavalla segmenttikaarella (ilman kaulesta) ja 15 m:n pyhälällä. Polyjoirinnan aukon segmenttikaari ei ole vaasa-ajalta. Polyjoispielessä on onttain pyhälä (piirros 3), eteläpielessä ei ole pyhälää lainkaan. Eteläisim aukko on kokonaisuudessaan uutta muurausta; se on ilman selkeä segmenttikaarta että pyhälä.

Aukkojen pielen tiilet ovat niii monta eri laijia. Suurimman osan ne ovat tummanpunaisia ja bovia, hyvin säilyneitä, samanlaisia kuin monessa paikassa eteläisim eteläisessä julkisivussa ja itä-torin eteläseinässä, missä on korjattuja seinäpintoja. Näiden tiilien mittoja (tiilimität nro 2):

$$28 \times 13 \times 7,5$$

$$28 \times ? \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

$$28 \times 13,5 \times 7$$

$$28,5 \times 13 \times 7,5$$

$$29 \times 13 \times 7,5$$

$$28 \times 13,5 \times 7,5$$

$$28,5 \times ? \times 7,5$$

Aukkujen tavalla on monin paikoin sellaisia tiiliä muurin pinnassa, jotka ilmeisesti ovat vaasa-ajalta. Niiden mitat viittaavat ainakin siihen. Seinää on kuitenkin korjattu niin monta kertaa, ettei mitään säännöllistä limitystä enää ole todettavissa. Näistä tiilistä otettiin seuraavat mitat (tiilimitat nro 3):

$$32 \times ? \times 8,5$$

$$33 \times ? \times 8,5$$

$$33 \times ? \times 8,5$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$33 \times ? \times 8,5$$

$$33,5 \times ? \times 9$$

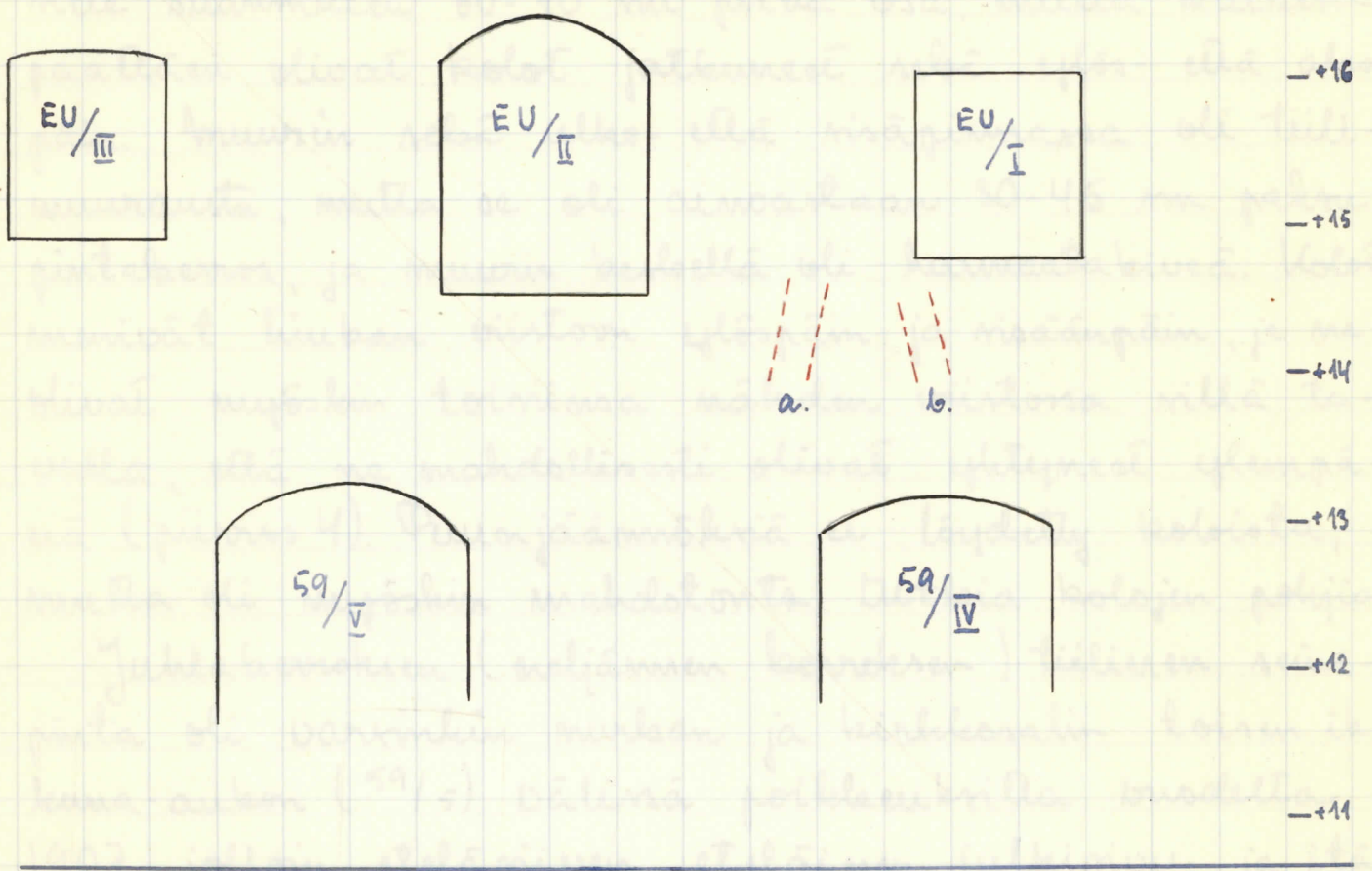
$$32,5 \times ? \times 9$$

$$33 \times ? \times 8,5$$

Pienimmän, ylimpänä olevan aukon alla on kolme parunkoloa samalla tavalla (piirros 1). Kaikki kolme koloa menevät läpi koko seinän. Kolot olivat unpeunmuuratut alueella muurauksella seinäpinnan kohdalla sekä ulkopuolella että sisäpuolella. Kolot ovat mahdollisesti rakennusajalta (ainakin vaasa-ajalta, koska kolot menevät läpi koko vaasa-alueisen seinän ja laasti osoitti että hirret olivat muuratut ~~seinät~~ seinään). Seinään muuratut hirret ovat luultavasti olleet olemassa rakennuskelimeitä varten.

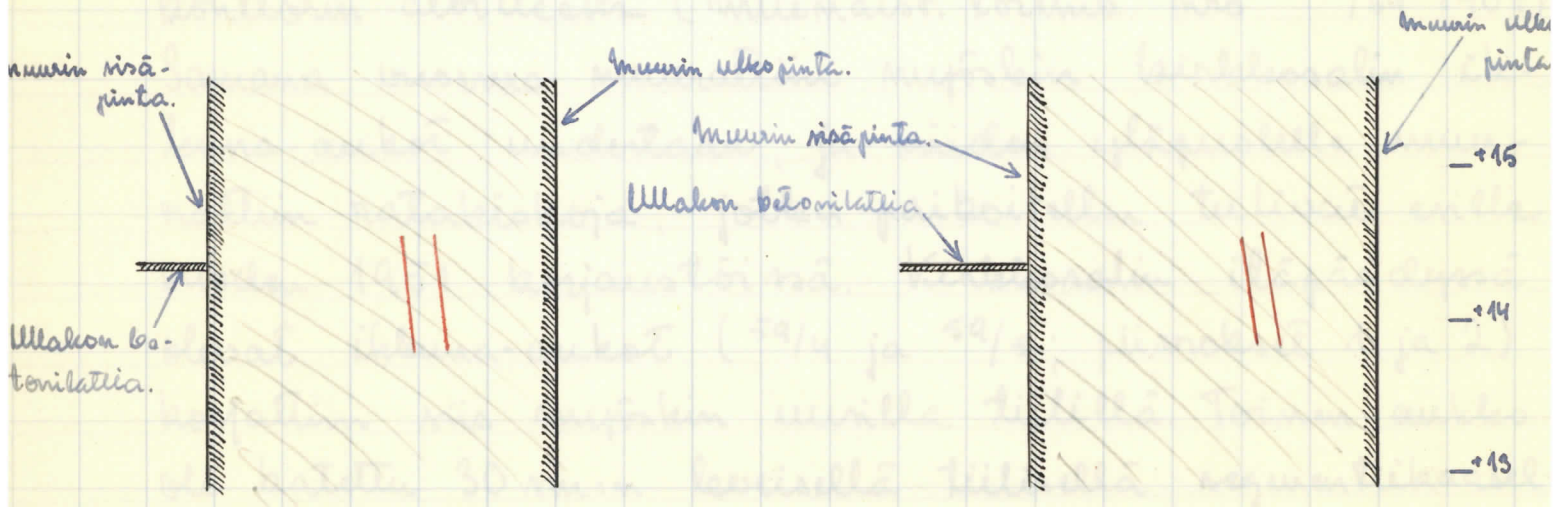
Kiikheksalin toisen ikkuna-aukon ($59/4$, polyjoirini) yläpuolella oli muurin sisällä suunnilleen 65-80

Piirros 4. Kaksi pystymuraa parunkoloa muurissa tavolla +14 m.
Kaava 1:50.

Kolo a, pystymura leikkaus.

Kolo b, pystymura leikkaus.

On todennäköistä että kolut jatkuvat sekä ylös että alas päin.

on ulkopinnalta kaksi pystynurjaa parunkoloa (piirroset 1 ja 4). Tutkimuksessa tuli huomattakin esille suunnilleen 60-70 m pitkä osa, mutta kaikesta päätään olivat kolot jatkuneet sekä ylöspäin että alaspäin. Muurin sekä ulko- että sisäpinnassa oli tiilimuuraus, mutta se oli ainoastaan 30-45 m paksu pintakerros, ja muurin keskellä oli harmaatakiveä. Kolot menivät hiukan viistoon ylöspäin ja nisaämpäin, ja ne olivat myöskin toivinsa nähden viistossa sillä tavalla, että ne mahdollisesti olivat yhtyneet ylempänä (piirros 4). Pienjäännöksiä ei löydetty koloista, mutta oli myöskin mahdollista tutkia kolojen pohjia.

Juhlakerroksen (neljännen kerroksen) tiilinen seinäpinta oli varsinakin nurkan ja kirkkosalin toisen ikkuna-aukon (59/5) välissä poikkeukselta vuodelta 1907, jolloin eteläriiven eteläinen julkisivu ja itäpääty korjattiin perusteellisesti uuvilla tiilillä Muinaistieteellisen Toimikunnan ja Turun läänirakennuskonttorin aloitteesta (Muinaist. toimik. nro 3003/69 1907). Samana vuonna muurattiin myöskin kirkkosalin ikkuna-aukot uudelleen, ja niiden yläpuolelle muurattiin ratakiskoja, jotka paikoitellaan tulivat esille vuoden 1951 korjauksissa. Kirkkosalin itäpäädyssä olivat ikkuna-aukot (59/4 ja 59/5; piirroset 1 ja 2) korjattiin siis myöskin uuvilla tiilillä. Toimen aukko oli katettu 30 m:n leveisellä tiilisellä segmenttikaaelalla, jonka eteläpää kuitenkin oli korjattu tiilillä, jotka osittain olivat päittäin seinänsä (= 15 m paksu baari), osittain olivat vaakasuorassa liittelyssä (mit-

taipirustus E 40 a). Toisan aukon laiteena (aukko 59/4) oli 15 m paksu (= tiilen leveys) segmenttikaari, joka oli muurattu kauluksella. Pysäliä ei ollut keuhkarakkaan ikkuna-aukossa, vaan karnit olivat ennen paloa vuonna 1941 olleet seinäpinnan tarossa. Segmenttikaarion alapuolella oli ennen paloa ollut karnien päällä le-päävä tiilimuuraus, ja aukko oli siis ollut sään-nöllisen muokkaimen muotoinen.

Vuonna 1951 muurattiin sekä näiden että muiden eteläisen juhlakehoksen ikkuna-aukkojen pysäliät ja kaaret uudelleen. Ne tehtiin polyjoissivan juhla-kehoksen polyjoismuurissa säilyneiden ikkuna-aukkojen mukaan.

Vuonna 1907 käytettyjen uuvien tiilien mitat ~~on~~ löytyvät eteläisen juhkehuon muistiinpanoista, erim. osa D rioulls 4, tiilimitat nro 33.

Kirkkosalin ikkuna-aukkojen välissä on vaasa-aikais-ta tiilimuuraus vanhikaisessa lemmityksessä (mitta-piirustus E 40 a). Mittoja (tiilimitat nro 4):

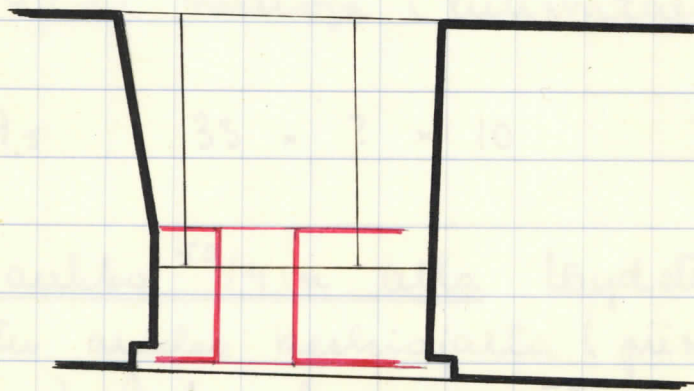
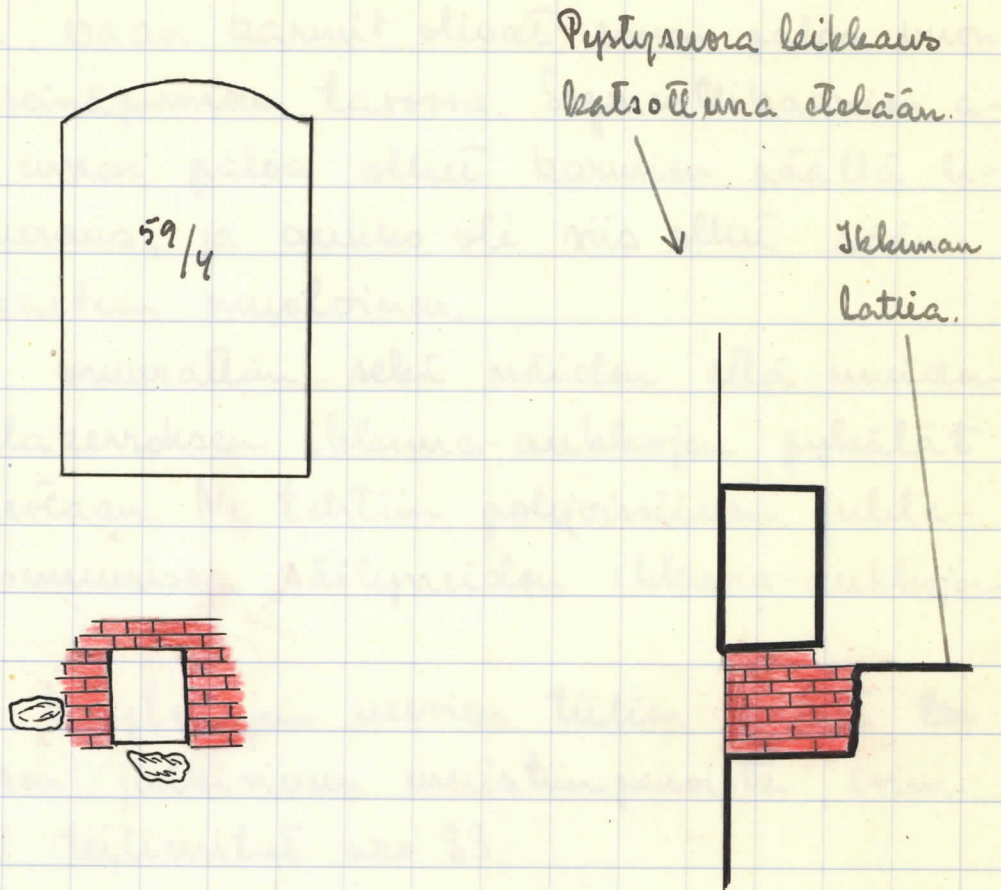
$$32 \times ? \times 9,5$$

$$33 \times ? \times 10$$

$$? \times 16 \times 9,5$$

Ikkuna-aukko 59/4:n alla löydettiin pieni un-pemmuurattu aukko keskiajalta (piirros 5; mittapiirustus E 40 a). Aukon leveys on 52 m ja aukko jätkuu yhtä leveänä läpi keskiaikaisen muurin, jonka paksuus tällä tavalla on 88 m. Nykyinen korkeus on 68 m. Aukon yläosa ei ole säilynyt alkuperäisessä muodossaan. Aukon seinät ovat tiilimuuraus, karnis

Piirros 5. Ykköma-aukko 59/4:n alla oleva ympäröimäinen
keskiaikainen aukko. Kaavaan 1:50.

säännöllinen liivitus. Pohja on harmaatakiveä. Seini-
mien tiilimittoja (tiilimitat nro 5):

$$26 \times 12,5 \times 8$$

$$26,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$26,5 \times 12 \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$26,5 \times 12 \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

Täyte muurauksessa oli hiiltä, sekä pieniä harmaita-
kiviä, Tiilien mittoja (tiilimitat nro 6):

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

$$? \times 14,5 \times 8,5$$

$$29,5 \times ? \times 8$$

$$? \times 13,5 \times 8,5$$

$$? \times 15 \times 8$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 14 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$? \times 14 \times 8,5$$

Eteisaulan ikkuna-aukkojen ($41/3$, $41/4$, $28/5$, $28/6$) ^{ulkopie-} _{let} ^{ovat}

melkein poikkeuksetta korjausmuurauksella. Tiiliaines on re-
kalaista. Ikkuna-aukko $28/5$:n kaaren pohjoispuolella on
kolo, joka menee muuriin sisään 110 mm viistom etelään
päin (mittapiirustus E 40 b). Kolon leveys on 11 mm, kor-
keus 10 mm. Tiilistä muurattu. Kolon pohjoisreuna on
65 mm tornin kaakeviskulmasta.

Enimmäisosa kerroksessa on suuri kolo - 2 metrin
längellä 318 mm riiven kaakeviskulmasta (mittapii-
rustukset E 40 a ja b). Kolo on 44 mm korkea ja 32 mm
leveä ulkopinnan kohdalla. Syvyys on 215 mm. Kolon poh-
ja ja katto ovat harmaatakiveä. Ulkopinnassa on tiiltä
sekä seinissä että kolon päällä. Sisällä ovat seinät tii-
li- ja harmaakivimuurauksella. Ulkopinnan kohdalla oli 30

nn rakon umpenmuuraus. Koko oli täynnä lahonnetta puuta.

Kolon seinistä otettiin seuraavat mitat (tiilimitat nro 7):

$$26 \times 12,5 \times 7,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$27,5 \times ? \times 8$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

Umpenmuurauksen mittoja (tiilimitat nro 8):

$$? \times 14 \times 8,5$$

$$? \times 15 \times 8$$

$$? \times 15 \times 8,5$$

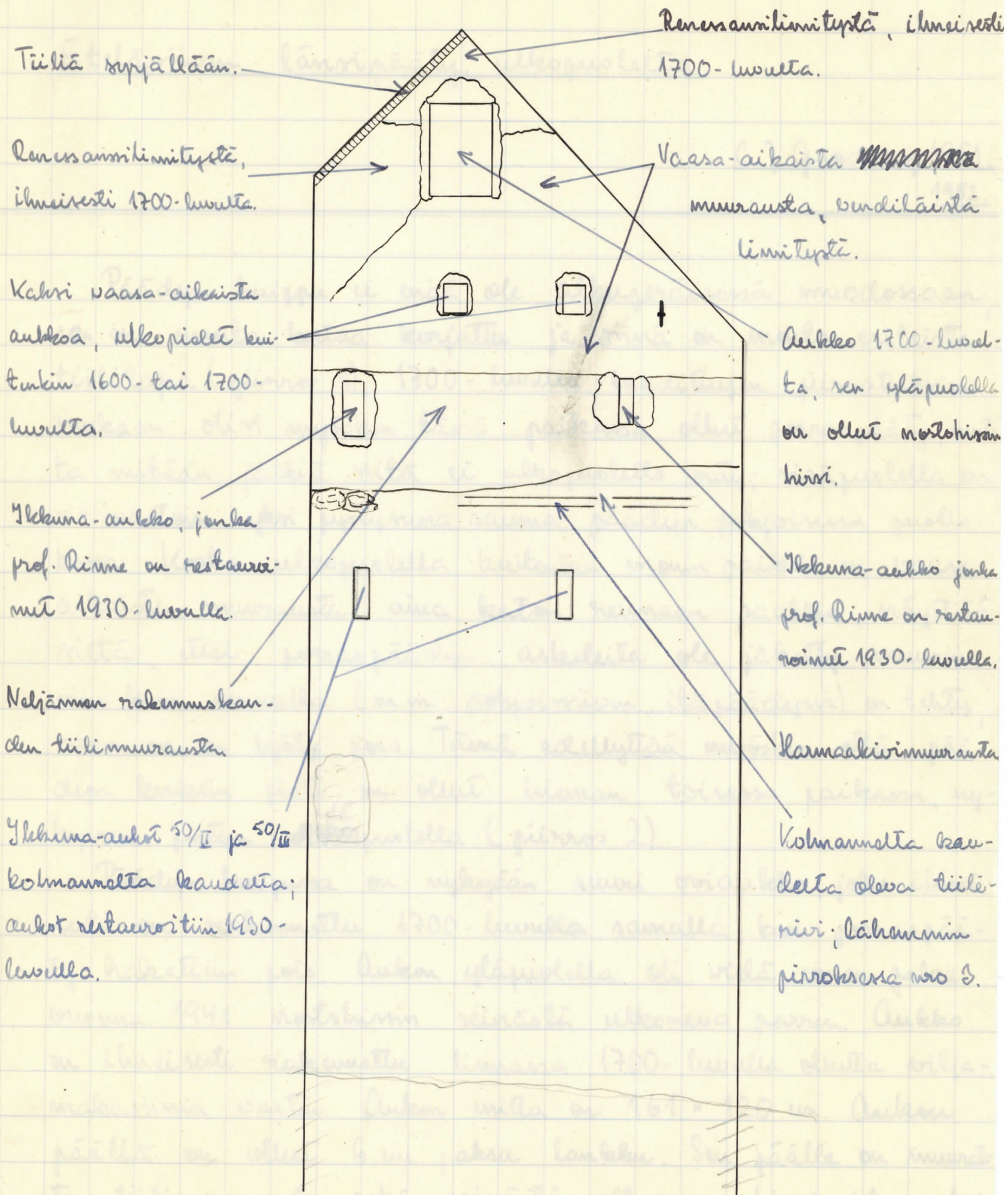
Eteläsiiven länsipääty, ulkopuolelta.

C. J. Gardberg 1951,
1952.

Päädyn huippu ei enää ole alkuperäisessä muodossaan, se on monta kertaa korjattu ja siinä on monta erilaista tiililajia (piirros 1). 1700-luvulla laadittujen piirustusten mukaan olisi myöskin tänä paikassa ollut porraspääty, mutta mitään jälkiä siitä ei ulkopuolella näy; sisäpuolella on sitä vastoin yksi pystymora sauma päädyn pohjoisessa puoliossa. Koska ulkopuolella kuitenkin monin paikoin on vaasa-aikeista muurausta aina katon reunaan saakka, näyttää siltä, ettei porraspäädyn askelaita ole jätetty muuriin niin kuin muualla (m.m. pohjoisriivin itäpäädyssä) on tehty, vaan ne on lyötty pois. Tämä edellyttää myöskin että päädyn korkein piste on ollut hieman toisessa paikassa, nykyisen pisteen ^{ylä} ~~puolella~~ puolella (piirros 2).

Päädyn huipussa on nykyään suuri oviaukko, joka ilmeisesti on rakennettu 1700-luvulla samalla kun porraspääty häkätettiin pois. Aukan yläpuolella oli vielä ennen paloa vuonna 1941 nostohissin seinästä ulkoneva parvi. Aukko on ilmeisesti rakennettu linnassa 1700-luvulla olutta viljelmakarsimien varten. Aukan mitat on 161×120 cm. Aukan päällä on ollut 6 cm paksu laakeus. Sen päälle on muurattu tiilimuurausta sekä seinästä ulkoneva hirvi, joka paloi vuonna 1941. Seinän paksuus on tänä kohtaus 95 cm. Aukossa on ilmeisesti ollut rauta- tai lautasori sekä sisäpuo-

Piirros 1. Yleiskuva seinästä.

Tiiliä sypjällään.

Renessanssilinnitystä, ilmeisesti 1700-luvulta.

Kahri vaasa-aikeista aukkoa; ulkopuolelta kuitinkin 1600- tai 1700-luvulta.

Ylekkö-aulko, jonka prof. Rinne on restauroinut 1930-luvulla.

Neljännän rakennuskauden tiilimurausta.

Ylekkö-aulot 50/II ja 50/III kolmannelta kaudelta; aulot restauroitiin 1930-luvulla.

Renessanssilinnitystä, ilmeisesti 1700-luvulta.

Vaasa-aikeista murausta, bundiläistä linnitystä.

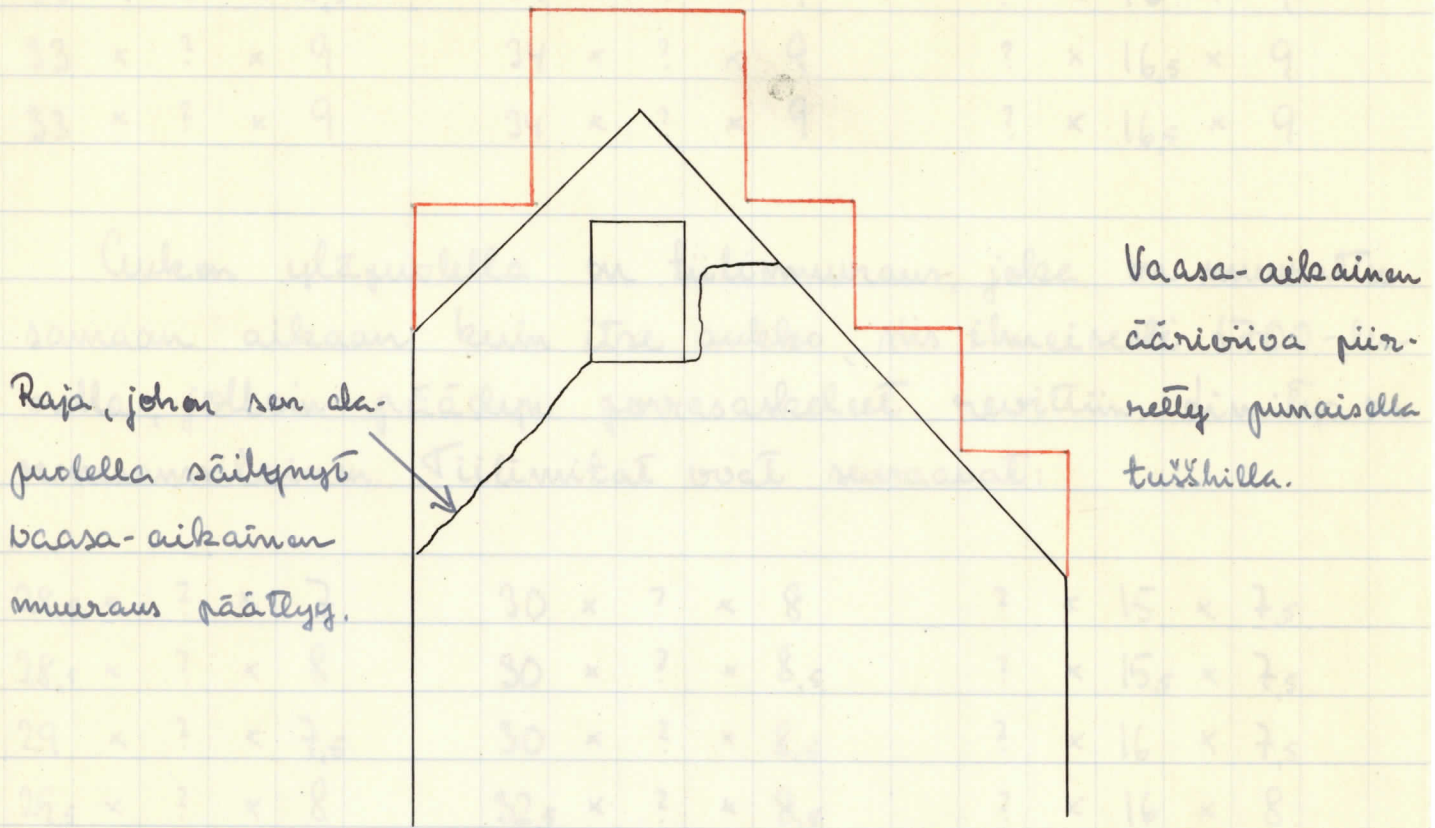
Aukko 1700-luvulta, sen yläpuolella on ollut neljänhissin hissi.

Ylekkö-aulko, jonka prof. Rinne on restauroinut 1930-luvulla.

Karmaakivimurausta.

Kolmannelta kaudelta oleva tiilenniir; lähemmäs piirroksessa nro 3.

Piirros 2. Pääty ulkopuolelta vaasa-aikaisena asurtaan
 oletamus 1700-luvulta säilyneiden piirustekriien mukaan.

että ulkopuolella. Sisäpuolella on 21 m mpyä ja 7 m leveä
 ura, ulkopuolella on samankainen, jonka mpyys on 25 m ja le-
 veys 7 m. Vaikka aukko onkin 1700-luvulta on sen piilissä
 suuria vaasa-aikaisia tiiliä. Tähän aukkoon on ilmeisesti
 ainakin osaksi käytetty sellaisia tiiliä, jotka on saatu pää-
 dyen porrasaskeleista, sillä tämä aukko on ilmeisesti raken-
 nettu samaan aikaan kuin päädyen muoto muutettiin.

Aukon tiilimitat ovat seuraavat:

30,5 x ? x 6,5	31 x ? x 6,5	32 x ? x 8,5
31 x ? x 6	31,5 x ? x 6	32 x ? x 8,5
31 x ? x 6,5	31,5 x ? x 7	32,5 x ? x 9
31 x ? x 6,5	31,5 x ? x 8,5	32,5 x ? x 9

$32,5 \times ? \times 9$	$33 \times ? \times 9,5$	$? \times 16 \times 6,5$
$33 \times ? \times 8,5$	$34 \times ? \times 9$	$? \times 16 \times 9$
$33 \times ? \times 9$	$34 \times ? \times 9$	$? \times 16,5 \times 9$
$33 \times ? \times 9$	$34 \times ? \times 9$	$? \times 16,5 \times 9$

Aukon yläpuolella on tiilimuuraus, joka on muurattu samaan aikaan kuin itse aukko, siis ilmeisesti 1700-luvulla, jolloin päädyin porrasaskeleet reuittiin. Limiters on mesasanssilainen. Tiilimitat ovat seuraavat:

$28,5 \times ? \times 7$	$30 \times ? \times 8$	$? \times 15 \times 7,5$
$28,5 \times ? \times 8$	$30 \times ? \times 8,5$	$? \times 15,5 \times 7,5$
$29 \times ? \times 7,5$	$30 \times ? \times 8,5$	$? \times 16 \times 7,5$
$29,5 \times ? \times 8$	$32,5 \times ? \times 8,5$	$? \times 16 \times 8$
$29,5 \times ? \times 8$	$? \times 14 \times 7$	
$30 \times ? \times 7,5$	$? \times 14,5 \times 7,5$	

Aukon pohjoispuolella on myöskin uutta muuraustar-
mesanssilimityksessä, tiiltä on monta eri lajia.

Aukon eteläpuolella ja alapuolella on 1800-luvun aikaisista muurausta (piirros 1) vendiläisessä limityksessä. Tiilimitat ovat seuraavat:

$32 \times ? \times 9$	$33 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 9,5$
$32,5 \times ? \times 8,5$	$33 \times ? \times 10$	$33,5 \times ? \times 10$
$32,5 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 10$
$32,5 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 10$
$32,5 \times ? \times 9$	$33,5 \times ? \times 9$	$34 \times ? \times 9$
$33 \times ? \times 10$	$33,5 \times ? \times 9,5$	$35 \times ? \times 9$

$$? \times 13,5 \times 9$$

$$? \times 13,5 \times 9$$

$$? \times 16,5 \times 9$$

$$? \times 16,5 \times 9,5$$

$$? \times 16,5 \times 9,5$$

$$? \times 16,5 \times 9,5$$

$$? \times 17 \times 9,5$$

$$? \times 17 \times 9,5$$

$$? \times 12 \times 8,5$$

Suuren 1700-luvulta peräisin olevan aukon alla on vaasa-aikaisessa muurauksessa kaksi aukkoa, jotka kuuluvat ullakko-kerrokseen. Näitten aukkojen sisäpuolella on kummassakin komero, joka on muurattu vaasa-ajalla. Aukkojen ulkopuoliset pidet ovat kuitenkin myöhemmältä ajalta, 1600- tai 1700-luvulta. Sisäpuoliset komerot ovat katetut segmenttikäärillä; ulkopuolelta aukot ovat nelikulmaiset. Niissä ei ole ulkopuolella. Toinen aukko (eteläpuoleinen) on 55 m korkea ja 63 m leveä, toinen on 53 m korkea ja 61 m ^{leveä}. Sitäpäitri on nykyään palon jälken selä yläpuolella että alapuolella tilaa 10 m:n paksuiselle puulle.

Näitten aukkojen alapuolella on kaksi kapeaa ja korkeaa aukkoa, jotka kuuluvat huoneeseen nro 61. Näiden aukkojen pidi on professori Rinne uusinnut täydellisesti vuonna 1933. Toinen niistä, se joka on aivan lähellä tornin seinää on mahdollisesti alkuaan ollut voi puuparisekseen tai käymälään. Sen leveys on 64 m. Sen nykyinen korkeus on 142 m, sen alkuperäinen korkeus on 203 m. Toisen aukon leveys on 45 m, ja sen korkeus on 116 m.

Yllä kuvattu vaasa-aikainen tiilimuraus päättyy viimeksi mainittujen aukkojen yläreunaan (piirros 1). Tästä suunnilleen 200-250 m alaspäin on tiilimurausta munkkilimittelyssä meljänneltä rakennuskaudelta. Professori Rinteen restauroimat aukot kuuluvat siis tähän muuraukseen. Raja vaasa-aikaisen ja meljännän kauden muurauksien välillä kulkee aivan suorana (piirros 1).

Neljännän rakennuskauden muurin tiilimitat ovat seuraavat:

27 x ? x 8,5	27,5 x ? x 8,5	? x 12 x 8,5
27 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9	? x 12,5 x 9
27 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9	? x 12,5 x 9
27 x ? x 9	27,5 x ? x 9,5	? x 12,5 x 9
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 8,5
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 8,5
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 9
27 x ? x 9,5	28 x ? x 9	? x 13 x 9
27 x ? x 10	? x 12 x 8,5	? x 13 x 9,5

Neljättä rakennuskaudelta oleva tiilimuuraus päättyy harmaakivimuuraukseen, joka alkaa suunnilleen 90-110 cm huoneeseen 61 kuuluvien ikkunoitten alapuolella. Huoneen nro 61 lämmittäjänä on siis rakennettu tiilistä neljättä rakennuskaudella. (Pöytäkirja 1).

Harmaakivimuurissa on suurimmalta osalta verrattain muria kiviä; keskipituus on suunnilleen 60-70 cm ja keskihöheus 30-40 cm. Kivet ovat hyvin suurena määränä suorassa liimityksessä; tummusmaailista on kuitenkin sitä saumat ovat erittäin leveät, ja että niissä monin paikoin on tiilikivi täytteenä. Näin on arviolta parinkin toisen ja kolmannen kerroksen tavalla. Enimmäisen kerroksen muurissa on liimitys säännöllisempi. Kaikki kivet ovat tässä melkein yhtä korkeat, ja saumat ovat huomattavasti kapeammat kuin ylempänä. Tämän kerroksen laasti on ollut niin huono, että se muurin pinnasta on juossut pois aivan kuin löysänä samentana. Tämä on ominaista ei ainoastaan tälle osalle, vaan eteläisen julkisivun koko enimmäiselle kerrokselle. Tämän johdosta oli

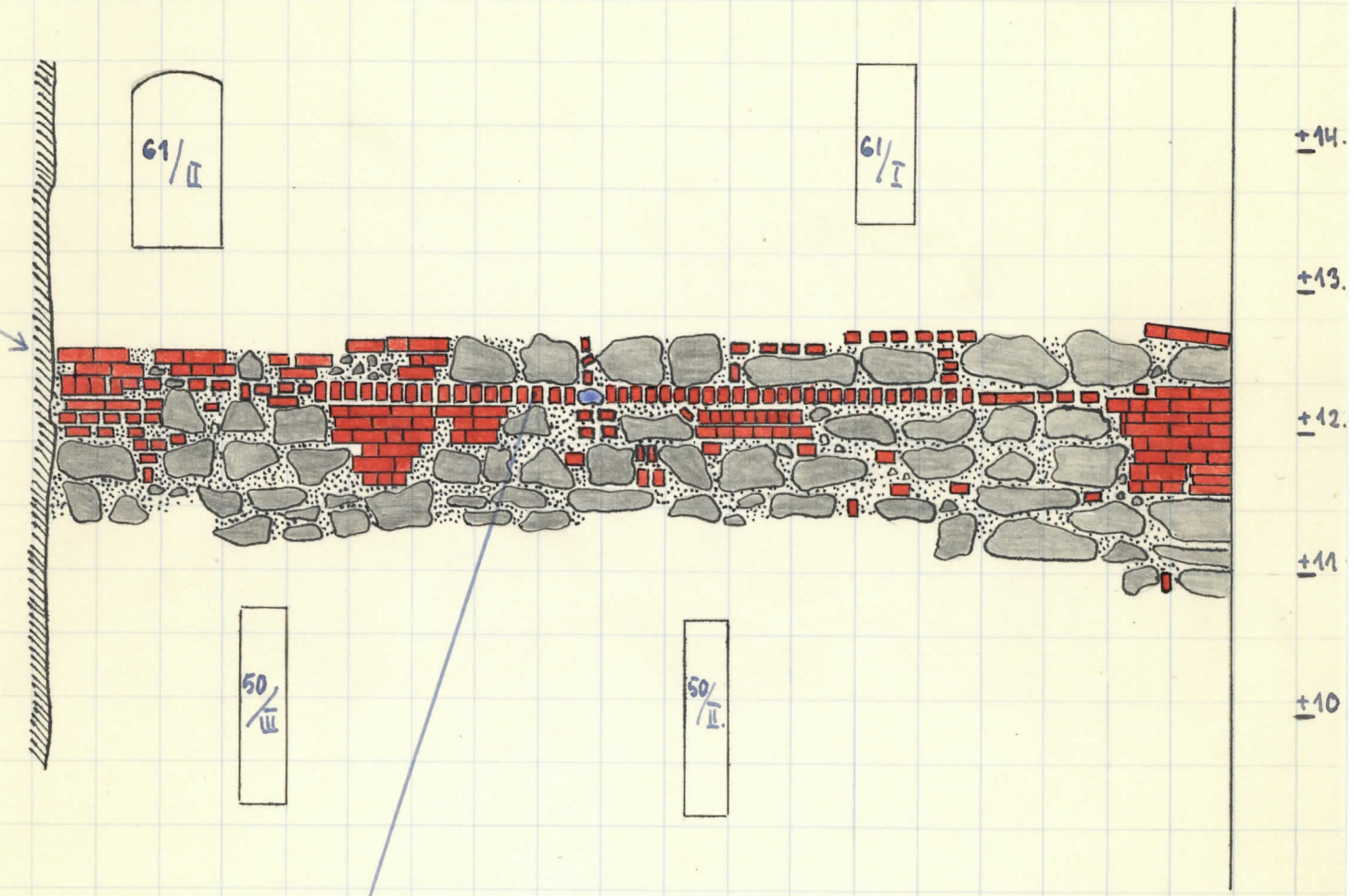
muurin koko alin osa erittäin huonossa kunnossa ennen kuin se korjattiin. Arianlaite on sama myöskin sisäpuolella. Kaartin huono laatu on aiheuttanut vaikeuksia jo aikaisempinakin aikoina; sen johdosta on kaikesta päättäen ^{eteläisen} julkisivun itäosassa oleva tiikimuuuri rakennettu.

Toison ja kolmannen kerroksen harmaakivimuuuri on kaikesta päättäen toiselta ja kolmannelta ralsammuskavuilta. Kolmannen kerroksen ylin osa, jossa on eritoten tiiliä, on jollain tapauksessa kolmannelta kaudelta. Siihen viittaavat m.m. seinänsä olevat tiilet. Ne ovat tummanpunaisia ja verrattain koviksi poltettuja. Ne ovat kaikki niin hajallaan ettei missään ole olemassa muoranaisia limitystä. Melkein poikkeuksellista ne ovat muurissa nimä asemossa, että pää on ulospäin. Sen tähden on vaikeata saada täydellisiä tiilimittoja. Tiilimitat olivat seuraavat (osa mitoista otettiin eteläriivan eteläisen julkisivun länniosassa, missä on aivan samankaltaista muurausta):

26,5 x ? x 8	? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5
27 x ? x 8	? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 7,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12,5 x 7,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8

Piirros 3. lämpöpääty tavolla +10-+14 etankin kolmannen rakennuskauden tavolla +12.50 olevaa tiiliniiviä nlmälläpitäen.
Kaava 1:50.

lämpitornin etelämuri.

Tiiliniivi, joka kaikesta päätään on peräisin kolmannelta rakennuskaudelta.

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 13,5 \times 8$$

Harmaakivien välillä on ollut saumasta, ja yllä mainitut tiilet olivat olleet saumauksen peitossa.

Seinän tiiliosan ja hamaakiviosan välillä on tarolla +1230-1240 suunnilleen 550 cm pitkä nora tiilirivi (piirroksat 1 ja 2). Tämän tiilirivin yläpuolella on vielä yksi nora hamaakivirivi ennen kuin tiilipinta lopullisesti alkaa. Kaikki tiilet ovat päittäin seinässä; samassa rivissä on myöskin yksi pieni näködinkivi. Melkein kaikki tiilet ovat myyjällään. Tiilet ovat kaikki samaa laatus kuin alempana harmaakiviseinässä olevat tiilet (tiili mitat rivulla 7). Tiilien väri on myöskin samanlainen. Mitat ovat seuraavat (osa tiilistä mitattiin eteläisellä julkisivulla; tiilirivi jatkuu kulman toisella puolella pitkin eteläistä julkisivua):

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13,5 \times 8,5$$

Koska tiilet sekä mitoitista että väristä päätellen ovat kolmannelta rakennuskaudelta, ja koska tiedetään (m.m. eteläisen julkisivun keskellä kolmannelta rakennuskaudelta peräin olevista ampuma-aukoista päätellen) että kolmannen rakennuskauden muuri päättyi suunnilleen tälle tarolle, näyttää siltä, että tiilirivi osoittaa kolman-

nen rakennuskauden muurin korkeinta kohtaa. Siiven bou-
naiskulman toisella puolella, eteläisellä julkisivulla, on lä-
hellä kulmaa samanlainen 7 metriä pitkä tiilirivi samal-
la tavalla.

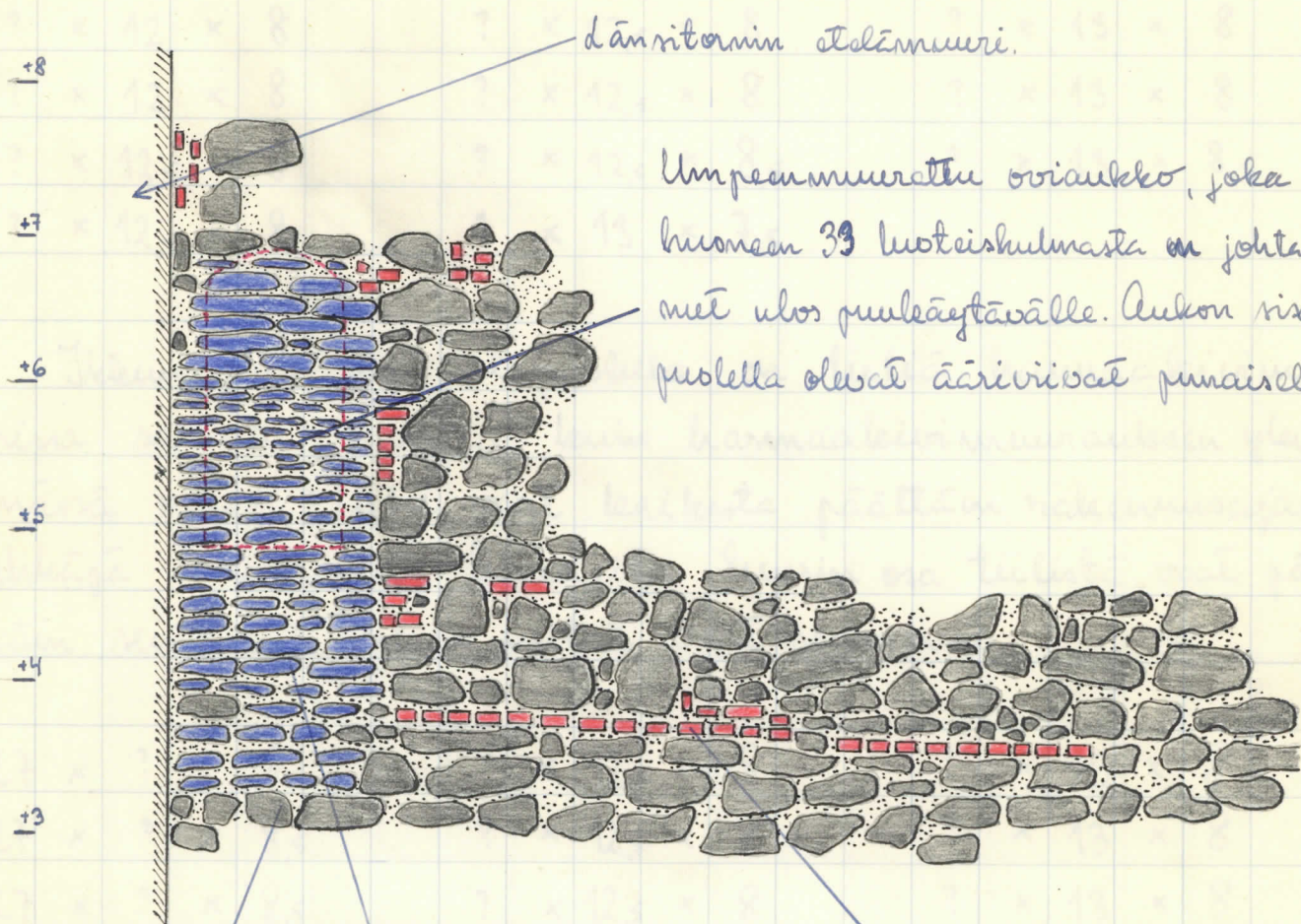
Tiilirivin taso on sekä länsipäädyen puolella että ete-
läisellä julkisivulla kimmalla nollasta 12.30 - 12.40 metriä.
Eteläisellä julkisivulla on ikkunan 60/II itäpuolella saman-
lainen tiilirivi tavalla 11.40 - 11.50 (eteläriivan eteläisen
julkisivun muistimapaot, osa B, piirros 1). Tämän mukaan
olisi muuri tällä kohdalla ollut hiukan matalampi kuin
länsipäässä. Krongvistin piirustusten mukaan on Krongvist-
kin oletanut että näin on ollut arionkanta.

Jos oletukseni että kolmannen kauden muuri on
päätynyt tällä tiilinauhalla (jäännös räystäslistalla?)
pitää paikkansa, viittaini se seikka, että tiilirivi on o-
lemassa myöskin päädyen piirustuksessa siihen, että tässä pääs-
sä on ollut aumakatto kolmannella rakennuskaudella.

Hammaskivimuurauksessa on tavalla 9-11 m. kaksiki-
kuna-aukkoja, jotka kuuluvat luonnoon 50 (keskiaikai-
nen kirjurintupa) (piirros 1). Näiden ikkunoitten pisele ja
seinät ovat tiiltä; muurin ulkopinnassa on ikkunoitten
tilimuuraus 20-65 cm leveä. 1930-luvun alkupuolella res-
tauroi professori Rinne nämä aukot perustellisesti, mut-
ta niissä on vielä jäljellä suuri osa vanhoja tiiliä,
jotka kaikesta päätellen ovat kolmannelta rakennus-
kaudelta; tiilialues on sama kuin muualla saman sei-
nän kolmannen kauden osissa. Tiilien mitat ovat neu-
raavat:

26,5 x ? x 8	27 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5
27 x ? x 8	27,5 x ? x 8	27,5 x ? x 8,5

Piirros 4. Unpeanmuuratun oviaukon tarolla +4-+6 metriä, edestä katsottuna. Kaavaan 1:50.

länritömin stelmuuri.

Unpeanmuuratun oviaukko, joka huoneen 33 luoteiskulmasta on johtamiet ulos puolekätävälle. Aukon rissäpuolella olevat ääri rivit ovat punaisella.

Sikä unpeanmuurauksessa sitä sen alapuolella on räädolinkiveä (räädolinkivet piirretty rissisellä).

Rivi tiiliä.

Harmaakivimuuraukselta (harmaakivet on piirretty lyjyllä).

Huomio! Unpeanmuuratun oviaukon ääri rivit ovat piirroksessa piirrettyt rissäpuolella huoneen seinäpinnassa. Koska käytävä menee hiukan vinossa (piirros 5) on todennäköistä, että sen aukko ulkopinnassa on ollut lähempänä länritömiä.

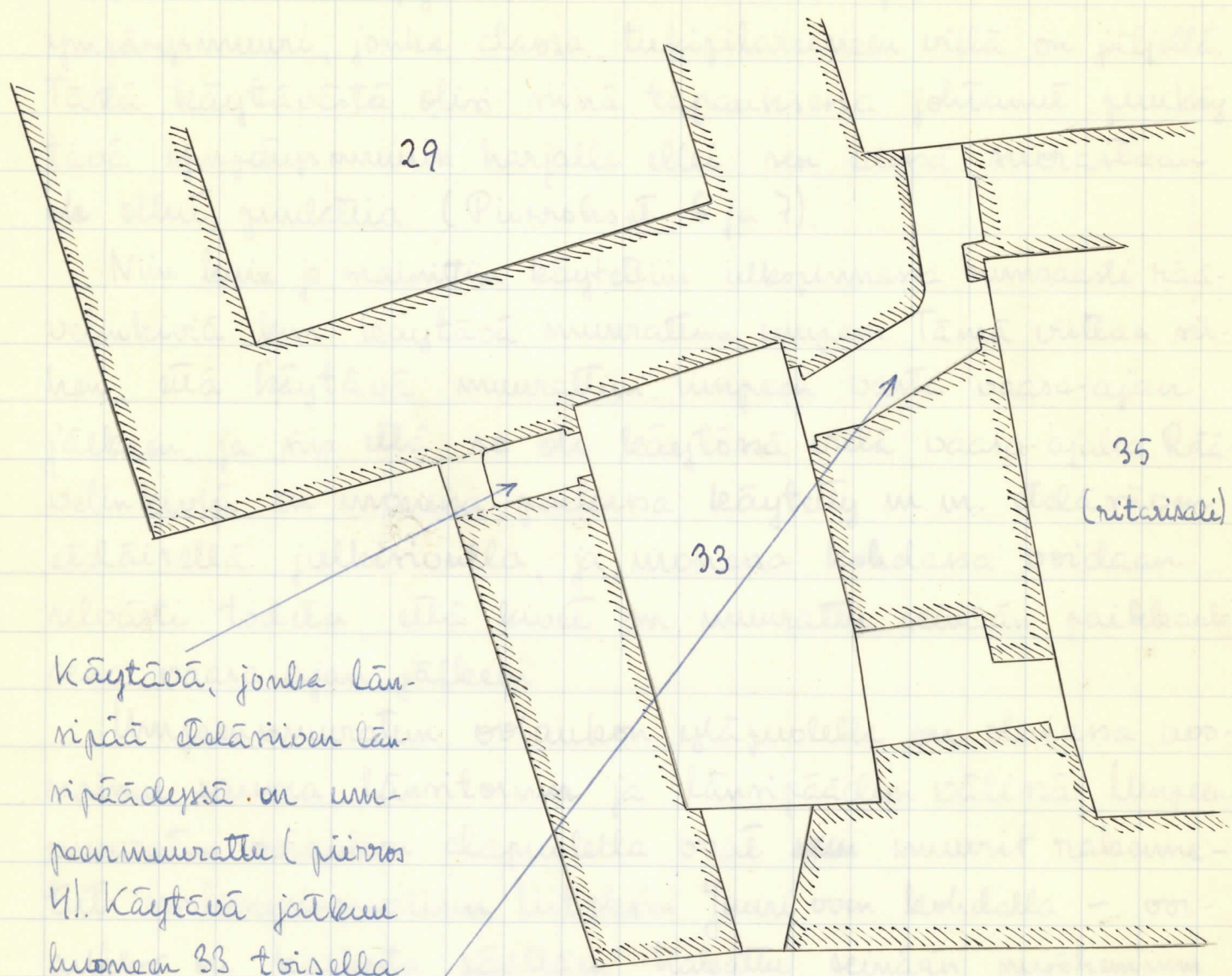
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
? x 12,5 x 8	? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8,5
? x 12,5 x 8	? x 13 x 7,5	

Tekema-aulkojen alapuolella on tiiliä hammaakivimuurissa samalla tavalla kuin hammaakivimuurauksen ylemmän osan. Tiilit ovat kaikista päätään rakennusajalta, ehkäpä kolmannelta kaudelta. Suurin osa tiilistä ovat päitäin seinässä. Tiilien mitat ovat seuraavat:

27 x ? x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8
27 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
? x 12 x 8	? x 12,5 x 8	? x 13 x 8,5
? x 12 x 9	? x 12,5 x 8,5	? x 13 x 8,5

Tasolla +3 — +7 metriä on aivan länsitornin vieressä suuri pinta, jossa on näädinkiveä (peltä vihutävä kalkkikivilaji, joka nimessä käy tällä nimellä) (piirros 4). Tässä kohdassa on unnan ollut oviaukko, jonka kautta on huoneesta 33 päästy ulkomuurin läpi, luultavasti puskäytävälle (piirros 5). Sisäpuolella, huoneen 33 (= vankilan eli kuilukellarin päällä oleva huone, n.s. kivikamari) länsiseinän polyoispaissä, on käytävän toinen sisempi puolisko vielä olemassa ko-

Piirros 5. Huone 33, polypiirros kaavaan 1:100.

Käytävä, jonka län-
ripää edellä olevan län-
ripäädessä on um-
peenmuurattu (piirros
4). Käytävä jatkuu
huoneen 33 toisella
puolella, josta on
päästy limanpihalle.

merona (piirros 5). Umpeenmuurauksen paksuus on nykyään
suuremmilleen 65 cm. Sen sisäpuolella (umpeenmuurauksen) on har-
maatakiveä ja tiiltä, ulkopuolella on ainoastaan m. s. räa-
velinkiveä.

Huoneen 33 kyllismurkassa on toinen käytävä, joka ai-
van kein edellisen käytävän jatkona johtaa limanpihalle

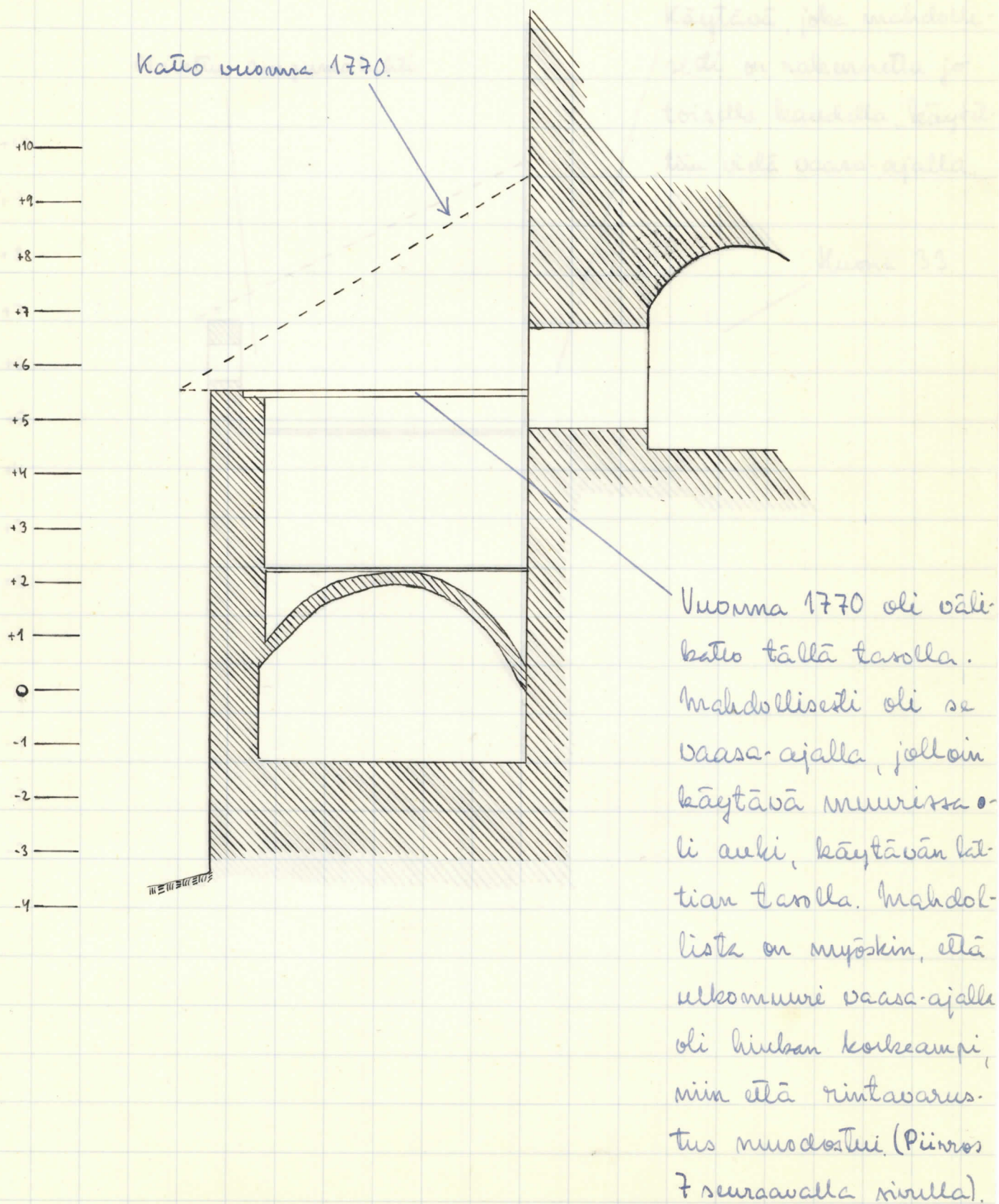
(piirros 5). Mahdollisesti on länsimuurissa oleva käytävä muurattu silloin, jolloin etelärivin ulkopuolelle rakennettiin ympäröimämuuri, jonka alasa tukipilariseinen viela on jäljellä. Tästä käytävästä olisi nimä tapauksessa johtanut peukkäytävä ympäröimämuurin harjalle ellei sen edessä suorastaan ole olleet pulattia. (Piirroksat 6 ja 7).

Niin kuin jo mainittin käytettiin ulkopinnassa runsaasti räävelinkiviä kun käytävä muurattiin umpeen. Tämä viittaa siihen, että käytävä muurattiin umpeen vasta vaasa-ajan jälkeen ja siis että se oli käytössä vielä vaasa-ajalla. Räävelinkiviä on monessa paikassa käytetty m. m. etelärivin eteläisellä julkisivulla, ja monessa kohdassa voidaan selvästi todeta, että kivet on muurattu seinään paikallekseen vasta-ajan jälkeen.

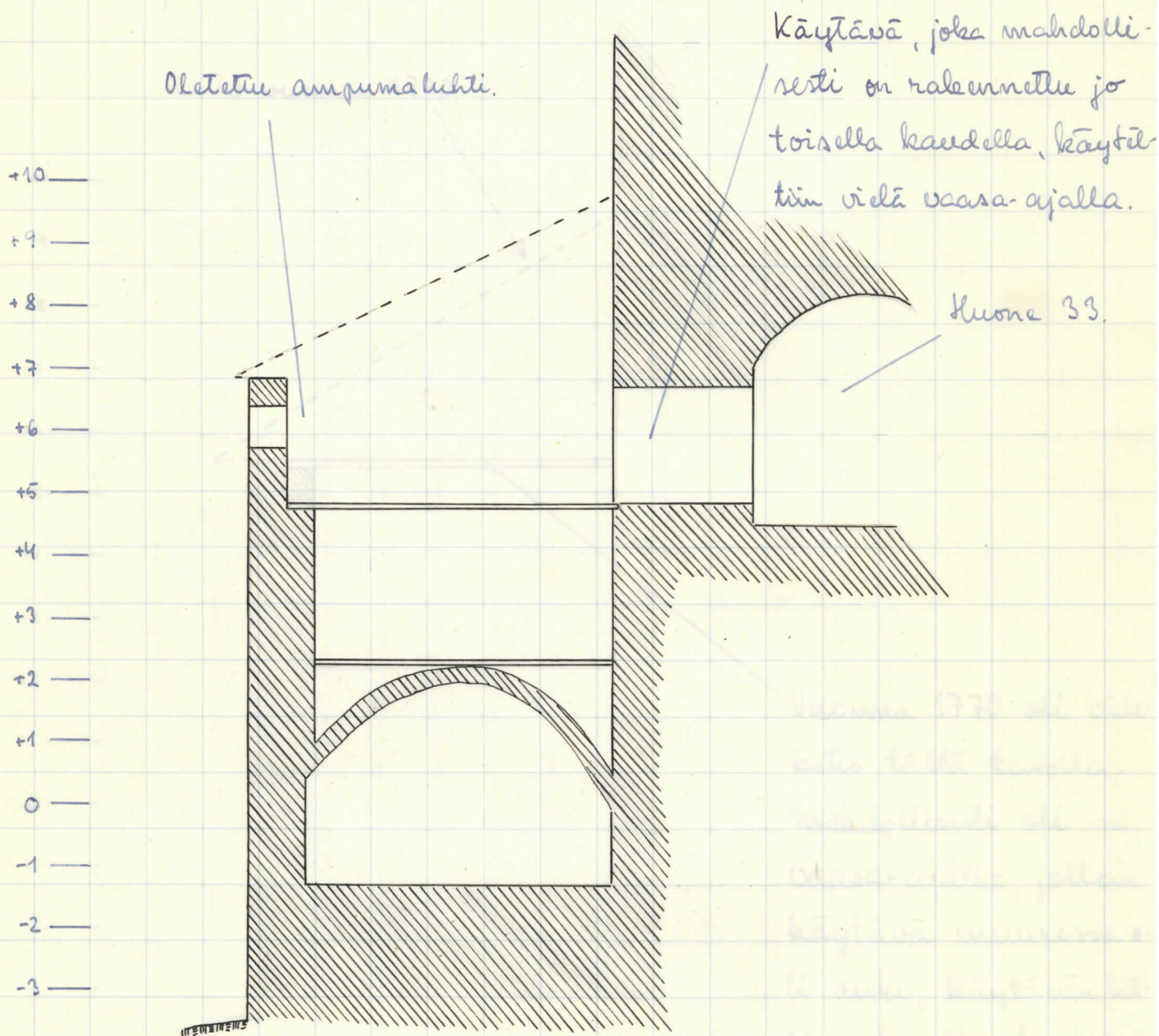
Umpeenmuuratun oviaukon yläpuolella on olemassa aivanainen sauma lännitornin ja lännipäädyen välissä. Umpeenmuuratun oviaukon alapuolella ovat ~~muurit~~ muurit rakennettut molemminpuolisina liitoksina. Juuri ovan kohdalla - oviaukko on kaikesta päätään hakattu seinään myöhemmin - ovat tornin muuri ja huoneen länsimuuuri alunperin olleet molemminpuolisina liitoksina. Tämä asia käy ihmi tämän kerroksen pohjapiirustuksesta (piirros 5); tornin seinäpinnan suunta huoneen sisästä ~~ei~~ on sama kuin länsimuurin ulkopuolella. Tornin lounaiskukka ja etelärivin lännipääty on tänä tavoin rakennettu yhtä aikaa.

Tavolla + 380 on seinän keskellä harmaakivimuurauksessa 470 cm pitkä rivi tiiliä, jotka kaikki ovat päittäin seinässä. Aivoastaan rivin keskellä on yksi kohta, missä on kaksi tiiltä päällekkäin (piirros 4).

Piirros 6. Huoneesta 33 johtavan käytävän suhde riiven ulkoquobella olevaan tiilirakennukseen. Kaavaan 1:100. Tiilirakennus on piirretty vuonna 1770 tehtyjen piirustuk-
rien mukaan.

Piirros 7. Huoneesta 33 johtavan käytävän sulke riivan ulkopuolella olevaan tiilirakennukseen vaasa-ajalla, oletamus. Kaavaan 1:100.

Tiilien mitat ovat seuraavat:

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times ? \times 10,5$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times ? \times 10,5$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

Harmaakivimuurin alaosa on ainakin viiden metrin korkeuteen ollut kaulaallaan rapattuna; harmaakivissä on vielä rappauksen jälkiä. Rappaus on ollut punaiskri maalattu. Harmaakivikinnitys on ensimmäisessä kerroksessa erittäin säännöllinen. Kinnityksen muodot ovat nelikulmaiset, pitkulaiset, pinnaltaan tasaiset kivet, jotka ovat muuratut kerroksittain huolellisesti tavoittamalla edellisen kerroksen pinta seuraavan pohjaksi. Tiiltä ei tässä kinnityksessä lainkaan ole. Laasti on tässä ensimmäisessä kerroksessa ollut niin huono, että se muurin pinnalta on juossut pois aivan kuin löysänä samentana. Tämä on ominaista ei ainoastaan tälle osalle, vaan etelänpuolen koko ensimmäisellä kerroksella. Tämän johdosta oli muurin koko alin osa erittäin huonossa kunnossa ennenkuin se korjattiin. Asianlaita on sama myöskin sisäpuolella sekä länttöpuolen alaosassa. Laastin huono laatu on aiheuttanut vaikeuksia jo aikaisempinakin aikoina; sen johdosta on kaikesta päätään eteläisen julkisivun itäosassa oleva tukimuri rakennettu.